

ИНСТИТУТ ЗА ЕВРОПСКА ПОЛИТИКА - СКОПЈЕ

РЕШЕТЕ ГО СПОРОТ - ДА, СО МЕДИЈАЦИЈА

Проект МАТРА „Поддршка на спроведувањето на медијацијата во Македонија“
декември 2011 - јули 2013 година

Kingdom of the Netherlands

Скопје, јули 2013 година

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

347.965.42:347.91/.95(497.7)"2012"(047.31)

РЕШЕТЕ го спорот - да, со медијација. - Скопје : Институт за европска политика (ЕПИ), 2013. - 176 стр. : илустр. ; 29 см

Публикацијата е во рамките на проектот МАТРА "Поддршка на спроведувањето на медијацијата во Македонија". - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон одделни глави

ISBN 978-608-4702-05-4

а) Медијација - Граѓански постапки - Македонија - 2012 -
Истражувања
COBISS.MK-ID 94142474

Содржина

ЗА ПРОЕКТОТ	7
ПЕРЦЕПЦИЈАТА И СТАВОВИТЕ КАЈ МЕДИЈАТОРИТЕ ЗА МЕДИЈАЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА резултати од истражувањето спроведено во април 2012 година од страна на Институтот „АР“	16
АКЦИСКИ ПЛАН НА ВЛАДАТА.....	66
ПРЕДЛОЗИ, НАОДИ, ЗАКЛУЧОЦИ.....	77
Заклучоци и препораки од Извештај за недостатоците.....	77
ЗАКЛУЧОЦИ од тркалезната маса „Медијацијата во Република Македонија – како понатаму“, одржана на 16 мај 2012 година	78
РЕЗИМЕ ОД ТРКАЛЕЗНАТА МАСА ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ КВАЛИТЕТ НА МЕДИЈАЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА, одржана на 26 октомври 2012 година	81
Обезбедување квалитет на медијацијата во Македонија	87
1. Вовед.....	87
2. Способности на медијаторите	89
2. Квалитет на проценувачите.....	93
3. Институции за обука.....	94
4. Институционални аспекти.....	96
5. Заклучоци и препораки	98
АВТОРСКИ ПРИЛОЗИ	123
проф. д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска	
доц. д-р Неда Здравева	
ПОТТИКНУВАЊЕ НА МЕДИЈАЦИЈАТА КАКО МЕХАНИЗАМ ЗА РЕШАВАЊЕ НА ПОТРОШУВАЧКИТЕ СПОРОВИ ВО ПРАВОТО И ВО ПРАКТИКАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	123
проф. д-р Гордана Лажетик - Бужаровска.....	
Медијацијата во малолетничката правда	152
д-р Малинка Ристевска Јорданова	
Усогласеност на македонското законодавство со европското законодавство во областа на медијацијата.....	160
доц. д-р Игор Камбовски	
АЛТЕРНАТИВИ НА СУДОТ И СУДЕЊЕТО.....	
Задолжителна медијација - за или против.....	165
проф. д-р Осман Кадриу	
ИЗВРШНОСТ НА СПОГОДБАТА ПОСТИГНАТА ПРЕД МЕДИЈАТОРИТЕ	
СО ПРЕДЛОГ-РЕШЕНИЕ - <i>De lege ferenda</i>	174

ЗА ПРОЕКТОТ

Проектот „Поддршка за унапредување на имплементацијата на медијацијата во Македонија“, беше спроведен во периодот декември 2012 година - јули 2013 година. Негова **општа цел** беше да се придонесе за унапредување на спроведувањето на медијацијата во граѓански и во стопански спорови во Република Македонија. Негова **конкретна цел** беше да се помогне на Министерството за правда да воспостави солидна среднорочна рамка за унапредено спроведување на медијацијата, врз основа на сеопфатна проценка на недостатоците на постојниот систем. Непосреден корисник беше Министерството за правда на Република Македонија.

Институтот за европска политика – Скопје, го спроведе проектот во соработка со Институтот Асер од Хаг, Холандија, како и со Центарот за управување со конфликти од Харлем, Холандија.

Проектот содржи **пет компоненти**:

- 1. Проценка, следење и евалуација**
- 2. Промоција**
- 3. Институционално јакнење и вмрежување**
- 4. Обука**
- 5. Нормативни и аналитички активности**

Овде се накучо презентирани **клучните резултати и активности** по компоненти:

1. Проценка, следење и евалуација:

- ✓ Извештај за недостатоците - правни, институционални и функционални (март 2013 година);
  - Спроведена мисија на експерт од Институтот Асер - Холандија (февруари 2013 година);
- ✓ Препораките за унапредување на медијацијата се дадени во Извештајот за недостатоците (март 2012 година), како и од тркалезните маси, одржани во мај и во октомври 2012 година;
- ✓ Подготвен е и спроведен е План за евалуација и мониторинг на медијацијата (јули 2012 година - јули 2013 година);
  - Одржана работилница за мониторинг и евалуација за вработените од Министерството за правда кои работат на медијација, и Координативното тело за медијација и медијатори (јуни 2012 година);
- ✓ Утврдени се ставовите и перцепциите на медијаторите (извештај);
  - Спроведена анкета на медијатори (март 2012);
- ✓ Утврдени се ставовите и перцепциите на јавните службеници (извештај);
  - Спроведена анкета на државни службеници - учесници во обука (февруари 2013 година).

Работилница за евалуација
и мониторинг - јуни 2012
година, Скопје

2. Промоција

- ✓ Подготвен е План за информирање и комуникација на медијацијата за периодот 2012-2014 година (март 2012 година);
  - Планот е вграден и усвоен како составен дел на Акцискиот план на Владата за унапредување на медијацијата во април 2012 година;
  - Во планот се утврдени целните групи за промоција;
- ✓ Подготвена и функционална е веб-страница на Комората на медијатори на Република Македонија, www.kmtm.mk, со сите неопходни документи и информации за медијацијата, како и Именик на медијаторите;
  - воспоставени се линкови на веб-страниците на судовите до веб-страницата на Комората на медијаторите на Република Македонија;
- ✓ Подготвени и дистрибуирани се леток и плакат за медијацијата (на македонски и на албански јазик); летокот се доставува со поканите за подготвително рочиште на странките од страна на основните судови, во согласност со Законот за парнична постапка;
- ✓ Одржана е тркалезна маса за медијацијата во Скопје (мај 2012 година);
- ✓ Одржани се промотивни настани за медијацијата во Тетово, Гостивар, Струга, Штип, Битола, Куманово, и во Кавадарци - на општинско и на регионално ниво;
- ✓ Одржани се повеќе средби и консултации за медијацијата со засегнати субјекти.

Промоција на медијацијата во Куманово, 30 октомври 2012 година

Промоција на медијацијата во
Кавадарци, 19 јуни 2013 година

3. Институционално јакнење и вмрежување

- ✓ Воспоставени се среднорочни механизми за планирање;
  - Одржана е работилница за подготовка на среднорочна рамка за унапредување на медијацијата, со учество на сите вклучени субјекти - подготвен е предлог-акциски план за унапредување на медијацијата за периодот 2012-2014 година (март 2012 година);
  - Владата го донесе Акцискиот план за унапредување на медијацијата за периодот 2012-2014 година (април 2012 година);
  - Планот е вграден во Стратешкиот план на Министерството за правда (септември 2012 година);
- ✓ Воспоставени и функционални се механизмите за соработка меѓу вклучените институции;
  - Координативна група за спроведување на проектот (со решение за министерот за правда од декември 2011 година);
  - Меѓуресорска работна група за реализација на Акцискиот план за медијација (со решение на министерот за правда од август 2012 година);
- ✓ Зајакнати се капацитетите на Секторот за надзор на извршители, нотари и медијатори на Министерството за правда;
- ✓ Предложени се механизми за финансирање на активностите за медијација;
  - Владата донесе одлука за субвенционирање на првите четири часа на медијација за предмети на медијација пред поведување судска постапка (ноември 2012 година);
- ✓ Значително е намалена тарифата на нотарите за солемнизација на спогодбите кои произлегуваат од медијација;
- ✓ Зајакнати се капацитетите на судовите за упатување на медијација;

- ✓ Предложен е систем на квалитет за медијацијата во Република Македонија (октомври 2012 година);
  - Одржана е тркалезна маса за стандардите за квалитет на медијација, во октомври 2012 година, и донесени се препораки.
- ✓ Во текот на проектот, Министерството за правда подготви и достави до Владата четири информации (анализи, извештаи) во врска со медијацијата, по што Владата донесе заклучоци.

Компонента 4. Обука

- ✓ Подготвен е нов систем на обука на медијаторите, во рамките на концептот: систем на квалитет на медијацијата во Република Македонија;
- ✓ Подготвен и објавен е прирачник за обука за освежување на знаењето за медијатори;
- ✓ Одржани обуки:
  - обука за освежување на знаењето за медијатори, 65 учесници (мај 2012 година);
  - обука за судии - обучувачи за медијација, 11 судии (мај 2012 година);
  - обука и проценка на обучувачи за медијација (ноември 2012 година);
    - Доделени се сертификати за самостоен обучувач на шест обучувачи за медијација и за обучувач - соработник на девет обучувачи за медијација;
  - серија на обуки за јавни и за државни службеници, 143 учесници (февруари 2013 година).

Обука за освежување на знаењата, Филозофски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, 12-13 мај 2012 година

Обука и проценка на обучувачи за медијација, 23-25 ноември 2012 година, Скопје

Компонента 5. Нормативни и аналитички активности

- ✓ Утврдена е усогласеноста на постојното законодавство за медијација на Република Македонија со европското законодавство (Директивата 2008/52/ЕК за одредени аспекти на медијацијата во граѓанско-правни постапки), предложени мерки за усогласување;
- ✓ Подготвени се анализи и препораки (со конкретни предлози за законски измени) за унапредување на медијацијата во граѓанските спорови, особено во спорите за заштита на потрошувачите, спорите од задолжително осигурување во сообраќајот и во семејните спорови, како и анализи за задолжителен обид за медијација и за извршноста на спогодбите за медијација, со учество на независни експерти од научната сфера;
- ✓ Врз основа на подготвените анализи и препораки, подготвени се предлози за измени на Законот за медијација, како и на други закони.

Членови на Координативната група за спроведување на проектот:

- *Радица Лазареска Геровска*, државен советник во Министерството за правда и претседавач на координативната група;
- *Зоран Петковиќ*, претседател на Комората на медијатори;
- *д-р Милка Ристова*, судија во Врховниот суд;
- *Ѓорѓи Радојков*, судија во Основниот суд – Скопје II;
- *Сања Пандилов* – Академија на судии и јавни обвинители;
- *Здравка Скалова*, надворешен член, поранешен раководител на Секторот за нотари, извршители и медијатори во Министерството за правда;
- *д-р Малинка Ристевска Јорданова*, Институт за европска политика, директор на проектот;
- *м-р Ардита Абази Имери*, Институт за европска политика, координатор на проектот.

Членови на Меѓуресорската работна група за спроведување на Акцискиот план на Владата за медијација:

- *Радица Лазареска Геровска*, државен советник во Министерството за правда и претседател на Меѓуресорската работна група;
- *Елена Лазовска*, Министерство за труд и социјална политика;
- *Вељдета Вукел*, Министерство за труд и социјална политика;
- *Михајло Михајловски*, Министерство за финансии;
- *Мира Блажевска*, Министерство за економија;
- *Лидија Којчева*, Министерство за правда;
- *проф. д-р Јадранка Дабовиќ*, професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје;
- *проф. д-р Дејан Мицковиќ*, професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје;
- *доц. д-р Игор Камбовски*, доцент на Правниот факултет на Универзитетот ФОН - Скопје;
- *М-р Агим Нухиу*, Државен универзитет - Тетово;
- *д-р Малинка Ристевска Јорданова*, директор на Институтот за европска политика - Скопје;

- *Латиф Шабани* - медијатор;
- *Марио Јанчев* - медијатор;
- *Драган Дамевски* - медијатор;
- *Агрон Концели* - медијатор;
- *Благој Димовски* - медијатор;
- *Илија Манасиев* - медијатор;
- *Славе Младеновски* – медијатор;
- *Игор Гешовски* - медијатор;
- *Славица Велковска* - Министерство за правда, секретар на Работната група.

ЕКСПЕРТИ од Холандија:

д-р Vesna Lazic, виш истражувач, Институтот Асер, Холандија (Извештај за недостатоците, препораки);

д-р Philip van Tongeren, директор за публикации, Институтот Асер, Холандија (учество на тркалезна маса, одржана на 16 мај 2012 година);

John M. Bosnak, поранешен претседател и почесен член на Холандското здружение на адвокати - медијатори (презентација и учество на тркалезната маса, одржана на 16 мај 2012 година);

Lenka Hora Adema, медијатор, сертифициран обучувач и проценител на медијатори - Центар за управување на конфликти, Харлем, Холандија (учество во работилница за изработка на акциски план, март 2012 година; обука и проценка на обучувачи на медијатори, ноември 2012 година; учество во подготовка на концептот за квалитет на медијацијата);

Jacque de Waart, медијатор, сертифициран обучувач и проценител на медијатори - Центар за управување на конфликти, Харлем, Холандија - обучувач на семинарот за обука на судии (мај 2012 година); на обуката за освежување на знаењата за медијатори (мај 2012 година); обука и проценка на обучувачи на медијатори, ноември 2012 година (учество во подготовка на концептот за квалитет на медијацијата);

Linda Reijerkerk, директор на Центарот за управување со конфликти, Харлем, Холандија (учество на тркалезната маса за стандарди на квалитет на медијацијата, 26 октомври, 2012 година, координатор за подготовка на концептот на квалитет на медијацијата).

м-р Славе Младеновски

ПЕРЦЕПЦИЈАТА И СТАВОВИТЕ КАЈ МЕДИЈАТОРИТЕ ЗА МЕДИЈАЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

резултати од истражувањето спроведено во април 2012 година од страна на Институтот „4P“

ВОВЕД

Истражувањето - Перцепцијата и ставовите кај медијаторите за медијацијата во Република Македонија, беше реализирано во почетокот на март 2012 година, меѓу медијаторите во Република Македонија. Основна популациска маса беа медијаторите што се запишани во регистарот на Комората на медијатори на Република Македонија, односно медијаторите кои поседуваат соодветна лиценца за вршење медијација.

Истражувањето го реализира Институтот за европска политика од Скопје, во рамките на проектот МАТРА „Поддршка за унапредување на имплементацијата на медијацијата во Македонија“, финансиран од Холандската амбасада во Скопје. Основна цел на проектот беше испитување на мислењето, определбите и ставовите на медијаторите за актуелните состојби со медијацијата во Република Македонија.

За реализацијата на ова истражување, медијаторите искажаа позитивни оценки со забелешка од најголемиот број од нив дека на овој начин, по обработката на резултатите и извршената анализа, ќе се добие вистинска слика за состојбите со медијацијата и дека заклучоците ќе бидат основа за креирање политики и постапки од надлежните органи за развој на медијацијата во македонското општество. Сите анкетирани испитаници одговараа на прашања од затворен тип со понудени модалитети на кои можат да дадат еден одговор. Прашањата опфаќаа пет области: прва - социодемографски карактеристики на испитаникот, втора - работни активности и обуки на медијаторот, трета - информираност за медијацијата, четврта - активности што треба да бидат преземени и степен на проблеми со медијацијата, и петта - ставови на испитаниците за медијацијата.

На учесниците во истражувањето им беше соопштено дека учеството во истражувањето е анонимно, што значи добиените податоци се презентираат збирно и општо за испитуваната популација, а не како поединечни ставови и оценки на медијаторите. Сите медијатори беа контактирани преку електронска пошта или телефон и им беше испратен прашалник со информација за проектот и со упатство за негово пополнување.

Анкетирањето во најголем дел беше спроведено по електронски пат, а неколку медијатори се согласија анкетата да ја пополнат со одговарање на прашањата по телефон. Од вкупно 166 медијатори во истражувањето учествуваа 87 медијатори.

Медијацијата е воведена во 2006 година како систем на алтернативно решавање спорови за што за првпат беше донесен Законот за медијација во 2006 година¹. Законот воведува систем на вонсудско решавање на спорови „со цел да ја намали преоптовареноста на судовите со значителен број предмети, да овозможи побрз и поекономичен пристап на граѓаните до правдата и ефикасно алтернативно решавање спорови“. Измените и дополнувањата на Законот² уредуваат Комората на медијатори да биде правен субјект, што обезбедува полесно функционирање на Комората и нејзината регистрација во Централниот регистер на Република Македонија.

Беше констатирано дека бројот предмети, од создавање законски претпоставки до денесе, е мал и покрај многубројните легислативни интервенции, институционални приспо-

¹ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 60/06.

² „Службен весник на Република Македонија“, бр. 22/07.

субувања и проектна поддршка. Затоа, беше оценето дека проширувањето на областите на примена на медијацијата ќе води кон подобри резултати. Со цел да се овозможи пристап за решавање на спорите, пред и по почетокот на парнична постапка, Законот за медијација беше дополнет.³

Во регистарот се запишани вкупно 169 медијатори⁴ што претходно посетувале иницијална обука и 22 медијатори, обучени за обучувачи за медијација. Повеќето од нив немаат спроведено постапка за медијација.

Медијацијата се соочува со следниве карактеристични елементи:

Измените на правната и институционалната рамка не беа засновани на детална анализа за влијанието, туку мотивирани од желбата за краткорочни резултати. Објаснувањето за измените, содржани во нацрт-законот, се базираа на очекувања дека Законот ќе ги донесе планираните резултати, меѓутоа не беше направена анализа за фактичката ситуација во оваа област.

Постојат очигледни разлики во концептот за развој на медијацијата што не се предмет на јавна дискусија и создаваат конфузија меѓу медијаторите и јавноста со што се оневозможува имплементација на медијацијата. Спротивственоста се јавува во поглед на концепцијата за реализација на медијацијата како задолжителна или како факултативна.

Во првиот случај, страните во спорот би биле законски обврзани да го поминат процесот на медијација, а во вториот, доколку доброволно се согласат. Образложението за задолжителна медијација се темели на фактот дека на овој начин ќе биде зголемена нејзината примена во практиката.

Улогата на Комората на медијатори е променета со измените на Законот за медијација, и Комората повеќе не е одговорна за почетните обуки на медијаторите и издавањето сертификати. Таа е единствено одговорна за ажурирање на Регистарот на медијатори и регистрација на предмети на медијација.

Различни институции се залагаат да бидат организатори за изведување обуки. Со измените на Законот за медијација, од 2009 година, дотогашната надлежност на Комората на медијатори за организирање обуки ја презема Министерството за правда.

Во основа, јавноста во Република Македонија не е информирана за можностите што ги дава медијацијата во решавање на спорите, не постои комуникациска стратегија на комората и другите надлежни институции за промоција на медијацијата, и во одредени средини и категории од населението постои отпор кон медијацијата како резултат на погрешни информации. Транспарентноста на активностите, од сите субјекти вклучени и задолжени за развој на медијацијата, е ниска. Не постои веб-страница за медијација, со исклучок на основните правни акти што се објавени на веб-страницата на Министерството за правда.

Проектот Алтернативно решавање спорови, поддржан од Холанската Влада, што го спроведе Интернационалната финансиска корпорација (јули 2009 – јуни 2011 година), имаше четири главни цели - градење капацитети, законодавство, кампања за подигање на јавната свест, и споделување знаење и регионални активности. Во рамките на компонентата градење капацитети, беа спроведени обуки за медијатори, за судии и за министерството. Освен почетните обуки за медијатори, обучени се 22 обучувачи (медијатори, судии, научни работници, вработени во министерството). Објавен е Коментар на Законот за медијација, како и Упатство за упатување предмети на медијација. Со оглед дека ова беше регионален проект, беше остварена размена на искуства со други земји од регионот.

---

³ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 114/09.

⁴ Во истражувањето утврдивме дека се 166 медијатори, односно во списокот како медијатори се водат лица што се починати, лица што се откажале и лица што вршат друга дејност што е во спротивност со медијацијата.

I. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Медијаторите во Република Македонија, од своето формирање во Комората на медијатори, реализираат активности со цел медијацијата да биде позастапена во македонското општество во решавањето спорови меѓу две страни. Многубројните судски постапки би можеле да бидат решени преку медијација за што е потребно информирање на јавноста за можностите што ги дава медијацијата. Во овој контекст, од особено значење и важност, има личната перцепција и ставовите на медијаторите за медијацијата, нивната информираност, желба и мотивираност за ангажирање во промоција на медијацијата, и активности што треба да бидат преземени, како и издвојување на најголемите проблеми со кои се соочува медијацијата. Медијаторите како лично засегната страна во развојот на медијацијата, на најдобар начин можат да ја опишат состојбата, да ги констатираат добрите и слабите страни, и да предложат насоки за подобрување на состојбите преку конкретни активности што би биле реализирани во наредните 12 месеци. Реализацијата на ваквите активности претпоставува медијаторите да располагаат со квалитетни и точни информации за да можат навремено да излезат во пресрет на потребите на страните во спорот. Во одредена мера, активностите на медијаторите во поглед на примената на медијацијата во практиката е условена од ангажирањето други институции, како што се судовите, министерството за правда и други.

II. ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО:

- да се утврдат ставовите за одредени состојби и за однесувањето на медијаторите кон медијацијата како постапка за решавање на спорови;
- да се утврдат карактерот на спорови за кои се заинтересирани медијаторите, видот на обуките што би сакале да ги посетуваат, и значењето на одделни фактори во мотивирањето на медијаторите за вршење медијација;
- да се утврди мислењето на медијаторите за степенот на информираност на одделни субјекти за медијацијата, а кои имаат поврзаност на индиректен или на директен начин со медијацијата;
- да се утврди мислењето на медијаторите за учеството на некои институции во афирмација на медијацијата;
- да се утврди степенот и видот проблеми со кои се соочува медијацијата од аспект на медијаторите;
- степенот на информираност на одделни субјекти за медијацијата, а кои имаат поврзаност на индиректен или на директен начин со медијацијата;
- да се утврди кои активности потребно е да бидат преземени, односно да не бидат преземени со цел да се поттикне развојот на медијацијата;
- да се утврди влијанието на социодемографските карактеристики на медијаторите во поглед на нивните оценки за медијацијата во македонското општество.

III. МЕТОДОЛОШКИ ПРИОД

1. Општа претпоставка

Ако медијаторите располагаат со висок степен на квалитетни и точни информации, и сознанија за медијацијата и нејзините можности, и имаат лична посветеност и мотивираност да вршат медијација во колку што е можно поголем број, и ако залагањето на другите субјекти биде синхронизирано со законските претпоставки и реалните потреби на граѓаните да ја поттикнуваат медијацијата како постапка меѓу страните во спорот, тогаш може да се очекува значително намалување на бројот на постојните судски постапки и брзо завршување на спорите меѓу различни страни.

2. Прва посебна претпоставка

Медијацијата може да заживее ако се направат измени и дополнувања во законските решенија, ако медијаторите добијат директна поддршка од надлежните институции, пред сè, од судовите кои првенствено треба да упатуваат предмети на медијација и ако се работи на промоција на медијацијата како постапка за решавање на спорите.

3. Втора посебна претпоставка

Медијаторите оценуваат дека медијацијата значително ќе ги намали постапките ако бидат извршени промени во начинот на функционирање на комората на медијатори, со преземање конкретни активности од нејзина страна и пред сè, со зголемување на степенот на информираност на граѓаните за можностите што ги дава медијацијата.

4. Примерок

Во истражувањето беше применет случаен стратификуван примерок, каде што како популациска маса беа утврдени сите 166 медијатори што поседуваат лиценца за вршење медијација. Од вкупниот број запишани медијатори во Именикот, не беа земени предвид медијаторите што треба да бидат избришани (6) поради тоа што веќе не се медијатори, поради тоа што не сакаат да бидат медијатори и поради друга причина што не можат да вршат медијација.

Прашалникот им беше понуден на сите медијатори со кои можеше да биде остварен контакт, при што неколкумина не можеа да учествуваат во анкетата и покрај искажаната желба, поради нивна ангажираност во периодот кога се спроведуваше истражувањето. Од вкупно 160 утврден број медијатори, во истражувањето учествуваа 87 испитаници, односно 54,4% го пополнија прашалникот што претставува високо ниво на учество во анкетирањето.

5. Постапки и техника на истражување

Во истражувањето беше применет стандардизиран прашалник со прашања од затворен тип и со можност испитаниците на некои прашања да дадат сопствен одговор.

Во прашалникот имаше 33 прашања или 63 кодни единици што овозможи испитаниците прецизно и точно да го искажат своето мислење.

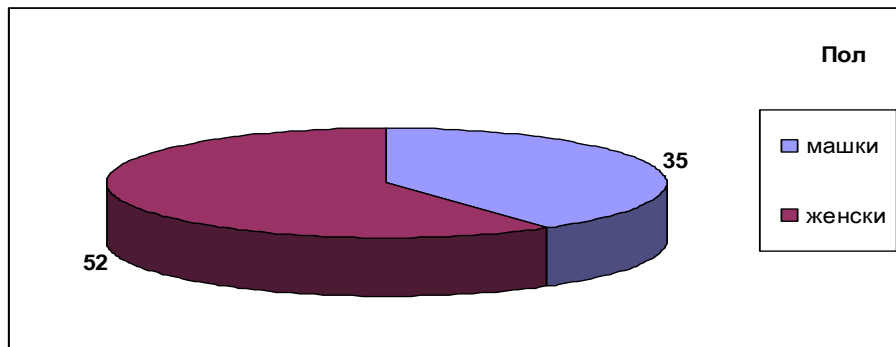
Анкетирањето беше реализирано од лица со искуство и посебно обучени за овој вид анкетирање. Секој учесник во истражувањето самостојно одговараше на прашањата без присуство на трети лица, што беше од особена важност во постигнувањето објективност во одговорите.

IV. ОПШТИ ПОДАТОЦИ ЗА МЕДИЈАЦИЈАТА

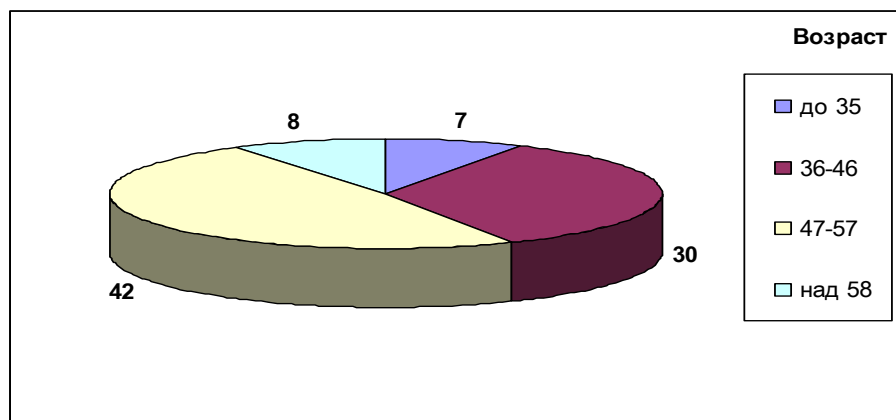
Во **графиконите 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 и 8** се презентирани вкупните податоци за примерокот во истражувањето, односно структурата на медијаторите што ја пополниле анкетата според пол, возраст, образование, професија, вработен во одреден сектор, работен и општествен статус, година во која станал медијатор и статус во комората.

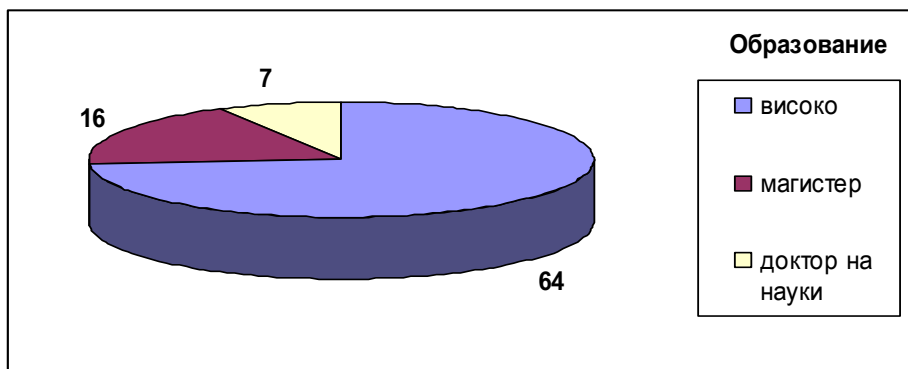
1. Графикон 1 - пол⁵

2. Графикон 2 - возраст

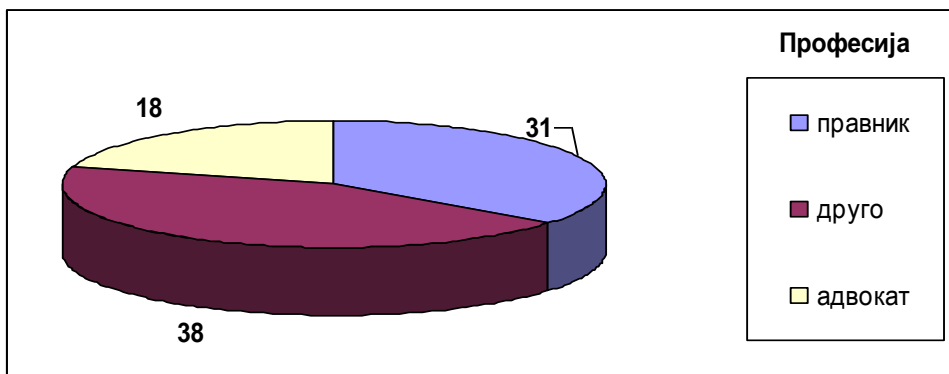

3. Графикон 3 – образование

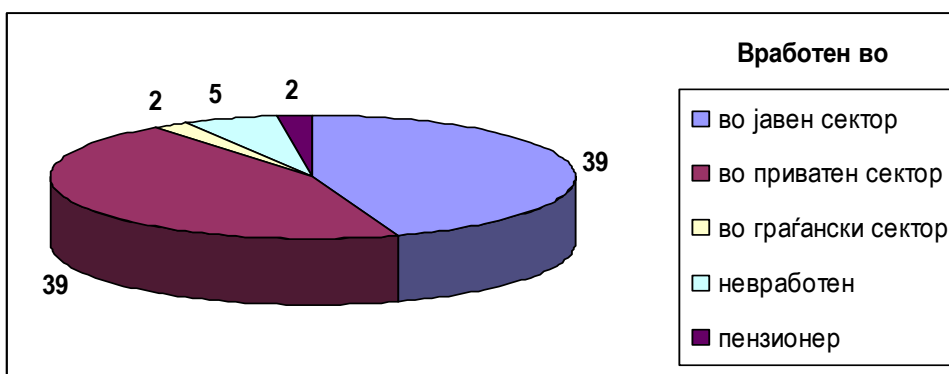

⁵ Структурата на медијаторите според пол, во Комората изнесува 94 жени и 66 мажи или 58,8%, односно 41,2%. Анкетата ја пополнија 52 жени и 35 мажи, односно 59,7% и 40,2%.

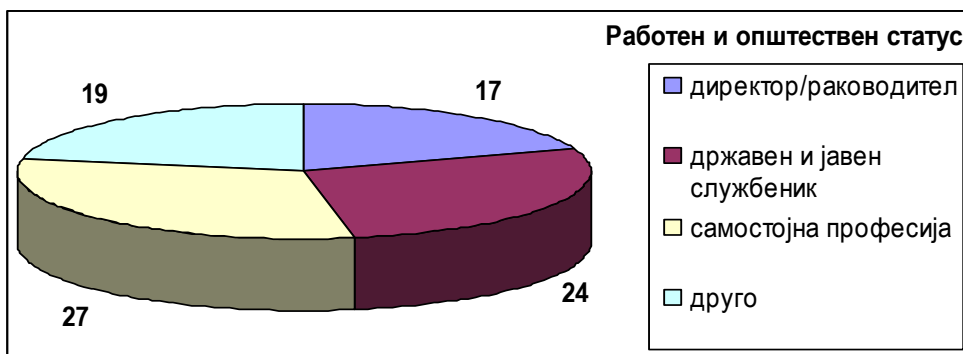
4. Графикон 4 - професија

5. Графикон 5 - вработен во сектор

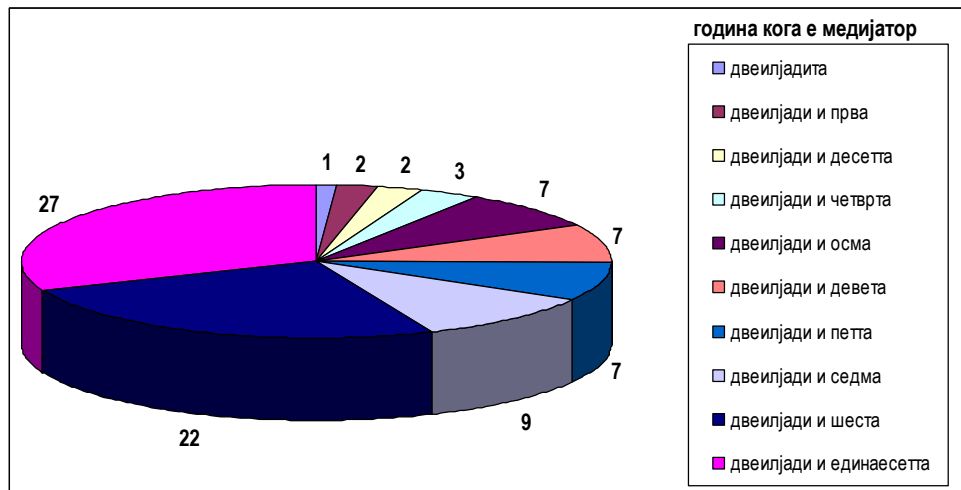

6. Графикон 6 - работен и општествен статус

7. Графикон 7 - година во која станал медијатор

8. Графикон 8 - статус во комората

Врз основа на добиените податоци, може да се забележи дека бројот реализирани контакти (види табела 1) со странки за медијаторите да бидат ангажирани во одреден спор, како и извршените медијации е многу мал. Имено, медијаторите вкупно со странки реализирале 368 контакти⁶, што претставува просечно 2,3 средби во однос на вкупниот број медијатори (160) или 4,2 средби во однос на вкупниот број анкетирани медијатори.

Во овој контекст, може да биде потенцирано дека од вкупниот број анкетирани, 48 медијатори не воспоставиле контакт со странка.

⁶ Еден медијатор има направено 100 средби и уште еден 50 средби, и нивниот збир значително влијае врз вкупниот број контакти.

9. Табела 1 - број остварени средби со странки за да биде ангажиран како медијатор

РЕАЛИЗИРАНИ СРЕДБИ СО СТРАНКИ			
	Н	медијатор	вкупно средби
една средба	1	4	4
две средби	2	6	12
три средби	3	6	18
четири средби	4	5	20
пет средби	5	5	25
седум средби	7	2	14
десет средби	10	5	50
петнаесет средби	15	1	15
дваесет средби	20	3	60
педесет средби	50	1	50
сто средби	100	1	100
оствариле средба	0	39	368
немале средби	0	48	0
Вкупно		87	100,0

Може да биде констатирано дека медијаторите за период од 2006 до 2012 година, во просек годишно реализирале 52 средби. Од вкупниот број, медијаторите што учествуваат во истражувањето (види табела 2), 39 изјавуваат дека оствариле средба, од кои 21 немале медијација, 5 извршиле медијација, но не соопштуваат дека биле успешни, а само 13 медијатори од нив пријавуваат дека имаат 58 извршени медијации, од кои 35 им биле успешни. Ако се има предвид бројот реализирани медијации, може да се забележи дека бројот неуспешни медијации е 39,7%, во однос на вкупниот број реализирани медијации.

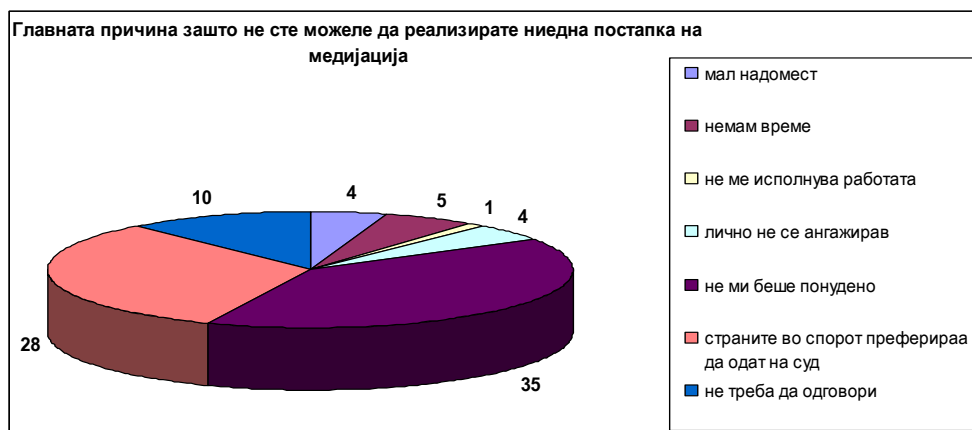

10. Табела 2 - број медијации што ги направил и број успешни медијации

ИЗВРШЕНИ МЕДИЈАЦИИ				УСПЕШНИ МЕДИЈАЦИИ			
	Н	медијатор	вкупно		Н	медијатор	вкупно
една медијација	1	6	6	една успешна	1	4	4
две медијации	2	2	4	две успешни	2	3	6
три медијации	3	3	9	три успешни	3	2	6
четири медијации	4	5	20	четири успешни	4	3	12
пет медијации	5	1	5	седум успешни	7	1	7
четиринаесет медијации	14	1	14	не дава одговор	0	5	0
вкупно реализирани медијации		18	58	вкупно успешни медијации		13	35
немале средби	0	69	0	немале средби	0	69	0
Вкупно		87	100,0	Вкупно		87	100,0

Како главна причина што ја наведуваат медијаторите, поради која не реализирале досега медијација е дека не им било понудено (види графикон 9), а како втора причина наведуваат дека странките во спорот преферираат да одат на суд: Другите причини што им беа понудени на испитаниците, како што се: не ме исполнува работата, мал надомест, лично не се ангажирав и немав време, речиси немаат влијание врз определбата и процесот да биде реализирана медијација од медијаторот.

11. Графикон 9 - главна причина поради која не се реализира постапка на медијација

Во поглед на видот на спорите⁷ за кои медијаторите повеќе преферираат да извршуваат медијација, им беше дадена можност да се изјаснат за пет видови спорови.

⁷ Медијаторите можеа да се определат за секој поединечно и тоа за стопански/трговски, за работни, за семејни, за други граѓански и за кривични спорови.

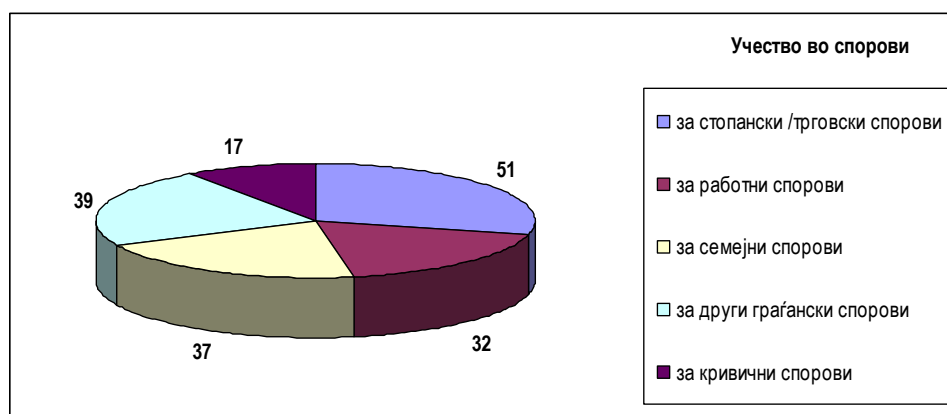
Најголем број медијатори (51) се определија да учествуваат во решавање стопански/трговски, а најмал број (17) во кривични спорови (види графикон 10).

За сите други видови спорови (види табела 3). Бројот на медијатори се движи од 32 до 39, што говори за релативно еднаква дистрибуција на преференција за работни, семејни и за други граѓански спорови.

12. Табела 3 - вид спорови во кои претежно би вршеле медијација

УЧЕСТВО НА СПОРОВИ	да		не	
	број	процент	број	процент
за стопански/трговски спорови	51	58,6	36	41,4
за работни спорови	32	36,8	55	63,2
за семејни спорови	37	42,5	60	57,5
за други граѓански спорови	39	44,8	48	55,2
за кривични спорови	17	19,5	70	80,5

13. Графикон 10 - вид спорови за кои медијаторите претежно би вршеле медијација

Во поглед на податоците, добиени за мотивираноста на медијаторите за ангажирање во Комората на медијатори во изминатиот период, може да биде констатирано дека нивното учество е мало (види графикон 11), односно само 12 изјавуваат дека често се ангажирале, додека 44 никогаш немале ангажираност во Комората.

Што се однесува до нивната желба за поголема ангажираност во наредниот период во споредба со досегашниот, забележлива е желба кај 41 медијатор кои таквиот ангажман го условуваат со измени на легислативата, во управувањето и во организацијата на Комората (види графикон 12).

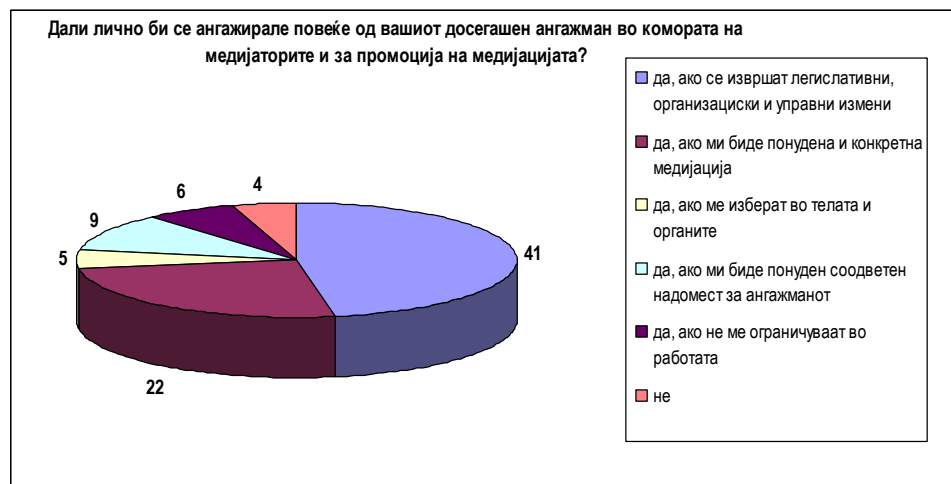
Голем број медијатори (22) изјавуваат дека нивниот ангажман во Комората би било посакувано да биде во корелација со понуда за вршење медијација.

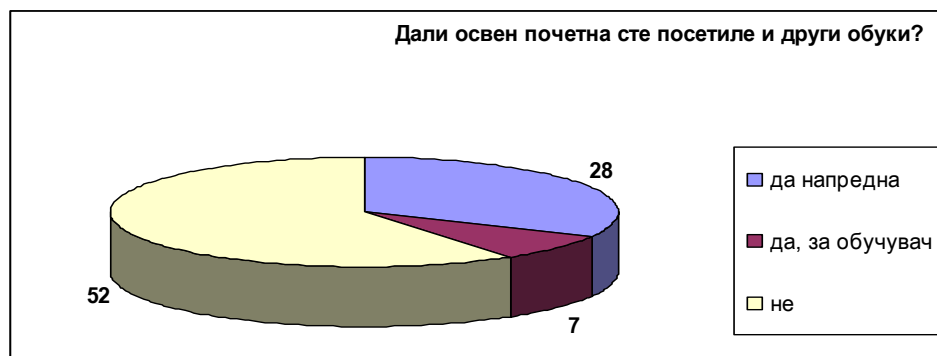
14. Графикон 11 - извршувале активности во Комората на медијатори

15. Графикон 12 - има желба повеќе да се ангажира од досегашниот ангажман во промоција на медијацијата

16. Графикон 13 - посетил други обуки, освен почетната

Од вкупниот број анкетирани медијатори, 52 изјавуваат дека не посетиле други обуки освен почетната, а 28 од нив дека биле посетители на напредна обука и 7 за обучувачи (види графикон 13).

Како организатори на обуките каде што учествуваат голем број медијатори се јавуваат Меѓународната финансиска организација, Министерството за правда и Комората на медијатори (види табела 4), а во обуки со помал број медијатори како учесници се јавуваат Академијата за обуки на судии и јавни обвинители.

Медијаторите во најголем број се изјаснуваат дека се заинтересирани за учество во обуки (види табела 5), при што бројот на оние што сами би ги покриле трошоците е помал во споредба со бројот на медијаторите што се изјасниле дека сакаат трошокот да падне на товар на организаторот. Имено, при споредба на начинот на покривање на трошоците, 36 се изјаснуваат дека сами би ги поднеле трошоците, а 80 би сакале тоа да го направи организаторот на обуките.

17. Табела 4 - организатор на обуки

ОРГАНИЗАТОР НА ОБУКИ	број на обуки								не посетувал
	1	2	3	4	5	6	8	10	
Министерство за правда	25	3	1	0	0	0	0	1	57
Комора на медијаторите	18	3	0	3	2	0	0	1	60
Меѓународна финансиска организација ИФЦ	26	4	5	0	0	0	1	0	51
Академија за обуки на судии и јавни обвинители	6	2	0	0	0	0	0	0	79
други	5	4	2	0	3	0	0	0	73

18. Табела 5 - учество на обуки каде што трошоците ги намирава

УЧЕСТВО НА ОБУКИ	да		не	
медијаторот / учесник	36	41,4	51	58,6
организаторот	80	92,0	7	8,0

19. Графикон 14 - заинтересираност за одреден вид обуки

Најголем број медијатори (70), изјавуваат дека се заинтересирани да посетуваат напредна обука, 12 за обучувачи, а 5 не се заинтересирани. Ова укажува на особено висок степен на заинтересираност кај медијаторите за усовршување на личното знаење за медијацијата, на што укажува и податокот дека 36 се заинтересирани и лично да ги поднесат трошоците за обука. Може да се претпостави дека со поголем ангажман на медијаторите, односно со вршење медијации во практиката, бројот медијатори што би посетувале обуки на сопствена сметка би бил поголем во споредба со нивото на заинтересираност какво што е во моментов.

Претходно ја покажавме дистрибуцијата на одговори кај медијаторите во поглед на нивната преференција за вршење медијација, а во табела 6 се презентирани податоците за заинтересираност на медијаторите за обуките, во зависност од видот на споровите каде што може да биде применета медијација.

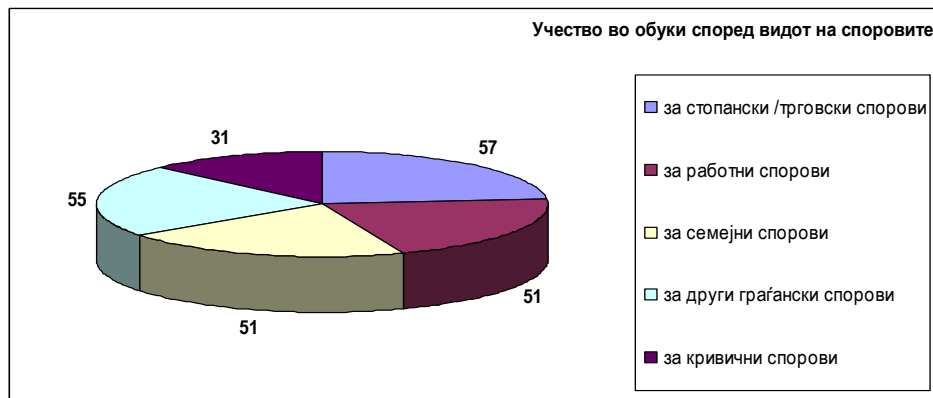

Определбата на медијаторите за обуки според видот на спорови, освен за кривични спорови, речиси е еднаква и се движи од 51 до 57 медијатори. За обуки во кои претежно би се третираше кривичните спорови се изјасниле 31 медијатор (**види графикон 15**).

20. Табела 6 - заинтересираност за одреден вид обуки ако се има предвид видот спорови

УЧЕСТВО НА ОБУКИ СПОРЕД ВИДОТ СПОРОВИ	да		не	
	број	процент	број	процент
за стопански/трговски спорови	57	65,5	30	34,5
за работни спорови	51	58,6	36	41,4
за семејни спорови	51	58,6	36	41,4
за други граѓански спорови	55	63,2	32	36,8
за кривични спорови	31	35,6	56	64,4

21. Графикон 15 - заинтересираност за одреден вид обуки ако се има предвид видот спорови

Во поглед на факторите што најмногу влијаат врз медијаторите да вршат медијација (**види табела 7**), за подобро да биде претставено значењето на нивните одговори, степените на значење ги посматравме на три нивоа: најзначајно, позначајно и значајно. Може да биде забележано дека факторот - *можноста да им помогнат на страните во спорот* за да дојдат до решение, е најмногу прифатен од медијаторите.

22. Табела 7 - видови фактори што влијаат за вршење медијација⁸

ВИДОВИ ФАКТОРИ	незначаен		малку значаен		значаен		многу значаен		просечна оцена		
	0	0	2	4,6	4	31,0	6	55,2	вкупно	бод	оцена
можноста да им помогнам на страните во спорот	0	0	4	4,6	27	31,0	48	55,2	87	82	4,93
	0	0	8		108		288		404	134,7	
можноста да постигнам успех и во оваа област	3	3,4	4	4,6	30	34,5	44	50,6	87	84	4,7
	0	0	8		120		264		392	130,7	
лично задоволство што работам медијација	0	0	8	9,2	31	35,6	41	47,1	87	83	4,65
	0	0	16		124		246		386	128,7	
можноста за јавна промоција како медијатор	3	3,4	11	12,6	21	24,1	43	49,4	87	81	4,49
	0	0	22		84		258		364	121,3	
можноста да заработам	4	4,6	8	9,2	39	44,8	29	33,3	87	83	4,17
	0	0	16		156		174		346	115,3	
не сум мотивиран			3						3,4		

Имено, овој фактор од максимална оцена 6 доби 4,93, а факторот - *можноста да постигнам успех и во оваа област*, со оцена од 4,7, рангиран е на второ место според степенот на значење. За овие два фактори најголем број медијатори (48 и 44) се изјасниле дека им се многу значајни во определбата да бидат медијатори и да се залагаат да вршат медијација. Фактори што покажаа помало влијание, но исто така, високо оценети се: *можноста да заработам* и *можноста за јавна промоција како медијатор*, со просечни оценки од 4,17 и 4,49.

Може да се констатира дека сите фактори добија високи оценки во растојание од 4,17 до 4,93, односно постои компактно јадро на фактори што го одредуваат ставот и однесувањето на медијаторите.

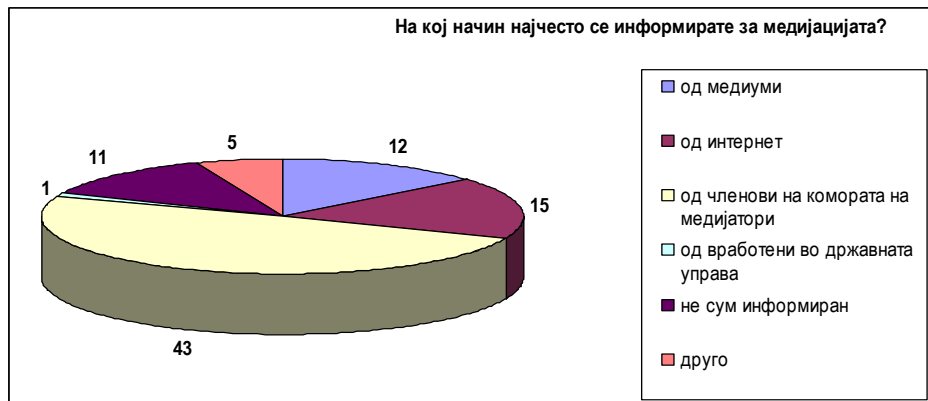
Така, врз основа на овие добиени податоци, не може однапред да биде исклучено влијанието на одреден фактор или да биде ставен акцент само на еден во ситуација кога разликата од првиот и последниот изнесува 0,76 единици, односно најмалата разлика е 0,05.

Информираноста на медијаторите се покажа како особено важен сегмент од нивниот однос кон медијацијата, кон Комората и кон другите институции што се упатени да учествуваат во медијацијата (**види графикон 16**).

⁸ При оцена на значењето на факторите за понудените степени изработена е соодветна скала со вредности: 2, 4 и 6 за модалитетите: *малку значаен*, *значаен* и *многу значаен*. Модалитетот - *не можам да оценам*, не беше вреднуван, а модалитетот - *незначаен*, беше вреднуван со 0. Просечната оцена е добиена на следниов начин: прво - се множи поединечната добиена вредност со вредноста на модалитетот; второ - се врши собирање на сите три производи, трето - добиениот број се дели со вкупниот број испитаници што одговориле на одредено прашање; четврто - добиениот количник е просечната оцена за секој фактор посебно. Како евентуална корекција на точноста на просечната оцена е извршено бодирање на секој фактор на тој начин што збирот на сите три помножени вредности е поделен со 3. Како евентуална корекција на точноста на просечната оцена е извршено и бодирање на секој фактор на тој начин што збирот на сите три помножени вредности е поделен со 3.

23. Графикон 16 - начин на информирање за медијацијата

Медијаторите најчесто за медијацијата се информираат од членови на Комората (43), а најмалку од органи на државната управа (1).

За учеството на другите извори, како што се медиумите и интернетот во информирањето на медијаторите, може да биде забележано дека не се застапени кај голем број медијатори.

Една од можните претпоставки, покрај личната определба на медијаторите да не го користат тој извор, може да се должи на односот на медиумите кон медијацијата, односно во помал обем да пишуваат за медијацијата и да не посветуваат доволно текстови со кои би го привлечле вниманието на јавноста. За одбележување е податокот дека од вкупниот број медијатори, 11 се изјаснуваат дека не се информирани.

Информираноста на медијаторите за работата на Комората покажува големи разлики меѓу медијаторите, што може да биде основа да се претпостави дека Комората не располага со систем преку кој може да врши целосно, објективно и навремено информирање на нејзините членови за активностите што ги презема.

Имено, од вкупниот број медијатори, само 10 изјавуваат дека се целосно информирани, а двојно повеќе од нив (21) потенцираат дека воопшто не се информирани за работата на Комората. Со степен на слаба информираност (површно) се изјаснуваат 36 медијатори, додека 20 се изјаснуваат дека информациите што ги добиваат за работата на Комората ги задоволува нивните потреби (види графикон 17).

24. Графикон 17 - степен на информираност за работата на Комората на медијатори

25. Табела 8 - информираност на следниве категории за можностите на медијацијата⁹

ИНФОРМИРАНОСТ	информирани		задоволително		површно		не се информирани		0		
	6		4		2		-1		0		
судии/обвинители	21	24,2	20	23,0	27	31,0	7	8,0	12	75	3,37
	126		80		54		-7		253	86,7	
раководствата на комори	18	20,7	12	13,8	29	33,3	16	18,4	12	75	2,64
	108		48		58		-16		198	71,3	
раководители во центри за социјална работа	11	12,6	13	14,9	27	31,0	18	20,7	18	69	2,23
	66		52		54		-18		154	57,3	
новинари	5	5,7	9	10,3	38	43,7	17	19,5	18	69	1,81
	30		36		76		-17		125	47,3	
претставници на синдикатите	7	8,0	8	9,2	24	27,6	29	33,3	19	68	1,37
	42		32		48		-29		93	40,7	
претставници во граѓански здруженија	4	4,6	7	8,0	23	26,4	28	32,2	25	62	1,13
	24		28		46		-28		70	32,7	
раководители во државна управа	2	2,3	6	6,9	30	34,5	32	36,8	17	70	0,91
	12		24		60		-32		64	32	
директори/раководители во фирми	2	2,3	4	4,6	25	28,7	43	49,4	13	74	0,47
	12		16		50		-43		35	26	
целокупно население	2	2,3	4	4,6	17	19,5	57	65,5	7	80	0,06
	12		16		34		-57		5	20,7	

Медијаторите имаат можност да извршат субјективна оцена за степенот на информираност кај одредени категории и населението како целина во општеството, а за кои се претпоставува дека имаат одредено директно и индиректно влијание врз развојот на медијацијата (види табела 8).

Врз основа на добиените податоци, може да биде констатирано дека медијаторите оценуваат дека информираноста на целокупното население за медијацијата и за нејзините

⁹ При оцена на степенот на информираност кај одредени категории од населението, изработена е соодветна скала со вредности: 2, 4 и 6 за модалитетите: *површно*, *задоволително* и *информирани*. Модалитетот - *не можам да оценам*, не беше вреднуван, а модалитетот - *не се информирани*, беше вреднуван со -1. Просечната оцена е добиена на следниов начин: прво - се множи поединечната добиена вредност со вредноста на модалитетот; второ - се врши собирање на сите три производи, трето - збирот на производот се вади од вредноста добиена од множењето на -1 со соодветната вредност, четврто - добиениот број се дели со вкупниот број испитаници што одговориле на одредено прашање, петто - добиениот количник е просечната оцена за секоја категорија посебно. Како евентуална корекција на точноста на просечната оцена, извршено е бодирање на секоја категорија на тој начин што збирот на сите три помножени вредности е поделен со 3.

можности во решавањето на споровите е најмала, односно просечната оцена изнесува 0,06 од максимална оцена 6.

Како илустрација за оваа оцена е добиениот податок дека од вкупниот број анкетирани, 57 медијатори оценуваат дека јавноста не е информирана, а само 2 медијатори сметаат дека јавноста е информирана.

Во неинформирано население, според медијаторите се уште две категории: *раководители во државна управа и директори/раководители во фирми со просечни оцени 0,91 и 0,47*. Според медијаторите, највисок степен на информираност за медијацијата се јавува кај судиите и обвинителите со просечна оцена од 3,37, додека раководствата на коморите и на центрите за социјална работа со оцени 2,64 и 2,23 покажуваат средно ниво на информираност, а ниско ниво на информираност се јавува кај новинари и претставници на синдикатите (1,81 и 1,37).

Добиените податоци за перцепцијата на медијаторите за информираноста на населението и одредени категории за можностите за медијација, упатува на особено критичен став кон оваа појава и, потенцијално, неинформираноста станува еден од клучните фактори за ниското ниво на извршени медијации во општеството. Со еден збор, ни една категорија во перцепцијата на медијаторите нема информираност со просечна оцена 4, што би можело да се претпостави дека нема одреден извор или тело што врши континуирано или систематско информирање на претставниците во таа категорија.

Може да се констатира дека информираноста за медијацијата кај медијаторите и другите категории од населението за медијацијата, условена е од личната мотивираност и заинтересираност, од актуелниот интерес и од случај до случај, од една страна, и од информираноста од која се очекува развој на медијацијата, и од недостигот на системски и стручен приод, од друга страна.

Оцената на резултатите и ефектите од работата на неколку институции¹⁰ во афирмацијата на медијацијата во јавноста, во последните 12 месеци (**види табела 9**), покажа дека медијаторите Комората на медијатори ја издвојуваат пред сите други институции, и со просечна оцена од 3,72 од максимална оцена 6 ја прават најрелевантна институција за афирмација на медијацијата во целина.

---

¹⁰ Медијаторите ја оценуваа работата на: Комората на медијатори, Владата, Министерство за правда и другите министерства, основните судови и другите судови, и стопанските комори, од аспект на афирмација на медијацијата.

26. Табела 9 - оцена на резултатите и ефектите од работата на следниве институции во афирмација на медијацијата во јавноста, во последните 12 месеци.¹¹

ИНСТИТУЦИИ	мали		средни		големи		просечна оцена		
	2		4		6		вкупно	бод	оцена
Комората на медијатори	28	32,2	34	39,1	17	19,5	8	79	3,72
	56		136		102		294	98	
Министерство за правда	32	36,8	32	36,8	15	17,2	8	79	3,57
	64		128		90		282	94	
Владата на РМ	42	48,3	19	21,8	7	8,0	19	68	3,06
	84		76		48		208	69,3	
основни судови	51	58,6	19	21,8	4	4,6	13	74	2,73
	102		76		24		202	67,3	
други судови	53	60,9	11	12,6	4	4,6	19	68	2,56
	106		44		24		174	58	
стопански комори	52	59,8	13	14,9	3	3,4	19	68	2,56
	104		52		18		174	58	
други министерства	55	63,2	9	10,3	1	1,1	22	65	2,34
	110		36		6		152	50,7	

Со оцена под 3 се четири институции што укажува дека медијацијата од аспект на медијаторите не е во фокусот на вниманието, иако за овие институции може да се каже дека се повикани поради природата на својата дејност да ја поттикнуваат медијацијата во општеството. Министерството за правда и Владата на Република Македонија со просечни оцени од 3,57 и 3,06, се карактеризираат како институции што покажуваат одреден резултат во својата работа според перцепцијата на медијаторите, и може да се претпостави дека во наредниот период, поради законските можности, би можеле да имаат поголема улога во оваа насока. Ваквата претпоставка е реална кога се имаат предвид добиените податоци за оцената на медијаторите на институциите што можат во наредниот период да придонесат во афирмација на медијацијата (види табела 10).

Генерално, медијаторите во институциите што им ги предложивме гледаат можност за афирмација на медијацијата и според добиените оцени за степенот на афирмација би можеле да бидат поделени на три групи. Министерство за правда, Владата и Комората на медијатори, со просечни оцени од 5,74, 5,51 и 5,38 (од максимална 6), се трите институции со највисоки оцени во кои медијаторите гледаат реален потенцијал за афирмација на медијацијата во наредните 12 месеци. Во втората група се институциите што имаат просечна оцена од 5,26 до 4,71, во кои би ги потенцирале основните судови, Министерството за труд и социјална политика, и центрите за социјална работа.

¹¹ При оцена на резултатите и ефектите од работата на наведените институции во афирмација на медијацијата во јавноста, во последните 12 месеци, изработена е соодветна скала со вредности: 2, 4 и 6 за модалитетите: мали, средни и големи, а модалитетот - не можам да оценам, не беше вреднуван. Просечната оцена е добиена на следниов начин: прво се множи поединечната добиена вредност со вредноста на модалитетот; второ - се врши собирање на сите три производи, трето - добиениот број се дели со вкупниот број испитаници што одговориле на одредено прашање; четврто - добиениот количник е просечната оцена за секоја институција посебно. Како евентуална корекција на точноста на просечната оцена, извршено е бодирање на секоја институција на тој начин што збирот на сите три помножени вредности е поделен со 3.

27. Табела 10 - институции што може да придонесат во афирмација на медијацијата во јавноста во наредниот период¹²

ИНСТИТУЦИИ	малку		средно		многу		просечна оцена		
	2	3	4	5	6	7	вкупно	бод	оцена
Министерство за правда	2	2,3	4	4,6	77	88,5	4	84	5,74
	4		16		462		482	120,5	
Владата на Република Македонија	4	4,6	10	11,5	70	80,5	3	85	5,51
	8		40		420		468	156	
Комора на медијатори	5	5,7	10	11,5	67	77	5	82	5,38
	10		40		402		452	113	
основни судови	3	3,4	10	11,5	66	75,9	8	79	5,26
	6		40		396		442	110,5	
Министерство за труд и социјална политика	7	8	17	19,5	58	66,7	5	83	5,12
	14		68		348		430	107,5	
други судови	6	6,9	14	16,1	59	67,8	8	79	5,02
	12		56		354		422	105,5	
Народен правобранител	5	5,7	21	24,1	52	59,8	9	78	4,83
	10		84		312		406	101,5	
стопански комори	6	6,9	20	23	51	58,6	10	77	4,74
	12		80		306		398	99,5	
локална самоуправа	10	11,5	15	17,2	53	60,9	9	78	4,74
	20		60		318		398	99,5	
центри за социјална работа	5	5,7	23	26,4	49	56,3	10	77	4,71
	10		92		294		396	99	
Министерство за образование	11	12,6	22	25,3	46	52,9	8	79	4,60
	22		88		276		386	96,5	
граѓански здруженија	12	13,8	24	27,6	41	47,1	10	77	4,36
	24		96		246		366	91,5	
синдикати	14	16,1	15	17,2	46	52,9	12	75	4,33
	28		60		276		364	91	
други комори	13	14,9	20	23	41	47,1	13	74	4,19
	26		80		246		352	88	
универзитети	14	16,1	23	26,4	38	43,7	12	75	4,14
	28		92		228		348	87	
други министерства	16	18,4	21	24,1	37	42,5	13	74	4,02
	32		84		222		338	84,5	

¹² Види фуснота 8

Во третата група се институции, како што се Министерството за образование, граѓански здруженија, синдикати, други комори, универзитети и други министерства кои од медијаторите се оценети од 4,60 до 4,02 во контекст на придонесот што се очекува од нив во афирмација на медијацијата во наредниот период. Врз основа на овие податоци, каде што нема помала оцена од 4, може да биде констатирано дека очекувањата на медијаторите од овие институции, во промоција на медијацијата во наредниот период, е особено голем. Тоа во одредена мера укажува дека сите наведени институции во перцепцијата на медијаторите се заинтересирани, надлежни и моќни да направат повеќе за медијацијата во споредба со изминатиот период, каде што оцените им беа под можниот просек.

28. Табела 11 - степен на проблеми во сфера на медијацијата ¹³

ПРОБЛЕМИ	прв степен		втор степен		трет степен		просечна оцена			
	6		4		2		вкупно	бод	оцена	ранг
судовите не упатуваат на медијација	40	46,0	10	11,5	8	9,2	29	58	5,1	
	240		40		16		296	98,7		2
несоодветни законски решенија	39	44,8	15	17,2	9	10,3	24	63	4,95	
	234		60		18		312	104		1
недоволна информираност на граѓаните	38	43,7	9	10,3	13	14,9	27	60	4,83	
	228		36		26		290	96,7		3
индиферентен однос на Министерството за правда	24	27,6	13	14,9	7	8,0	43	44	4,77	
	144		52		14		210	70,0		4
конфликт на интереси	19	21,8	7	8,0	10	11,5	51	36	4,5	
	114		28		20		162	54,0		8
немање услови на работа на медијаторите	16	18,4	9	10,3	8	9,2	54	33	4,48	
	96		36		16		148	49,3		10
недоволни финансиски средства на комората	16	18,4	12	13,8	8	9,2	51	36	4,44	
	96		48		16		160	53,3		9
лоша комуникација меѓу Комората на медијатори и Министерството за правда	19	21,8	8	9,2	11	12,6	49	38	4,42	
	114		32		22		168	56,0		7
неетичко однесување и работење на медијатори	6	6,9	8	9,2	3	3,4	70	17	4,35	
	36		32		6		74	24,7		14
начинот на функционирање на Комората	18	20,7	17	19,5	12	13,8	40	47	4,26	
	108		68		24		200	66,7		5
мал и несоодветен број обуки	11	12,6	11	12,6	9	10,3	56	32	4	
	66		44		18		128	42,7		11

¹³ При оцена на степенот на проблеми во сферата на медијацијата, изработена е соодветна скала со вредности: 2, 4 и 6 за модалитетите: *прв степен*, *втор степен*, и *трет степен*. Просечната оцена е добиена по истата постапка, како и во претходно наведените табели. Во оваа табела како евентуална корекција на точноста на просечната оцена е извршено бодирање на секоја институција на тој начин што збирот на сите три помножени вредности е поделен со 3. Овде постои извесно отстапување меѓу просечната оцена и добиените бодови со отстапка од едно до три места.

мал надомест за медијација	13	14,9	20	23,0	14	16,1	40	47	3,96
	78		80		28		186	62,0	6
голем број медијатори во споредба со досега реализирани медијации	9	10,3	7	8,0	13	14,9	58	29	3,72
	54		28		26		108	36,0	13
нередовна уплата на членарина на медијаторите	9	10,3	8	9,2	15	17,2	55	32	3,63
	54		32		30		116	38,7	12

Во истражувањето од особена важност беше да биде утврдена перцепцијата на медијаторите за реалните проблеми со кои се соочува медијацијата во изминатиот период (**види табела 11**). Во овој поглед, во листата на проблеми што им беше понудена за оцена, според просечната оцена за секоја поединечно и добиените бодови можеме да забележиме дека тие се концентрирани во три основни групи со незначителни отстапувања.

Имено, во првата група проблеми што медијаторите ги избраа се: *судовите не упатуваат на медијација, несоодветни законски решенија, недоволна информираност на граѓаните и индиферентен однос на Министерството за правда*. Овие проблеми се рангирани од прво до четврто место, односно нивната просечна оцена се движи од 5,1 до 4,77, односно растојанието на бодовите е од 104 до 70, што укажува на особено високопозиционирана перцепција за овие проблеми кај медијаторите

Во втората група се наведени проблемите: *конфликт на интереси, немање услови на работа на медијаторите, недоволни финансиски средства на Комората, лоша комуникација меѓу Комората на медијатори и Министерството за правда*, кои се наоѓаат од седмо до десетто место со просечни оценки од 4,5 до 4,42, односно со бодови од 49,3 до 53,3 и со извесно отстапување во поглед на местата што ги заземаат според просечната оцена и бодовите.

Во третата група, медијаторите ги определија следниве проблеми: *неетичко однесување и работење на медијатори, мал и несоодветен број обуки, голем број медијатори во споредба со досега реализирани медијации, и нередовна уплата на членарина на медијаторите*, кои се од 11 до 14 место и со најмали вредности во просечната оцена и бодовите. Од оваа скала отстапуваат единствено проблемите што ги дефиниравме како: *начинот на функционирање на комората и мал надомест за медијација*, кои според бодовите се во втората група, според просечната оцена во третата група.

Може да се забележи дека структурата на проблемите во изборот на медијаторите на соодветен и прецизен начин ги лоцира изворите и субјектите, од една страна, и причините и факторите што доведуваат до послаб интензитет и квалитет во развојот на медијацијата, од друга страна. Тоа истовремено значи дека основата на решението би требало да се побара во промената на однесувањето на судовите во измени и дополнувања на законите, и информирање на граѓаните.

Потоа во подобрување на работата на Комората во соработка со Министерството за правда, условите за работа на медијаторите, зголемување на обуките и зајакнување на финансиските можности на Комората. Утврдувањето на видот и степенот на проблемите во перцепцијата на медијаторите, на одреден начин го насочи можниот правец за нивно решавање преку посочување на конкретните активности што треба да бидат преземени за да дојде до поголем развој на медијацијата.

29. Табела 12 - активности што треба да се преземат, односно да не бидат преземени за да се подобри состојбата со медијацијата во наредните 12 месеци?

АКТИВНОСТИ	да		не		не знам		ранг
да биде побарано судиите да упатуваат на медијација	78	89,7	3	3,4	6	6,9	1
да биде подобро информирањето на јавноста	77	88,5	3	3,4	7	8,0	2
да биде зголемен ангажманот на Комората и на Министерството за правда	75	86,2	3	3,4	9	10,3	3
да биде задолжителна во одредени сфери	74	85,1	5	5,7	8	9,2	4
да бидат организирани различни видови обуки	72	82,8	4	4,6	11	12,6	5
да биде подобро функционирањето на Комората	69	79,3	4	4,6	14	16,1	6
да биде извршена измена на законите	69	79,3	8	9,2	10	11,5	7
да биде комуникацијата редовна меѓу Комората и Министерството за правда	68	78,2	6	6,9	13	14,9	8
да биде подобрена комуникацијата и соработката меѓу медијаторите	66	75,9	8	9,2	13	14,9	9
да биде медијацијата вградена во образовните и наставните програми	66	75,9	8	9,2	13	14,9	10
да биде зајакната соработката со локална самоуправа	64	73,6	8	9,2	15	17,2	11
да биде формиран центар за медијација	63	72,4	12	13,8	12	13,8	12
да биде промовиран етичкиот кодекс на медијаторите во јавноста	62	71,3	12	13,8	13	14,9	13
да биде извршена дополнителна едукација на медијаторите	61	70,1	9	10,3	17	19,5	14
да биде медијацијата финансирана од државата	60	69,0	11	12,6	16	18,4	15
да биде побарана поддршка од донатори	58	66,7	12	13,8	17	19,5	16
да биде зголемен надоместот (таксата) за медијација	50	57,5	21	24,1	16	18,4	17
да биде медијацијата основна професија	34	39,1	34	39,1	19	21,8	18
да биде вработен извршен директор на Комората	33	37,9	23	26,4	31	35,6	19
да биде зголемена членарината	9	10,3	66	75,9	12	13,8	20
да биде зголемен бројот медијатори	6	6,9	66	75,9	15	17,2	21

Според бројот медијатори што се определиле за афирмативен одговор за одреден вид активности, можат да бидат поделени во три групи (види табела 12). Медијаторите на скала со два модалитети, се изјаснија конкретно дека во првата група активности што треба да бидат преземени се: судиите да упатуваат на медијација, да биде подобро информирањето на јавноста, да биде зголемен ангажманот на Комората и на Министерството за правда, да биде задолжителна во одредени сфери и да бидат организирани различни видови обуки. Во втората група активности се: подобрување на комуникацијата и соработката меѓу медијаторите, медијацијата да биде вградена во образовните и наставните програми, да биде зајакната соработката со локалната самоуправа, да биде формиран центар за медијација, да биде промовиран етичкиот кодекс на медијаторите во јавноста, да биде извршена дополнителна едукација на медијаторите, да биде медијацијата финансирана од државата и да биде побарана поддршка од донатори.

Во третата група активности се: зголемување на надоместот (таксата) за медијација и да биде медијацијата основна професија.

Од сите наведени активности, евентуалното вработување извршен директор на Комората кај медијаторите предизвикува крајно неопределен став, односно за оваа активност 33 медијатори се изјаснуваат потврдно, 31 немаат став и 23 медијатори се определуваат негативно. За активностите да биде зголемена членарината и да биде зголемен бројот медијатори. Може да се забележи дека има поголем број медијатори што се изјасниле дека не треба да бидат преземени овие активности во наредниот период.

Може да се констатира дека видот на активностите што ги предлагаат медијаторите во голема мера се совпаѓа со утврдувањето на видот на проблемите во сферата на медијацијата. Имено, проблемот дека *судиите не упатуваат на медијација*, и активноста *судиите да упатуваат на медијација*, се рангирани на прво место, а недоволната информираност, односно *да биде подобро информирањето* се на второ и на трето место, а *индиферентниот однос на Министерството за правда како проблем*, и *зголемување на ангажманот на Комората и на Министерството за правда*, како активности се рангирани на четврто и на трето место. На дното на двете скали се наоѓаат, исто така, паралелни видови проблеми и активности, како што се: *нередовна уплата на членарина на медијаторите како проблем* и *нејзино зголемување како активност*, *голем број медијатори во споредба со досега реализирани медијации* и *нивно зголемување*. Структурата и рангирањето на видот на проблемите, и на активностите што треба да бидат преземени, јасно ја укажуваат насоката на дејствување на органите и телата на Комората на медијатори, Министерството за правда и другите надлежни институции.

Во истражувањето на медијаторите им беа дадени 13 става за кои требаше да се изјаснат во поглед на согласноста, односно несогласноста со нив. Тежиштето на ставовите беше ставено врз медијацијата како постапка и личниот однос што го имаат медијаторите кон медијацијата. Врз основа на добиените резултати, според степенот на согласување, може да се заклучи дека одговорите за ставовите може да бидат рангирани на три нивоа: на согласување - високо, средно и ниско ниво, и високо ниво на несогласување.

Може да се забележи дека понудените ставови на медијаторите ја заокружија перцепцијата за односот што го имаат кон медијацијата во изминатиот период и односот што може да се очекува во наредните неколку години. Медијаторите со по 3 става се изјасниле за висок¹⁴ степен на согласност (види табела 13), за средно¹⁵ и за ниско ниво¹⁶, додека 4 става¹⁷ издвоиле со кои покажуваат високо ниво на несогласување.

---

¹⁴ Ставови со високо ниво на согласност се: „можам паралелно да ги извршувам задачите од својата работа и предметите од медијација, и во двете да бидам успешен“, „потребни се радикални промени во законските решенија што ја регулираат медијацијата“, „верувам во добрите намери на Комората на медијатори, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период“.

¹⁵ Ставови со средно ниво на согласност се: „лично, максимално се ангажирам за медијацијата да успее и да биде многу повеќе присутна кај граѓаните“, „верувам во добрите намери на Министерството за правда, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период“, „медијацијата е најдоброто решение што може значително да ги намали бројот и времето на судските спорови, и затоа мислам дека адвокатите треба да бидат медијатори“.

¹⁶ Ставови со ниско ниво на согласност се: „не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија“, „сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)“, „чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам“.

¹⁷ Ставови со високо ниво на несогласување се: „како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход“, „медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана, и затоа нема да покаже успех во решавање на споровите“, „не сум мотивиран да вршам медијации затоа што надоместот реално е многу мал“, „судиите треба да бидат медијатори“.

30. Табела 13 - степен на согласување, односно несогласување со следниве ставови

СТАВОВИ	не се согласува		ни се согласува ни не се согласува		се согласува	
можам паралелно да ги извршувам задачите од својата работа и предметите од медијација, и во двете да бидам успешен	11	12,6	16	18,4	60	67,8
потребни се радикални промени во законските решенија што ја регулираат медијацијата	6	6,9	27	31,0	54	62,1
верувам во добрите намери на Комората на медијатори, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период	18	20,7	16	18,4	53	60,9
лично, максимално се ангажирам за медијацијата да успее и да биде многу повеќе присутна кај граѓаните	15	17,2	23	26,4	49	56,3
верувам во добрите намери на Министерството за правда, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период	18	20,7	23	26,4	46	52,9
медијацијата е најдоброто решение што може значително да ги намали бројот и времето на судските спорови, и затоа мислам дека адвокатите треба да бидат медијатори	32	36,8	17	19,5	38	43,7
не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија	19	21,8	38	43,7	30	34,5
сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)	33	37,9	24	27,6	30	34,5
чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам	29	33,3	34	39,1	24	27,6
како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход	32	36,8	35	40,2	20	23,0
медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на спорите	38	43,7	31	35,6	18	20,7
не сум мотивиран да вршам медијации затоа што надоместот реално е многу мал	40	46,0	36	41,4	11	12,6
судиите треба да бидат медијатори	67	77,0	12	13,8	8	9,2

Извесно отстапување во рамките на наведените нивоа се јавува кај неколку ставови, каде што постои релативно еднакво определување за сите три степени на согласност. Имено, за ставот - *сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)*, 33 медијатори се изјаснуваат дека не се согласуваат, 30 се согласуваат и 24 немаат јасен став по ова лично однесување во овој период, и за ставот - *како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход*, не се согласуваат 32 медијатори, 35 немаат конкретен став и 20 се согласуваат. Поделеност во определбата се јавува и за ставот - *не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија*, каде што 30 медијатори се согласуваат, 38 немаат став и 19 не се согласуваат. Може да се констатира дека степенот на согласување со понудените ставови за медијацијата кај медијаторите укажа на особено позитивни ставови кон медијацијата и кон нивното однесување во наредниот период за развој на медијацијата

Станува збор за ставови според кои медијаторите оценуваат дека можат во своето работење паралелно да ја извршуваат професионалната работа и случаи на медијација за што

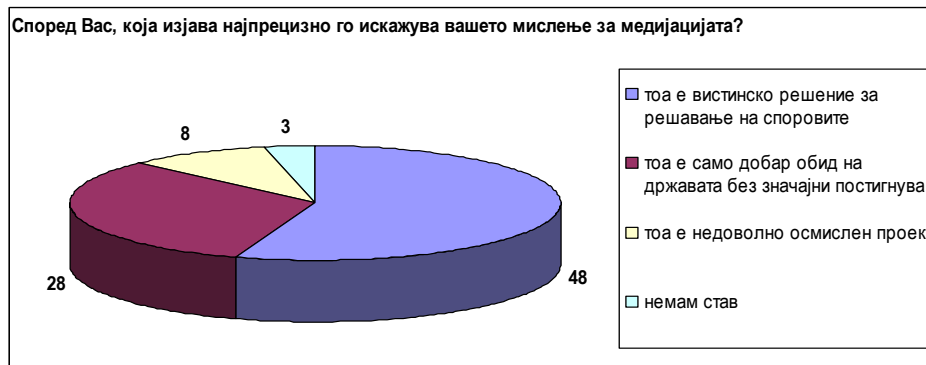

сметаат дека е потребно да бидат извршени измени и дополнувања на законите за да може медијацијата да биде повеќе застапена од досегашниот период. Ставовите во кои се искажува критички однос кон медијацијата, како што е: *медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на споровите*, не наидуваат на прифаќање кај голем број медијатори, во овој контекст послабо е прифатен ставот за ниското ниво на мотивираност на медијаторите, односно реално кај најголемиот број медијатори се јавува висок степен на мотивираност и покрај досегашните реално неповолни услови и претпоставки за вршење конкретни медијации. Нивниот ентузијазам и посветеност за медијација не се намалува и покрај значително изминатото време откако станале медијатори, од една страна, и бројот извршени медијации, од друга страна.

Во контекст на ставовите што доминираат кај повеќето медијатори, беше и нивната изјава која најпрецизно го одредува нивното мислење за медијацијата (**види графикон 18**) низ призма на личното искуство и ставови, и досегашната практика, при што најголемо определување се јавува за изјавата дека: *тоа е вистинско решение за решавање на споровите*. За ваквата перцепција на медијацијата се изјасниле 48 медијатори, додека за изјавата дека: *тоа е добар обид на државата без значајни постигнувања*, се определиле 28 медијатори.

На медијаторите им беа понудени и два модалитета со кои се искажува негативен став кон медијацијата (*тоа е недоволно осмислен проект и тоа не може да биде модел за решавање на споровите*) каде што за првата изјава се изјаснија само 8 медијатори, додека за втората не се определи ни еден медијатор. Може да се констатира дека врз перцепцијата за медијацијата кај медијаторите влијаат два фактори, прво, нивното лично мислење што таа може да биде во општеството каде што во преден план доаѓаат до израз нејзините потенцијали во решавање на споровите, и второ, досегашната практика на мал број медијации, медијаторите ја доживуваат како обид без видливи резултати.

31. Графикон 18 - изјава што најпрецизно го искажува мислењето за медијацијата

32. Графикон 19 - извор на средства што може да обезбедат финансиска одржливост за развој на медијацијата во наредните 12 месеци

Како особено важно прашање за функционирање на медијацијата, побаравме медијаторите да го определат потенцијалниот начин и извор на финансирање на активностите.

Во овој контекст, кај медијаторите се издвојуваат три потенцијални извори со релативно приближна дистрибуција на вредности (види графикон 19).

Имено, најмногу медијатори (32) се определуваат дека најдобро решение за финансирање на медијацијата е од буџетот, 26 медијатори сметаат дека средства можат да се добијат од меѓународни донатори, а 19 од бизнис секторот. Бројот медијатори што се изјаснуваат дека средствата може да бидат обезбедени со поголема членарина е статистички незначителен.

Може да се констатира дека развојот на медијацијата како постапка која е на почеток и Комората на медијатори, реално се соочуваат со недостиг на средства за да може да бидат реализирани активности за нејзина поголема афирмација и промоција.

Перцепцијата на медијаторите дека Владата и соодветните државни органи би можеле да обезбедат финансиски средства за медијацијата во наредниот период, е решение кое има елементи на редовност, функционалност и стабилност, од една страна, и истовремено му недостига соодветна законска рамка за да може да биде реализирано, од друга страна.

Другите два извори во овој поглед можат да бидат поефикасни и да бидат врзани за конкретни активности – проекти, но за ваквиот извор да добие реална потврда во практиката е потребно соодветни личности што ќе го управуваат процесот во рамките на Комората на медијатори преку нејзините тела и органи.

V. АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ ПОДАТОЦИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО ПРЕКУ ВЛИЈАНИЕТО НА НЕКОИ ВАРИЈАБЛИ

1. Влијанието на секторот и професијата во утврдување на значењето на одредени фактори и за определбата медијацијата да биде основна професија

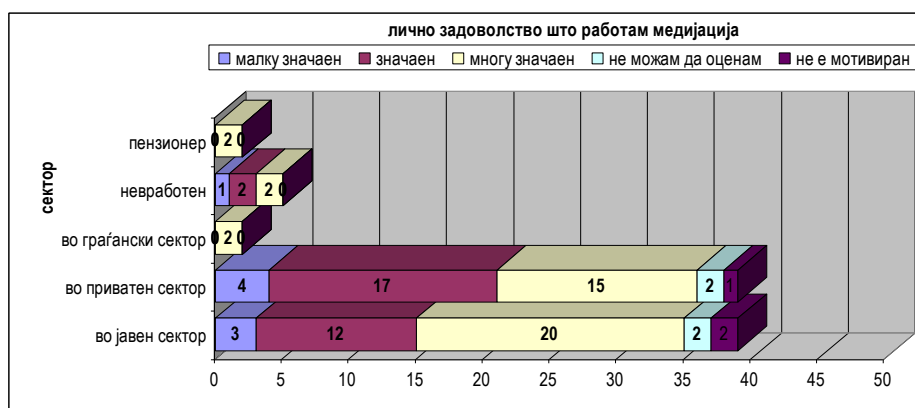
Во анализата податоците се презентирани во апсолутни броеви затоа што сметаме дека на овој начин се добива автентична слика за појавите, од една страна, и затоа што сметаме дека искажувањето на вредностите во проценти кога вкупниот број испитаници е помал од 100 може да создаде погрешна претстава за состојбите, од друга страна.

Во намерата да ја претставиме колку што е можно попрецизно, споевме одредена состојба, одредени категории и вредности¹⁸.

Во Прилог се дадени вкупните одговори на испитаниците за секое прашање одделно, со што може да се забележи каде преферираат определбите на медијаторите.

Во продолжение на анализата ќе бидат презентирани податоци за влијанието на следниве варијабли: секторот каде што е вработен, работен и општествен статус, професијата, степен на информираност и социодемографските карактеристики.

33. Графикон 20 - вработен во сектор и влијание на факторот - лично задоволство што работи медијација како медијатор

Статусот што го има медијаторот, според секторот во кој е вработен, покажа влијание врз нивната определба да работат медијација, односно можат да бидат забележани разлики меѓу вработените во приватниот и во јавниот сектор, во поглед на степенот на значење на личното задоволство како фактор што го мотивира да работи како медијатор. Имено, за 17 вработени во приватниот сектор овој фактор е значаен, а за 15 многу значаен, додека 20 вработени од јавниот сектор овој фактор го оценуваат како многу значаен, а 12 медијатори како значаен (види графикон 20), што покажува дека кај нив личното задоволство да вршат медијација повеќе ги исполнува вработените во јавниот сектор.

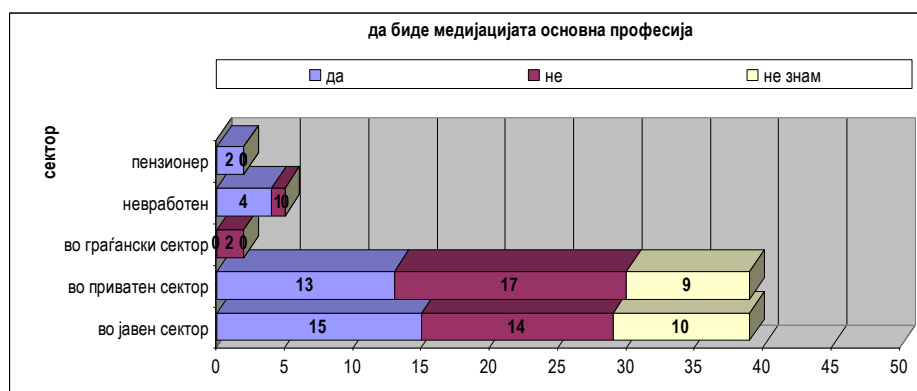
Слична тенденција на одговори се јавува и во поглед на определбата на медијаторите за преземање одредени активности во наредниот период за медијацијата да биде основна професија (види графикон 21).

¹⁸ Оваа постапка беше направена за прашањето „професија“ каде што поради мал број вредности за повеќето професии беше извршено групирање под категоријата друго. Во оваа категорија збирно се следниве професии: економист, социјален работник, новинар, социолог и професор.

Вработените во јавниот сектор (15) се определуваат афирмативно за оваа активност, додека вработените во приватниот сектор повеќе (17) се изјаснуваат негативно за оваа активност, што укажува на одредена релативна поголема посветеност кај вработените во јавниот сектор медијацијата да почнат да ја вршат како основна професија.

Може да се забележи дека дел од медијаторите, кои се во приватниот сектор, имаат веќе приватна практика и преземањето активности, медијацијата да биде основна професија, во нивната перцепција нема главно значење. Со создавање поголеми можности за развојот на медијацијата во решавање на споровите, може да се очекува оваа иницијална тенденција да биде прифатена од поголем број медијатори, ако се имаат предвид севкупните услови на вработените во јавниот сектор.

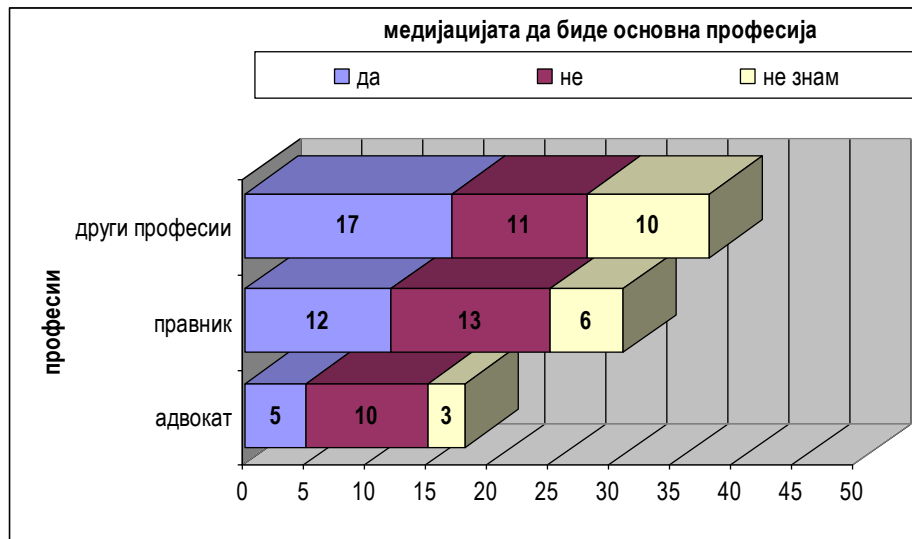
34. Графикон 21 - вработен во сектор и преземање, односно преземање активности за медијацијата да биде основна професија во наредните 12 месеци

Медијацијата да биде основна професија како можност е отворена и реално е да се очекуваат во наредниот период нови идеи и предлог–решенија, со цел да се постигне напредок на овој план. Професијата што ја вршат медијаторите во овој период покажа разлики меѓу нив кога се има предвид определбата медијацијата да биде основна професија (види графикон 22). Во овој поглед, 17 медијатори што се во категоријата на други професии афирмативно се изјаснуваат за оваа активност, а само 5 медијатори што се адвокати сметаат дека оваа активност би требало да се преземе во наредните 12 месеци. Двојно повеќе адвокати од вкупниот број адвокати, негативно се изразуваат медијацијата да биде основна професија, а најголема поделеност кон оваа активност се јавува кај медијаторите правници, каде што 13 се изјаснуваат негативно и 12 се определуваат афирмативно за оваа активност.

35. Графикон 22 - професија и преземање, односно непреземање активности за медијацијата да биде основна професија во наредните 12 месеци

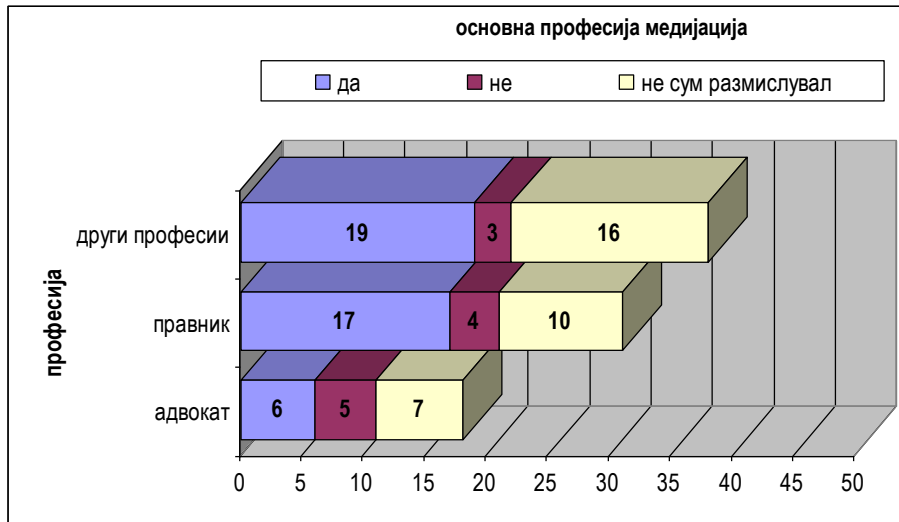

Може да се констатира дека определбата да не биде преземена оваа активност во наредниот период кај адвокатите е видлива во споредба со сите други професии и правниците. Отпорот кон можноста медијацијата да биде основна професија ја доведува во прашање нивната позиција како адвокати, односно ја намалува можноста медијацијата да им биде дополнителна активност и ги става во позиција да се откажат од адвокатурата како професија. Реализацијата на оваа активност реално може да доведе и други професии во слична позиција, каде што ќе мора да се определат за една од нив. Евидентно е дека непреземањето на оваа активност не ја доведува во прашање позицијата на адвокатите и некои професии при вршењето на медијацијата, од една страна, и не создава можности за нејзин интензивен развој затоа што реално за сите професии таа е само дополнителна работа која може, но не мора да се врши редовно, од друга страна.

При анализа на податоците за влијанието на професијата врз можноста професионално да работат како медијатори, односно тоа да им биде основна професија ако се создадат законски претпоставки (*види графикон 23*), може да се забележи слична тенденција на одговори како во претходното прашање, односно медијаторите адвокати, во споредба со другите професии и правници, во помал број се определуваат медијацијата по 12 месеци да им биде основна професија.

Од вкупниот број *други професии*, 19 медијатори се решени да работат професионално како медијатори, 17 правници и само 6 адвокати. Може да се забележи дека голем број медијатори од сите професии истакнуваат дека не размислувале за таквата можност што упатува на доминантната претстава кај повеќето медијатори за медијацијата само како дополнителна дејност.

36. Графикон 23 - професија и дали лично би сакале по 12 месеци да започнете професионално да работите како медијатор, односно тоа да биде ваша основна и главна професија ако се создадат законски претпоставки за тоа?

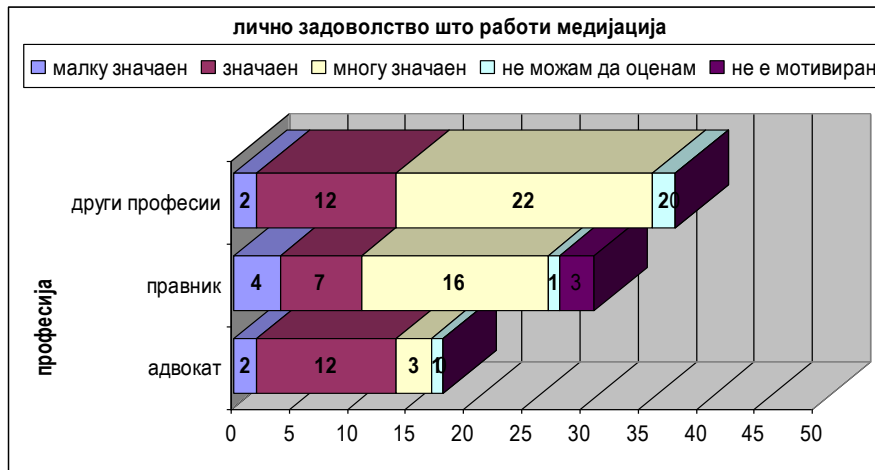
Немањето став по ова прашање укажува дека повеќето медијатори не се подготвени, од една страна, и немаат сознанија за условите под кои би се извршувала медијацијата, од друга страна, за што во голема мера причина за несоздавањето услови за оваа можност треба да се бара во постојните законски решенија, активностите на Министерството за правда и програмските определби на Комората на медијатори.

Од вкупниот број медијатори во *другите професии* (види графикон 24), речиси двојно повеќе се определиле дека *лично задоволство што работат медијација* е многу значаен фактор (22), во однос на оние што се изјасниле дека е значаен (12), додека бројот на адвокати што се изјасниле дека овој фактор им е многу значаен е четири пати помал од оние што се што изјасниле дека им е значаен (12). Бројот правници што овој фактор го сметаат за многу значаен (16) е видливо поголем од бројот на оние што се определиле дека им е значаен (7)

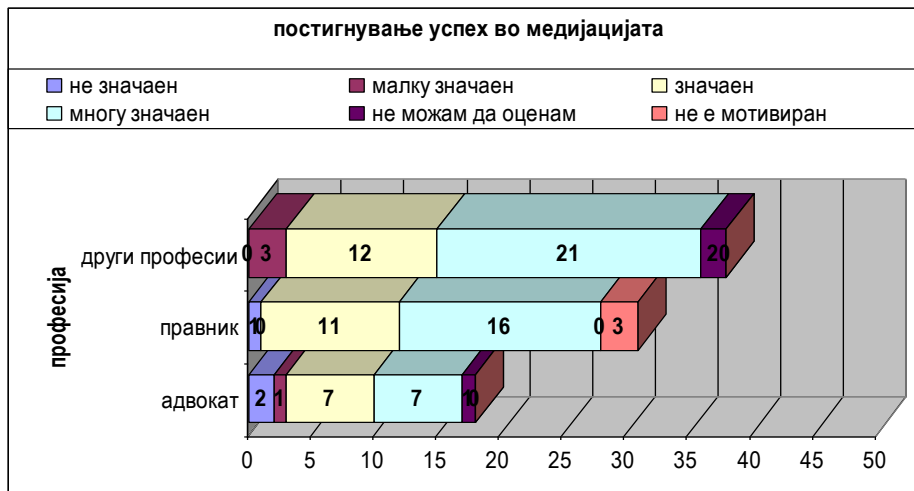
Може да се констатира дека професијата на медијаторите и во овој поглед има влијание врз нивната определба за одредување на степенот на значење на факторот - *лично задоволство да работи медијација*, при што кај адвокатите овој фактор е повеќе прифатен како значаен, а кај правниците и другите професии како многу значаен.

37. Графикон 24 - професија и влијание на факторот лично задоволство што работи медијација како медијатор

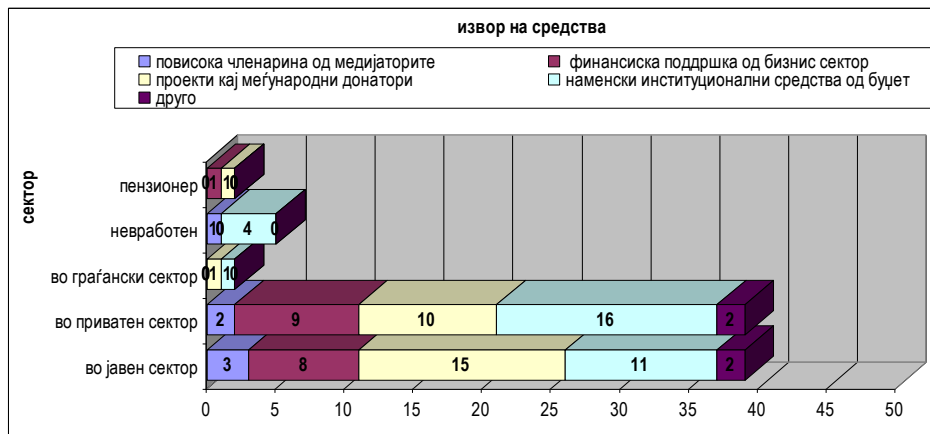
38. Графикон 25 - професија и влијание на факторот можноста да постигне успех во оваа област како медијатор

Од вкупниот број медијатори адвокати (види графикон 25), постигнувањето успех во медијацијата како фактор што ги мотивира да вршат медијација, поденаков број се определиле за значаен и за многу значаен степен (7), додека од другите професии речиси двојно повеќе се определиле дека за нив е многу значаен фактор (22), во однос на оние што се изјасниле дека е значаен (12). Бројот на правниците што се изјасниле дека овој фактор им е многу значаен е поголем од оние што се што изјасниле дека им е значаен (16 наспроти 11).

Може да се констатира дека значењето на овој фактор меѓу професиите повторно има послабо значење кај адвокатите во споредба со другите професии, каде што овој фактор се оценува како многу значаен во мотивираноста да се врши медијација.

39. Графикон 26 - вработен во сектор и извор на средства што може да обезбедат финансиска одржливост за развој на медијацијата во наредните 12 месеци

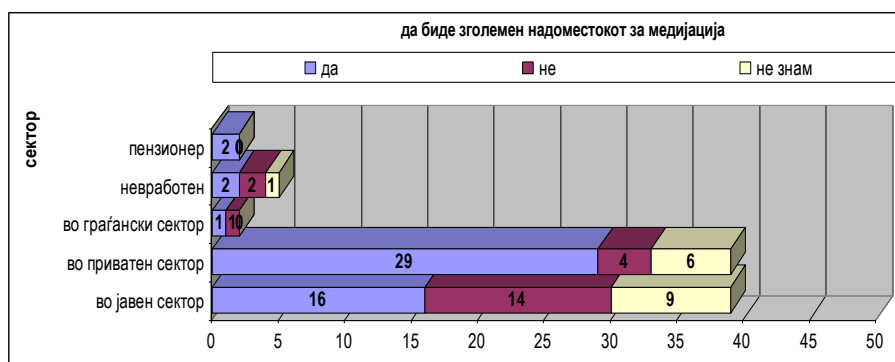

Припадноста на одреден сектор покажа извесна разлика меѓу медијаторите што припаѓаат во јавниот и приватниот сектор кога станува збор за финансирање на медијацијата. Имено, од медијаторите во јавниот сектор, 15 се изјаснуваат дека основен извор треба да бидат меѓународните донатори преку реализација на проекти, 11 се изјаснуваат дека е потребно институционално решавање на оваа состојба, односно средства од буџетот, а 8 сметаат дека медијаторите можат да сметаат на финансиска поддршка од бизнис секторот (види графикон 26).

Од медијаторите од приватниот сектор повеќето се изјаснуваат (16) дека за медијацијата вистински извор е буџетот на државата, а 10 медијатори сметаат дека е потребно да се побараат средства од меѓународни донатори и 9 од бизнис секторот.

Може да се констатира дека медијаторите од приватниот сектор во споредба со медијаторите од јавниот сектор, повеќе се изјаснуваат и очекуваат дека институционалните средства од буџетот во наредниот период се посоодветен извор на финансирање на медијацијата, наспроти другите два потенцијални извора - меѓународни донатори и бизнис секторот.

40. Графикон 27 - вработен во сектор и преземање, односно непреземање активности да биде зголемен надоместот за медијација во наредните 12 месеци

Медијаторите што работат во приватниот сектор повеќе се изјаснуваат од оние што работат во јавниот сектор да се зголеми надоместот за медијација (види графикон 27). Имено, 29 медијатори од приватниот сектор се за преземање на оваа активност, а само 4 имаат

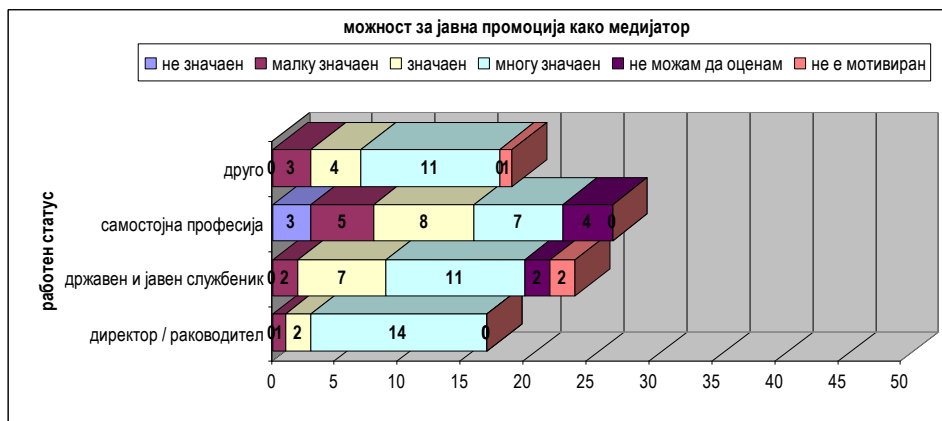

негативен став, во споредба со медијаторите од јавниот сектор каде што за оваа активност се изјасниле 16, а против се 14 медијатори.

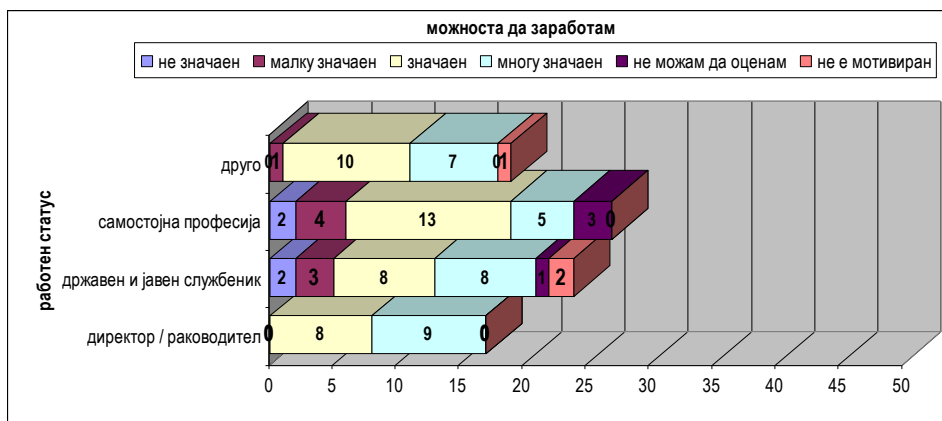
2. Влијанието на работниот и општествениот статус на медијаторот врз одредени ставови и прашања во контекст на медијацијата како професија и нејзиниот развој

Работниот и општествениот статус покажа дека има незначително влијание врз определбата на медијаторите за факторот - *можност за јавна промоција како медијатор*, каде што повеќето како многу значаен го оценуваат директорите и државните службеници, додека оние со самостојна професија незначително повеќе се изјаснуваат дека овој фактор е значаен (види графикон 28). Можноста медијаторите да направат лична промоција во јавноста како фактор што ги мотивира да вршат медијација, 14 директори ја гледаат како многу значајна, а само двајца како значајна и во споредба со медијаторите со самостојна професија, каде што 8 ја оценуваат како значајна, а 7 како многу значајна, може да се констатира дека директорите во оваа професија реално многу повеќе се „препознаваат“ и дека во неа би биле успешни за што би сакале и да се промовираат.

41. Графикон 28 - работен и општествен статус и влијание на факторот - можноста за јавна промоција како медијатор

42. Графикон 29 - работен и општествен статус и влијание на факторот - можноста да заработи како медијатор

За директорите, факторот - *можноста да заработат како медијатор*, исто така е многу значаен, каде што 9 медијатори се изјаснуваат за овој степен, наспроти 5 медијатори со самостојна професија (види графикон 29).

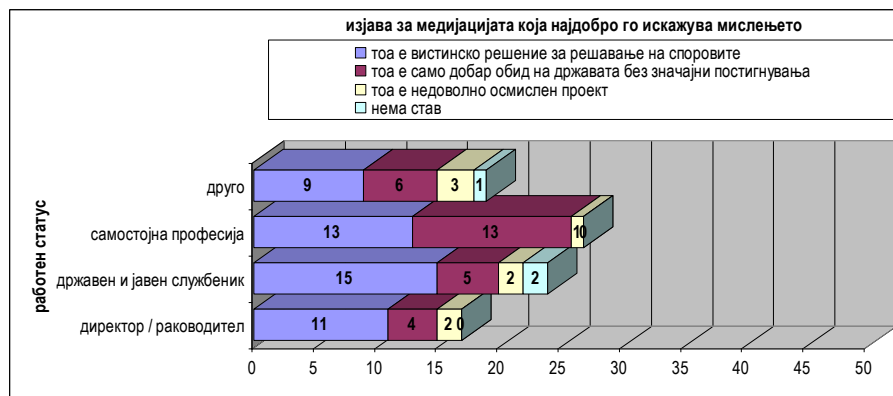

Може да се констатира дека определувањето на директорите за некои од факторите како многу значајни, во поглед на нивната лична мотивираност да вршат медијација, во споредба со самостојните професии, па и државните и јавните службеници ги прави „промотори“ за медијацијата. Имено, оценувањето на овие два фактори како многу значајни, укажува дека за да се постигне јавна промоција и да се заработи преку медијацијата, потребно е медијаторот да поседува: прво - цврста определба, второ - упорност за да се постигне таква определба и трето - високо ниво на мотивираност.

За државните службеници и директорите, изјавата која најпрецизно го искажува мислењето за медијацијата е дека тоа е вистинско решение за решавање на споровите, додека за медијаторите со самостојна професија медијацијата е добар обид без значајни постигнувања.

Од вкупниот број медијатори со самостојна професија, по 13 се изјаснуваат за овие два става, а од државните и јавните службеници трипати повеќе сметаат дека тоа е вистинско решение, наспроти тоа дека е само обид (види графикон 30). Приближно еднакво определување имаат и директорите, каде што трипати повеќе се изјаснуваат дека медијацијата е вистинско решение.

43. Графикон 30 - работен и општествен статус и изјава која најпрецизно го искажува мислењето за медијацијата?

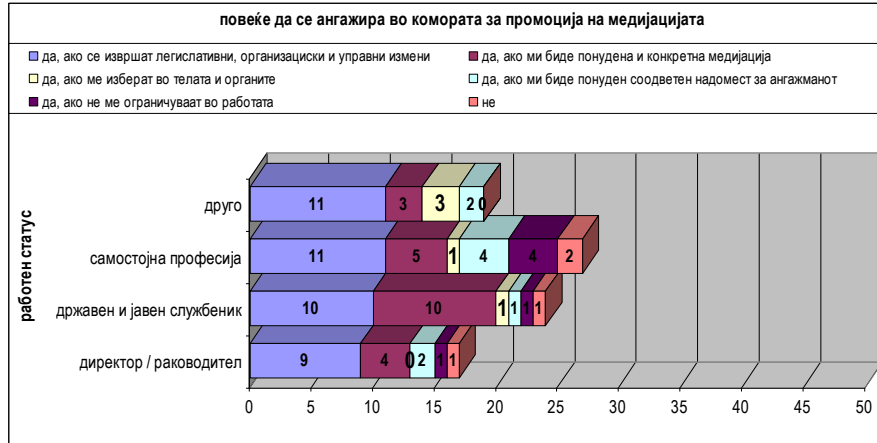
Може да се забележи дека медијаторите со самостојна професија имаат евидентно критички став во перцепцијата на медијацијата како постапка во решавањето на споровите, и како постапка која досега не покажала конкретни постигнувања. Оваа разлика меѓу медијаторите, освен што ја генерира различниот статус, во голема мера може да биде условена и од личното искуство во досегашниот период и сознанието за состојбата во која се наоѓа медијацијата на што ги упатува нивниот статус. Кај медијаторите од јавната и државната администрација многу повеќе до израз доаѓа тоа што е суштина на медијацијата, а кај медијаторите со самостојна професија повеќе се перципира досегашната практика во македонското општество.

Желбата за поголема ангажираност од досегашната, преку Комората на медијатори за промоција на медијацијата, кога се има предвид работниот и општествен статус, присутна е кај сите категории со забелешка дека ангажманот се условува со нешто (види графикон 31). Имено, по 10 државни и јавни службеници се изјаснуваат дека е потребно да бидат извршени легислативни, организациски и управни измени, или

да им биде понудена конкретна медијација за да го зголемат сопствениот ангажман во Комората.

44. Графикон 31 - работен и општествен статус и лично би се ангажирал повеќе од досегашниот ангажман во Комората на медијаторите за промоција на медијацијата

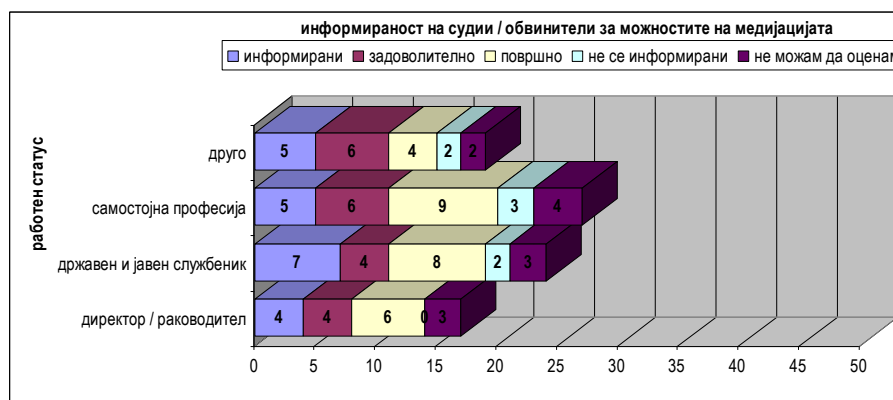
Од медијаторите со самостојна професија за првиот услов се изјаснуваат 11, а за вториот 5 медијатори, додека кај директорите овој однос е 9 наспроти 4 медијатори. Може да се заклучи дека генерално е ниско учеството на медијаторите во активности на комората и постои слаба мотивираност кај медијаторите за да преземат одредени задачи во организација на комората, од една страна, и медијаторите секаквиот ангажман во наредниот период го условуваат со одредени придобивки за нив или за медијацијата.

Барањето да бидат извршени измени во сите сегменти, станува императив за медијаторите да преземат одреден ангажман во Комората. Со други зборови, ова може да биде една од причините за латентното незадоволство на медијаторите од севкупните состојби во кои се наоѓа медијацијата, и нивната неангажираност претставува благ отпор и јасен сигнал дека состојбата треба да биде изменета на легислативно организациско и управно ниво.

Работниот и општествениот статус покажа незначителна разлика само во поглед на перцепцијата за информираноста на судиите и обвинителите, а спрема сите други категории не покажа влијание. Оваа разлика е видлива меѓу државните и јавните службеници од кои 8 сметаат дека судиите и обвинителите се површно информирани, а 7 дека се информирани, што претставува најмала разлика во споредба со другите категории (види графикон 32).

Од медијаторите со самостојна професија, 9 оценуваат дека оваа категорија е површно информирана, а 5 дека се информирани. Може да се забележи дека кога се има предвид статусот на медијаторите, нивната перцепција за степенот на информираноста на судиите и обвинителите во споредба со оцената за другите категории е дека ги сметаат за најинформирани. Дистрибуцијата на одговорите укажува на голема поделеност и во сите степени на информираност, што може да се претпостави дека не станува збор за објективна оцена или фактичка состојба, туку за субјективна перцепција втемелена на впечатоци.

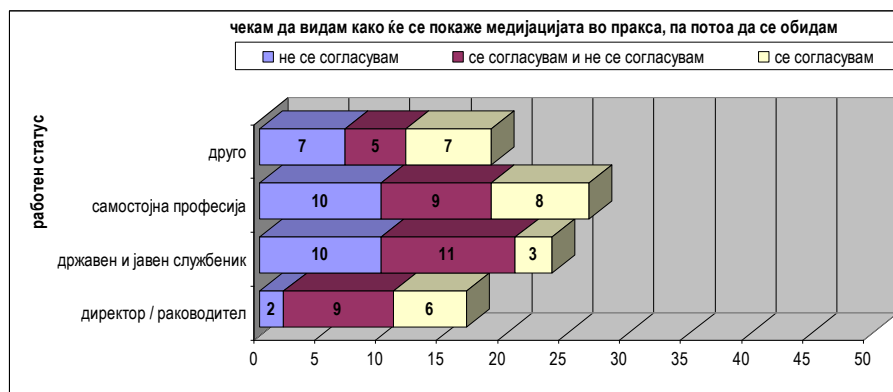
45. Графикон 32 - работен и општествен статус и информираност на судии/обвинители за можностите на медијацијата

Кога се има предвид статусот на медијаторите, особено се различни нивните ставови за медијацијата, и за нивниот однос кон работата на комората и другите институции. Од вкупниот број медијатори со самостојна професија 10 се согласуваат со ставот - чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, на потоа професионално да се обидам, 9 немаат јасна определба, а 8 не се согласуваат (види графикон 33).

Директори кои се согласуваат со овој став се само двајца, додека 10 државни и јавни службеници сметаат дека треба да се чека за да се види медијацијата во практика. Повеќето од овие две категории сè уште немаат јасен став за ова прашање, односно 11 и 9 медијатори изјавуваат дека ниту се согласуваат ниту не се согласуваат со овој став. Може да се констатира дека статусот евидентно создава разлики меѓу различните категории по ова потенцијално однесување меѓу медијаторите кога станува збор за извршување на медијацијата како професија. Постои претпазливост и голема неизвесност кога се говори за медијацијата како професија, бидејќи е поврзана директно со егзистенцијата. Ако се има предвид досегашната практика, која укажува на високо ниво на неинформираност на јавноста за одредени законски решенија, кои оневозможуваат медијацијата да биде повеќе застапена како модел за решавање на споровите, наместо директно одење на суд со адвокати во споровите и одредено скромно ниво на обука кај повеќе медијатори, тогаш најголемиот дел од медијаторите, и покрај личната поединечна желба и мотивираност, нема да решат да ја извршуваат медијација како професија, туку само како дополнителна дејност.

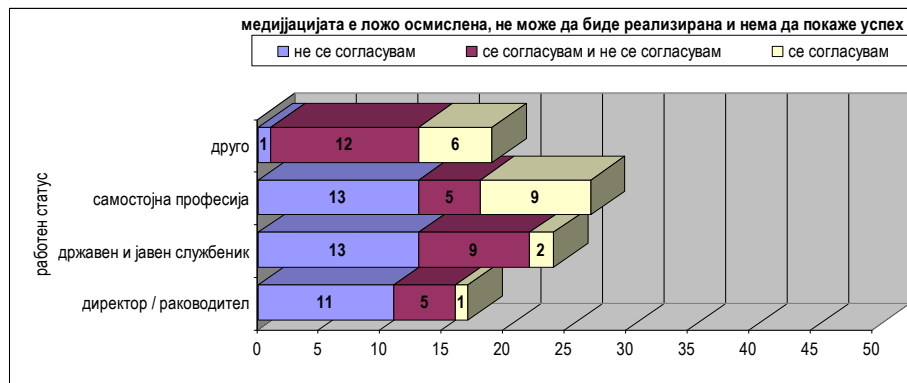
46. Графикон 33 - работен и општествен статус и ставот чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, на потоа професионално да се обидам

Определбата за вршење професионално медијација, во извесна мера е условена од статусот што го има медијаторот во општеството, и како што со анализата на претходниот став укажавме на степенот на согласување кај одделни категории така во продолжение може да се споредат податоците добиени за ставот - *медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и нема да покаже успех* (види графикон 34).

47. Графикон 34 - работен и општествен статус, и ставот медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на спорите

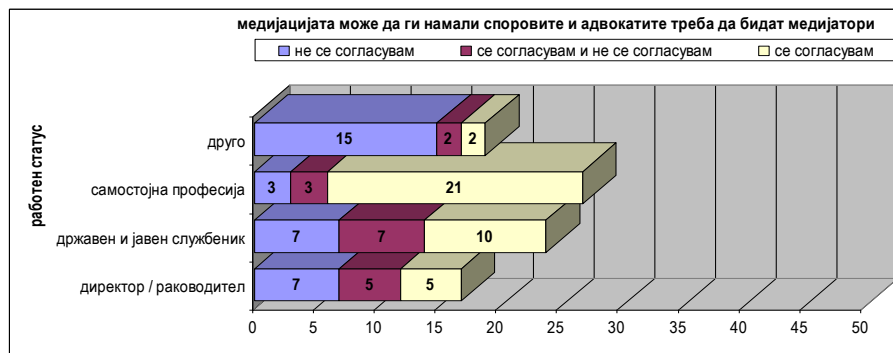
Со овој став кај сите категории постои несогласување, при што по 13 се определуваат државните службеници и самостојни професии, а 11 од директорите. Меѓутоа, бројот на оние што се согласуваат со овој став е најмал кај директорите (само 1) и кај државните службеници (двајца), а најголем кај самостојните професии (9).

Може да се констатира дека промислувањето и перцепцијата за медијацијата кај директорите во споредба со другите категории, а особено со медијаторите што имаат самостојни професии, укажува дека и покрај актуелната состојба во која се наоѓа медијацијата, несогласувањето со еден ваков став претставува лично уверување дека таа може да доведе до успешно решавање на спорите со странките. Кај медијаторите што се класифицирани под *друго* за овој став се јавуваат најголем број со дилема, а високо изјаснување за тоа дека *се согласуваат* и дека *не се согласуваат*, има и кај државните и кај јавните службениците. Нивната определба за став што не е доволно прецизен, всушност укажува, прво, дека треба да се прави разлика меѓу медијацијата како постапка за решавање спорови во споредба со други начини и второ, правната рамка, досегашното искуство од работата на Комората и степенот на реализација на спорови со медијација во македонското општество, не можат да бидат основа и аргумент да биде доведена во прашање медијацијата како начин на решавање на спорови. Овие две категории од медијаторите укажуваат дека нивната мотивираност, желба и ентузијазам за вршење медијација е голема, и покрај актуелните состојби во кои се наоѓа медијацијата.

Статусот на медијаторите, исто така, покажа големи разлики и за ставот: *медијацијата е најдоброто решение што може значително да ги намали бројот и времето на судските спорови и затоа мислам дека адвокатите треба да бидат медијатори*. Тежиштето во овој став беше ставен кај елементот - адвокатите треба да бидат медијатори со оцена дека медијацијата е најдоброто решени. Во ваков контекст, овој став за медијацијата, кај медијаторите со самостојна професија, е перципиран максимално позитивно, односно со овој став од нив 21 се согласија, а не се согласуваат 3 медијатори (види графикон 35). Од државните службеници по 7 не се согласуваат и се во дилема, а 10 се согласуваат, а кај директорите се јавува висок степен на

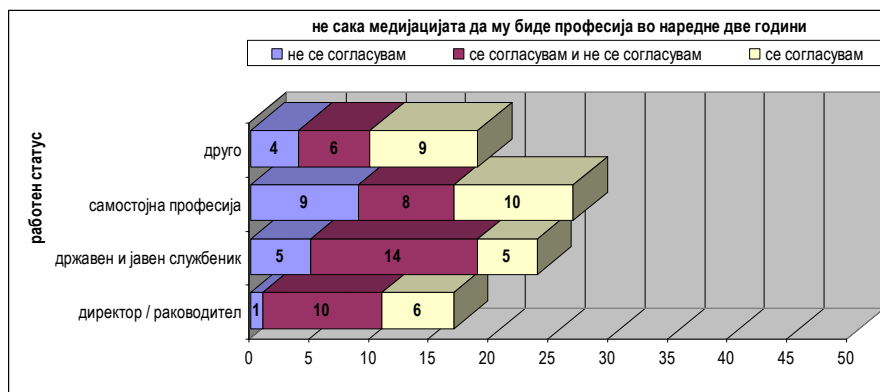
несогласување (7) со овој став, додека најголемо несогласување се јавува кај медијаторите под категоријата друго (15).

48. *Графикон 35 - работен и општествен статус, и ставот медијацијата е најдоброто решение што може значително да ги намали бројот и времето на судските спорови и затоа мислам дека адвокатите треба да бидат медијатори*

Со желба да биде измерена определбата на медијаторите за медијацијата како професија во блиска иднина, на медијаторите им беше поставен конкретен став: *не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија*. Бројот медијатори со самостојна професија што се согласи со овој став е најголем (10), во споредба со другите категории, што укажува дека голем број од нив не се подготвени медијацијата да ја извршуваат како професија (види графикон 36).

49. *Графикон 36 - работен и општествен статус, и ставот не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија*

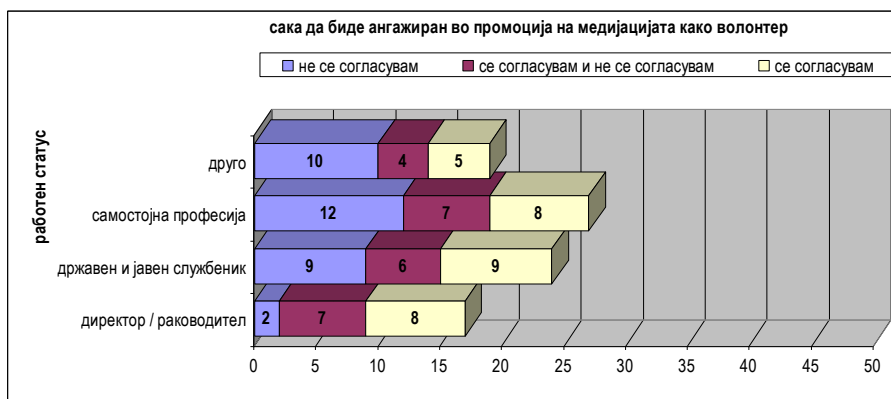
Од директорите со овој став се согласуваат и не се согласуваат 10 медијатори, а само еден не се согласува, додека од државните службеници 14 се изјаснуваат дека немаат прецизен став, а по 5 дека се согласуваат, односно не се согласуваат. Кај овие две категории постои висок степен на нерешителност медијацијата да им биде професија во наредните две години, за разлика од самостојните професии и категоријата други, каде што се јавува повисок степен на несогласување.

Може да се констатира дека овие податоци укажуваат на две потенцијални тенденции во однесувањето на медијаторите, прво, кога е временскиот рок краток за донесување одлука медијацијата да биде професија, кај директорите и кај државните

службеници се јавува повисок степен на нерешителност, второ, ако временскиот рок е недефиниран, тогаш во основа имаат позитивен став медијацијата да им биде професија, и трето - кај медијаторите со самостојни професии бројот на оние што ја избираат медијацијата како професија во двата случаи е многу мал. Статусот на медијаторот покажа влијание и врз нивната определба да бидат ангажирани во промоција на медијацијата, каде што директорите најмалку не се согласуваат (2) со ставот: *сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)*, односно 8 се согласуваат (види графикон 37). Наспроти нив, 12 медијатори од самостојна професија не се согласуваат, односно имаат најголем отпор да бидат ангажирани без надомест во промоција на медијацијата.

50. Графикон 37 - работен и општествен статус, и ставот сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)

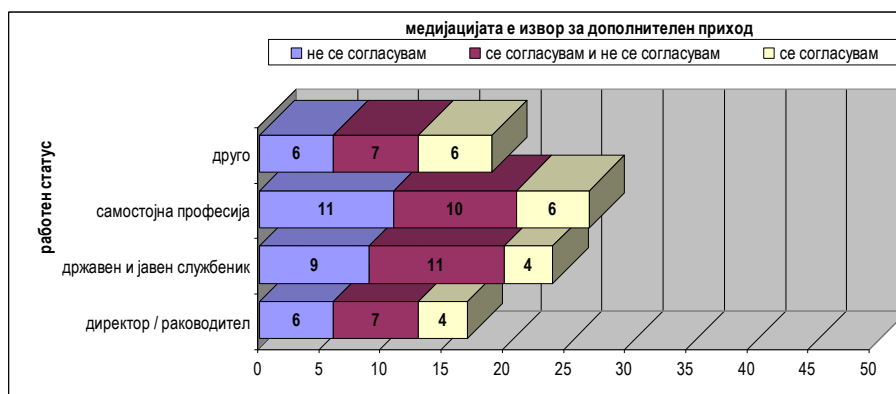
Слично размислување споделуваат 10 медијатори од категоријата друго и 9 од државните службеници. Може да се забележи дека актуелната состојба во која се наоѓа медијацијата се прекршува преку несогласувањето со овој став, што укажува дека медијаторите не се мотивирани и не гледаат интерес да вложат дел од своето време и знаење за промоција на медијацијата. Може да се претпостави дека доминантните вредности, прифатени во последните 15 години, во македонското општество, недостигот на време и извршувањето на редовните професионални задачи, влијаат во голема мера врз определбата кај медијаторите да не се мотивирани да работат без надомест и кога станува збор за медијацијата.

Евидентно е дека за ваков вид ангажираност, Комората на медијатори би можела да најде различни компензациски опции со цел да привлече колку што е можно поголем број медијатори и на долг рок медијацијата да забележи поголем успех, и со тоа и секој медијатор поединечно, во зависност од неговата посветеност на медијацијата.

Надоместот што се добива за извршената медијација го зедовме како индикатор за степенот на мотивираност да се биде медијатор. Дополнителниот приход, остварен преку медијација, може да биде значајна ставка во семејниот буџет ако медијацијата се врши редовно.

Со ставот: *како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход*, не се согласуваат најмногу (11) од медијаторите со самостојна професија, 10 од нив се во дилема, 6 се согласиле (види графикон 38).

51. Графикон 38 - работен и општествен статус, и ставот како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход

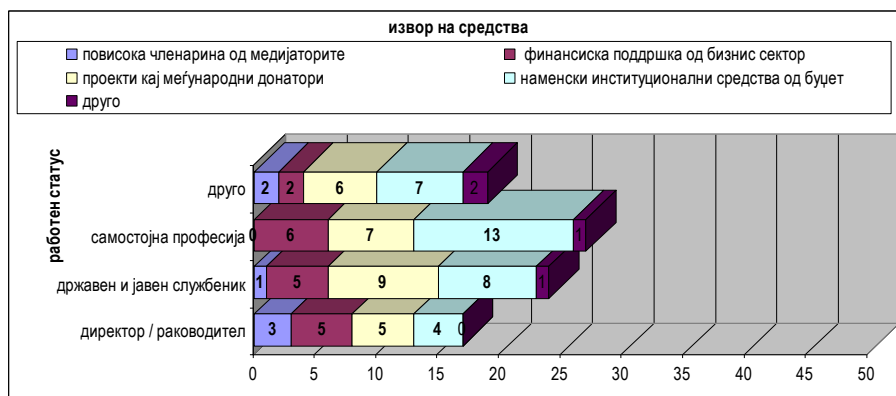
Од државните и јавните службеници, најмногу (11) имаат дилема кон овој став и само 4 медијатори се согласуваат. Може да се забележи дека статусот на медијаторот покажува влијание кон определбата за и против овој став. Одговорите меѓу различните категории особено се концентрирани во несогласување и немање прецизен став, што укажува дека надоместот како дополнителен приход не бил клучниот елемент што влијаел врз одлуката да се биде медијатор.

Кога се има предвид статусот на медијаторот, обезбедувањето средства од одреден извор за да може да функционира медијацијата, покажа дека кај сите категории се јавува различна перцепција по ова прашање. За медијаторите со самостојна професија и под категорија *друго*, буџетот на државата е вистински извор (13 и 7), за државните и јавните службеници тоа се проекти кај меѓународни донатори (9), а за директорите (по 5) извор на средства се бизнис секторот и меѓународните донатори (види графикон 39).

Речиси ни една категорија не гледа изворот за медијацијата да се развива преку зголемување на членарината. Може да се забележи дека меѓу медијаторите постои голема поделеност околу ова прашање, секоја категорија од сопствен аспект и различно го перципира обезбедувањето средства, и доминираат три потенцијални извори како можно решение.

Во овој контекст, обезбедувањето наменски средства, од буџетот за развој на медијацијата, како потенцијално решение има поголем број приврзаници што укажува на потребата од барање можни модалитети, односно медијацијата и реално да добие поддршка од државата.

52. Графикон 39 - работен и општествен статус, и извор на средства што можат да обезбедат финансиска одржливост за развој на медијацијата во наредните 12 месеци?

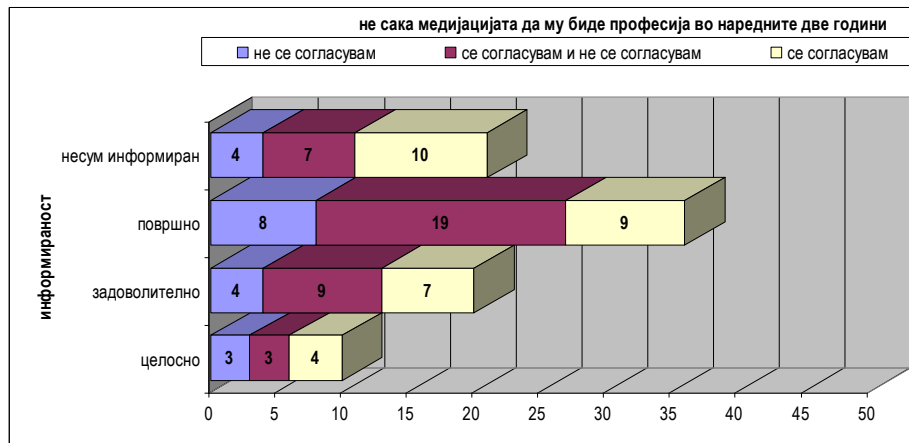

3. Влијанието на степенот на информираност врз согласноста, односно несогласноста со одредени ставови

Степенот на информираност покажа дека има влијание врз некои од ставовите кај медијаторите, при што може да се забележи дека станува збор за лична перцепција на сопствената информираност, што значи дека секој медијатор лично оценува, што според него е негов степен на информираност.

53. Графикон 40 – информираност, и ставот не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија

Во поглед на ставот: *не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија*, од медијаторите што се оценија дека *не се информирани*, 10 се согласуваат со овој став што претставува најголемо определување во однос на другите категории на информираност (види графикон 40). Од медијаторите што сметаат дека се *површно* информирани, 19 немаат прецизен став, а 9 од *задоволително* информираниите го делат нивното мислење. Може да се забележи дека со опаѓање на степенот на информираност кај медијаторите, се намалува степенот на согласување со овој став, односно се намалува мотивираноста кај медијаторите во наредните две години медијацијата да им биде основна професија. Високиот степен на определување за модалитетот се *согласувам и не се согласувам*, укажува на недостиг од објективни и точни информации кај оние што се сметаат за информирани, за состојбите во кои се наоѓа медијацијата и за можностите да се развие до степен да биде основна професија во македонското општество. Наспроти нив, за желбата кај медијаторите што се оценуваат за неинформирани за медијацијата да им биде професија за две години, може да се претпостави дека станува збор за одреден вид „идеализација во очекувањата“ дека во наредните две години состојбите ќе бидат подобри отколку што се денес.

При анализа, добиените податоци за степенот на согласување со ставот: *чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам*, се забележува слична тенденција кога се има предвид степенот на информираност кај медијаторите, како во претходниот став.

Медијаторите што се со понизок степен на информираност, со овој став *не се согласуваат* многу повеќе во споредба со медијаторите што се сметаат дека се повеќе информирани, кои во поголема мера се изјаснуваат дека се согласуваат и дека не се согласуваат.

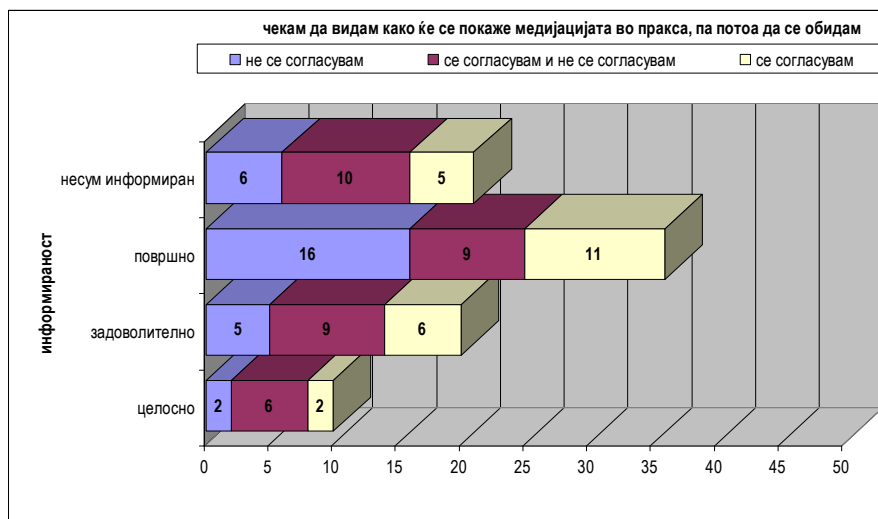
Имено, од медијаторите што се *задоволително* информирани, 9 немаат прецизен став, а 6 медијатори со *целосна информираност* се изјасниле за овој модалитет. Кај медијаторите што се *површно* информирани, 16 не се согласуваат и 6 коишто не се информирани (види графикон

41). Може да се забележи дека различната перцепција, прво: на сопствената оценка за степенот на информираност има влијание во контекст на квантумот што сè поседуваат за медијацијата, и второ: во однос на информациите што би требало да ги има медијаторот за да може да се определи прецизно за овој став.

Високиот степен на неопределени медијатори по ова прашање, само ја потврдува веќе констатираната забелешка дека медијаторите не се подготвени во голем број да се определат професионално да ја вршат медијацијата.

54. Графикон 41 – информираност, и ставот чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам

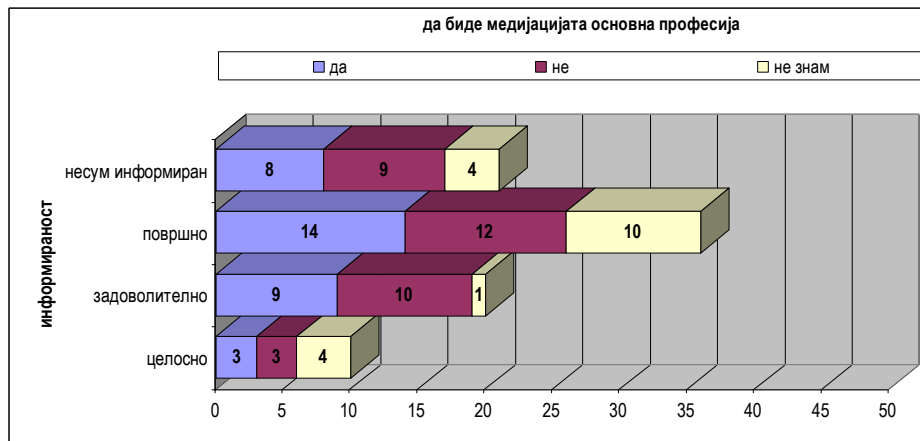

Меѓу медијаторите, во зависност од одредени варијабли (работниот и општествен статус), постои разлика во определбата медијацијата да им биде професија. Во овој контекст и степенот на личната информираност укажува дека во голема мера го одредува нивното однесување во наредниот период, кога станува збор за медијацијата како професија. Во однос на ова прашање меѓу одредени статуси и степенот на информираност, речиси има целосно совпаѓање во неопределеноста да се биде професионален медијатор.

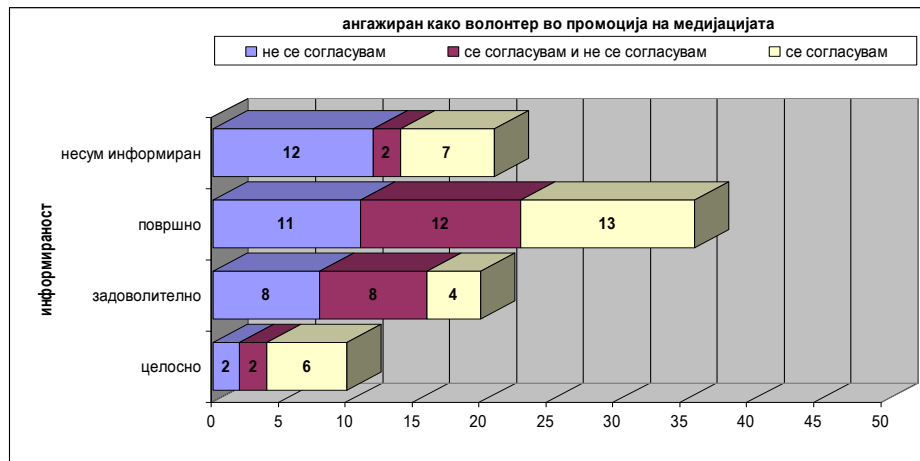
Медијаторите што се површно информирани се согласуваат дека е потребно да бидат преземени активности во насока со која медијацијата ќе им биде основна професија (14), додека медијаторите што се задоволително информирани сметаат дека не треба да се преземаат ваков вид активности (10), а кај неинформираниите и целосно информираниите се јавува приближно еднаков број определени медијатори за двете постапки (види графикон 42).

55. Графикон 42 - информираност и преземање, односно преземање активности за медијацијата да биде основна професија во наредните 12 месеци

56. Графикон 43 – информираност, и ставот сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)

Медијаторите што се површно информирани се согласуваат (13) со ставот: *сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)*, додека од медијаторите што се задоволително информирани, по 8 се изјаснуваат дека не се согласуваат и дека се во дилема кон оваа лична активност (види графикон 43). Од неинформираниите медијатори, поголем број не се согласуваат, а од целосно информираниите, многу повеќе се изјасниле позитивно за овој став.

VI. СТАВОВИ НА МЕДИЈАТОРИТЕ ЗА МЕДИЈАЦИЈАТА И ЛИЧНОТО ОДНЕСУВАЊЕ ВО ОДНОСОТ КОН МЕДИЈАЦИЈАТА

Определбата на медијатори кон понудените ставови, беше анализирана преку припадноста на конкретен сектор, односно приватен или јавен. Во **табела 14 и 15** се презентирани одговорите на медијаторите според сектори за степенот на согласување, односно несогласување со ставовите.

57. Табела 14 - вработени во приватен сектор и согласност со ставовите

ДЕ5/С М СТАВОВИ	ВРАБОТЕНИ ВО ПРИВАТЕН СЕКТОР			ВКУПНО	РАНГ
	не се согласувам	се согласувам и не се согласувам	се согласувам		
верувам во добрите намери на Комората на медијатори, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период	6	4	29	39	I - II
медијацијата е најдоброто решение што може значително да ги намали бројот и времето на судските спорови, и затоа мислам дека адвокатите треба да бидат медијатори	8	8	23	39	II - IV
верувам во добрите намери на Министерството за правда, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период	7	10	22	39	III - I
не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија	10	15	14	39	IV - V
сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)	13	12	14	39	V - III
чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам	12	15	12	39	VI - VI
медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на споровите	15	14	10	39	VII - IX
како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход	16	14	9	39	VIII - VII
не сум мотивиран да вршам медијации затоа што надоместот реално е многу мал	16	17	6	39	IX - VIII

Во презентирањето на согласноста на ставовите извршено е рангирање, така што се наредени според степенот на најголема согласност. Во колоната *ранг* се дадени местата што ги има конкретниот став во перцепцијата на медијаторите според сектор.

58. Табела 15 - вработени во јавен сектор и согласност со ставовите

ДЕ5/С И СТАВОВИ	ВРАБОТЕНИ ВО ЈАВЕН СЕКТОР			ВКУПНО	РАНГ
	не се согласувам	се согласувам и не се согласувам	се согласувам		
верувам во добрите намери на Министерството за правда, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период	8	13	18	39	I - III
верувам во добрите намери на Комората на медијатори, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период	8	11	20	39	II - I
сакам да бидам ангажиран во активности за промоција на медијацијата како волонтер (без надомест)	15	10	14	39	III - V
медијацијата е најдоброто решение што може значително да ги намали бројот и времето на судските спорови, и затоа мислам дека адвокатите треба да бидат медијатори	18	8	13	39	VI - II
не сакам медијацијата во наредните две години да ми биде главна професија	5	23	11	39	V - IV
чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам	12	17	10	39	VI - VI
како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход	14	17	8	39	VII - VIII
не сум мотивиран да вршам медијации затоа што надоместот реално е многу мал	18	17	4	39	VIII - IX
медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на спорите	20	16	3	39	IX - VII

Врз основа на добиените податоци може да се забележи одредена мала разлика во рангирањето на ставовите, и тоа најмногу за две места, а кај ставот: *чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам*, постои целосно совпаѓање на шестото место.

Најмногу прифатен став кај двете категории е довербата што се има во Комората за медијатори, односно Министерството за правда во намерата да биде медијацијата применлива повеќе од досега. Овој став кај медијаторите од приватниот сектор се наоѓа на прво, а кај медијаторите од јавниот сектор на второ место, односно довербата кон Министерството за правда е на трето кај приватниот, а на прво место кај вработените од јавниот сектор.

Најмалку прифатен став кај медијаторите од приватниот сектор е: *не сум мотивиран да вршам медијации затоа што надоместот реално е многу мал*, додека од медијаторите во јавниот сектор, според степенот на согласност, овој став е рангиран на осмо место. На последно деветто место, медијаторите од јавниот сектор го рангираат ставот: *медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на спорите*.

Може да се заклучи дека припадноста на секторот создава разлики и влијае врз степенот на прифаќање одредени ставови меѓу медијаторите. Овие разлики, иако на прв поглед се мали, сепак сметаме дека во одредени клучни ситуации можат да доведат до различни однесувања меѓу медијаторите, како резултат на различниот сектор од каде што припаѓаат.

Како што потенциравме, овие разлики можат да бидат поголеми во поглед на оцената на работата на Комората за медијатори и Министерството за правда, потоа во поглед на личната ангажираност за промоција на медијацијата без надомест, која е поголема во јавниот сектор и според перцепцијата на медијацијата и улогата на адвокатите во медијацијата, каде што разликата меѓу степенот на согласување е евидентно различен.

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на спроведеното истражување, може да се заклучи дека бројот реализирани контакти со странки за медијаторите и можноста за ангажирање во одреден спор, како и извршените медијации, е многу мал. Околу 1/3 од вкупниот број медијатори не воспоставиле контакт со странка, а бројот на извршени медијации кај анкетирани медијатори изнесува 58.

Главна причина која се наведува како причина за некористење на медијацијата досега, според медијаторите, е фактот дека *не им било понудено*, а како втора причина наведуваат дека *странките во спорот преферираат да одат на суд*, односно најмногу преферираат да учествуваат во решавање стопански/трговски спорови, а најмал број во кривични спорови.

Заклучок е дека мотивираноста на медијаторите за ангажирање во Комората на медијатори, во изминатиот период е на ниско ниво (недоволно), односно повеќе од ¼ *никогаш* немале ангажираност во Комората. Од вкупниот број анкетирани медијатори ½, што претставува ¼ од вкупниот број медијатори, ангажманот го условуваат со измени на легислативата во управувањето и во организацијата на Комората, а значителен дел, за нивниот ангажман во Комората, очекуваат да им биде понудена конкретна медијација.

Заклучок е дека постои особено висок степен на заинтересираност кај медијаторите за совршување на личното знаење за медијацијата, при што од вкупниот број анкетирани, 2/5 се заинтересирани лично да ги поднесат трошоците за обука. Според видот на спорот, определбата на медијаторите за обуки, освен за кривични спорови каде што се јавува најмал број заинтересирани, кај другите спорови заинтересираноста за обуки од одреден спор е речиси еднаква.

Заклучок е дека медијаторите најчесто за медијацијата се информираат *од членови на Комората*, а најмалку од *органи на државната управа*. За учеството на другите извори, како што се *медиумите и интернетот* во информирањето на медијаторите, може да биде забележано дека не се застапени кај голем број медијатори. Комората не располага со комуникациска стратегија или одреден внатрешен систем (исклучок е информирање преку електронска пошта),

преку кој може да се врши целосно, објективно и навремено информирање на нејзините членови за активностите што ги презема.

Од вкупниот број анкетирани медијатори, бројот медијатори што за себе изјавуваат дека се *целосно информирани*, статистички е незначителен.

Заклучок е дека медијаторите оценуваат дека информираноста на целокупното население за медијацијата и за нејзините можности во решавањето на споровите, во споредба со одделни категории од населението е најмала. Околу 2/3 од анкетираниите медијатори оценуваат дека јавноста не е информирана за можностите на медијацијата

Во неинформирана категорија од населението, најголем дел од медијаторите ги наведуваат *раководители во државна управа и директори/раководители во фирми*. Според медијаторите, највисок степен на информираност за медијацијата се јавува кај судиите и кај обвинителите, додека раководствата на коморите и на центрите за социјална работа покажуваат средно ниво на информираност. Генерално, ни една категорија во перцепцијата на медијаторите нема висок степен на информираност, што укажува дека оваа активност не се врши систематски и континуирано. Информираниоста кај медијаторите и кај другите категории од населението за медијацијата, во основа, условена е од личната мотивираност, од заинтересираноста и од актуелниот интерес, како и од официјален извор што би произведувал соодветни информации

Заклучок е дека перцепцијата на медијаторите за заинтересираноста на институциите, што им ги понудивме за промоција на медијацијата во наредниот период, е особено висока. Овие институции се надлежни и имаат моќ да направат повеќе за медијацијата во споредба со изминатиот период. Очекувањата на медијаторите од овие институции, во промоција на медијацијата во наредниот период, се особено големи.

Во првата група, со највисоки оценки се Министерство за правда, Владата и Комората на медијатори, а во втората група се основните судови, Министерството за труд и социјална политика и центрите за социјална работа, а во третата група се институции, како што се Министерството за образование, граѓански здруженија, синдикати, други комори, универзитети и други министерства.

Заклучок е дека перцепцијата на медијаторите за реалните проблеми, со кои се соочува медијацијата во изминатиот период, се концентрира во три основни групи со незначителни отстапувања. Во првата група, проблемите што ги избраа медијаторите се: *судовите не упатуваат на медијација, несоодветни законски решенија, недоволна информираност на граѓаните и индиферентен однос на Министерството за правда*.

Во втората група се наведени проблемите: *конфликт на интереси, немање услови на работа на медијаторите, недоволни финансиски средства на Комората, лоша комуникација меѓу Комората на медијатори и Министерството за правда*.

Во третата група, медијаторите ги определија: *неетичко однесување и работење на медијатори, мал и несоодветен број обуки, голем број медијатори во споредба со досега реализирани медијации и нередовна уплата на членарина на медијаторите*.

Заклучок е дека структурата на проблемите, што ги посочуваат медијаторите, ги лоцира изворите и субјектите, како и причините и факторите што доведуваат до послаб интензитет и квалитет во развојот на медијацијата. Основата на решението на наведените проблеми се гледа, прво, во промена на однесувањето на судовите, во измени и дополнувања на законите, и во поголемо информирање на граѓаните, и второ, во подобрување на работата на Комората во соработка со Министерството за правда, во подобрување на условите за работа на медијаторите, во зголемување на обуките и во зајакнување на финансиските можности на Комората.

Заклучок е дека Комората би требало да преземе конкретни активности за да дојде до поголем развој на медијацијата, и според бројот определени медијатори за одредена активност, тие се поделени во три групи.

Најмногу медијатори се изјасниле дека Комората треба да ги преземе следниве активности, како на пример: *да се побара судиите да упатуваат на медијација, да биде подобро информирањето на јавноста, да биде зголемен ангажманот на Комората и на Министерството за правда, да биде задолжителна во одредени сфери и да бидат организирани различни видови обуки.* Активности за кои најмногу медијатори се изјасниле дека не треба да бидат преземени се: *да биде зголемена членарината и да биде зголемен бројот медијатори.*

Заклучок е дека видот на активностите што ги предлагаат медијаторите, во голема мера се совпаѓа со утврдувањето на видот на проблемите во сферата на медијацијата. Структурата и рангирањето на видот на проблемите и на активностите што треба да бидат преземени, јасно ја укажуваат насоката на дејствување на органите и телата на Комората на медијатори, Министерството за правда и другите надлежни институции.

Заклучок е дека според степенот на согласување, ставови со многу високо ниво на согласност се: *„можам паралелно да ги извршувам задачите од својата работа и предметите од медијација и, и во двете да бидам успешен“, „потребни се радикални промени во законските решенија што ја регулираат медијацијата“, „верувам во добрите намери на Комората на медијатори, медијацијата да биде применлива во практика во поголем обем во споредба од досегашниот период“.*

Ставови за кои повеќе медијатори искажаа несогласување се: *„како медијатор се пријавив затоа што тоа е одличен извор за дополнителен приход“, „медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на споровите“, „не сум мотивиран да вршам медијации затоа што надоместот реално е многу мал“, „судиите треба да бидат медијатори“.*

Припадноста на конкретен сектор создава мала разлика во рангирањето на ставовите и тоа најмногу за две места, а кај ставот: *чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам,* постои целосно совпаѓање. Најмногу прифатен став кај двете категории е довербата која ја имаат во Комората за медијатори, односно во Министерството за правда во намерата медијацијата да биде применлива повеќе од досега. Најмалку прифатен став кај медијаторите од приватниот сектор е: *не сум мотивиран да вршам медијации затоа што надоместот реално е многу мал,* додека од медијаторите во јавниот сектор, според степенот на согласност овој став е рангиран на претпоследно место. На последно деветто место, медијаторите од јавниот сектор го рангираат ставот: *медијацијата е лошо осмислена, не може да биде реализирана и затоа нема да покаже успех во решавање на споровите.* Овие разлики, иако на прв поглед се мали, сепак сметаме дека во одредени клучни ситуации можат да доведат до различни однесувања меѓу медијаторите како резултат на различниот сектор од каде што припаѓаат.

Заклучок е дека врз перцепцијата за медијацијата кај медијаторите влијаат два фактори, прв - нивното лично мислење што таа може да биде во општеството, каде што во преден план доаѓаат до израз нејзините потенцијали во решавање на споровите и втор - досегашната практика на мал број медијации, која медијаторите ја доживуваат како обид без видливи резултати.

Заклучок е дека финансирањето на медијацијата најсоодветно е да биде вршена со наменски средства од буџетот. Перцепцијата на медијаторите дека Владата и соодветните државни органи би можеле да обезбедат финансиски средства за медијацијата во наредниот период е решение кое има елементи на редовност, функционалност и стабилност, од една страна, и истовремено му недостига соодветна законска рамка за да може да биде реализирано, од друга страна. Другите два извора (бизнис секторот и меѓународните донатори) во овој поглед можат да бидат поефикасни и да бидат врзани за конкретни активности – проекти и можат да бидат третираны како дополнителен извор.

Медијаторите од јавниот сектор повеќе се изјаснуваат дека основен извор треба да бидат меѓународните донатори преку реализација на проекти, а медијаторите од приватниот сектор повеќе се изјаснуваат дека за медијацијата вистински извор е буџетот на државата.

Статусот на медијаторот покажа дека кај сите категории се јавува различна перцепција по прашањето за обезбедување средства од одреден извор за да може да функционира медијацијата. За медијаторите со самостојна професија и под категорија *друго*, буџетот на државата е вистински извор, за државните и јавните службеници тоа се проекти кај меѓународни донатори, а за директорите извор на средства се бизнис секторот и меѓународните донатори. Меѓу медијаторите постои голема поделеност околу ова прашање, каде што секоја категорија од сопствен аспект и различно го перципира обезбедувањето средства. Во овој контекст обезбедувањето наменски средства од буџетот за развој на медијацијата, како потенцијално решение има поголем број приврзаници, што укажува на потребата од барање можни модалитети за медијацијата и реално да добие поддршка од државата.

Заклучок е дека припадноста на секторот во кој е вработен медијаторот има влијание врз нивната определба да работат медијација, односно можат да бидат забележани разлики меѓу вработените во приватниот и јавниот сектор, во поглед на степенот на значење на личното задоволство како фактор што го мотивира да работи како медијатор.

Слична тенденција на одговори се јавува и во поглед на определбата за преземање *одредени активности во наредниот период за медијацијата да биде основна професија*. Дел од медијаторите кои се во приватниот сектор имаат веќе приватна практика и преземањето активности, медијацијата да биде основна професија, во нивната перцепција нема главно значење.

Заклучок е дека професијата што ја вршат медијаторите во овој период, покажа разлики меѓу нив кога се има предвид определбата медијацијата да биде основна професија. Адвокатите, во споредба со другите професии, најмалку се определуваат за можноста медијацијата да биде професија, односно најмногу искажуваат негативен став кон преземањето на оваа активност. Отпорот кон можноста медијацијата да биде основна професија ја доведува во прашање нивната позиција како адвокати, односно ја намалува можноста медијацијата да им биде дополнителна активност и ги става во позиција да се откажат од адвокатурата како професија.

Медијаторите со други професии, одредените фактори со кои се определува односот кон медијацијата ги оценуваат, според нив, како многу значајни во споредба со оцената на адвокатите, кај кои тие имаат пониско ниво на значење. Со други зборови, бројот на адвокатите во Комората е најголем во споредба со сите други професии. Овој податок говори во насока на голема концентрација од една професија, која во голем дел учествува професионално во решавање на споровите, од една страна, и може да се очекува намален интензитет од секој член на Комората за медијатори со таква или слична професија во вршење медијација, од друга страна. Значи потребно е да биде отворено прашањето за позицијата на адвокатите во Комората на медијатори, во ситуација кога се активни членови на Комората на адвокати, како во поглед на нивниот статус, така и во поглед на нивно натамошно зачленување.

Заклучок е дека работниот и општествениот статус создава разлики меѓу различните категории во поглед на нивната определба медијацијата да ја работат како професија. За ставот: *чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам*, од вкупниот број медијатори повеќето со самостојна професија се согласуваат со овој став, а најмала согласност се јавува кај директорите, додека кај повеќето од државните и јавните службеници постои поделеност по ова прашање.

Постои претпазливост кај медијаторите и голема неизвесност кога се говори за медијацијата како професија, бидејќи е поврзана директно со егзистенцијата и голем дел од медијаторите, и покрај личната поединечна желба и мотивираност, нема да решат да ја извршуваат медијација како професија, туку само како дополнителна дејност. Кај директорите и државните службеници постои висок степен на нерешителност за медијацијата да им биде професија во наредните две години за разлика од самостојните професии и категоријата *други*, каде што се јавува повисок степен на несогласување.

Податоците укажуваат на две потенцијални тенденции во однесувањето на медијаторите, прво, кога е временскиот рок краток за донесување одлука медијацијата да биде професија, кај директорите и кај државните службеници се јавува повисок степен на нерешителност, второ, ако временскиот рок е недефиниран, тогаш во основа имаат позитивен став медијацијата да им биде професија, и трето, кај медијаторите со самостојни професии, бројот на оние што ја избираат медијацијата како професија во двата случај е многу мал.

Медијаторите што се со понизок степен на информираност со ставот: *чекам да видам како ќе се покаже медијацијата во практика, па потоа професионално да се обидам*, многу повеќе не се согласуваат, во споредба со медијаторите што се сметаат дека се повеќе информирани, кои во поголема мера се изјаснуваат дека се согласуваат и дека не се согласуваат со овој став. Високиот степен на неопределени медијатори по ова прашање само ја потврдува веќе констатираната забелешка дека медијаторите не се подготвени во голем број да се определат професионално да ја вршат медијацијата.

Заклучок е дека работниот и општествениот статус на медијаторите, исто така, покажа големи разлики и за ставот: *медијацијата е најдоброто решение што може значително да ги намали бројот и времето на судските спорови, и затоа мислам дека адвокатите треба да бидат медијатори*. Тежиштето во овој став беше ставен кај елементот адвокатите треба да бидат медијатори со оцена дека медијацијата е најдоброто решение. Во ваков контекст, овој став за медијацијата кај медијаторите со самостојна професија е перципиран максимално позитивно, при што седумпати повеќе медијатори се определени дека се согласуваат во однос на оние што не се согласуваат.

Најголем број што не се согласуваат со овој став се медијаторите под категоријата *друго*, додека директорите се по нив, имаат поделеност по ова прашање со незначително повеќе определени медијатори дека се согласуваат со овој став. Работниот и општествениот статус покажа незначително влијание врз определбата на медијаторите за факторот: *можност за јавна промоција како медијатор*. Овој фактор, директорите и државните службеници го оценуваат како многу значаен за нив, додека медијаторите со самостојна професија повеќе се изјаснуваат дека за нив е значаен.

Според степенот на значење што им се дава на одредени фактори, медијаторите што се директори/раководители, реално многу повеќе се „препознаваат“, во споредба со припадниците на другите статуси како медијатори, и оценуваат дека и во оваа дејност би биле успешни за што би сакале да се промовираат. Медијаторите со самостојна професија искажуваат критички став за медијацијата како постапка во решавањето на споровите, и како постапка која досега не покажала конкретни постигнувања, при што повеќе се изјасниле за изјавата: *тоа е добар обид без значајни постигнувања*, во споредба со државните службеници и директорите, кои во медијацијата гледаат *вистинско решение за решавање на споровите*. Кај медијаторите од јавната и државната администрација многу повеќе до израз доаѓа она што е суштина на медијацијата, а кај медијаторите со самостојна професија повеќе се перципира досегашната практика во македонското општество.

АКЦИСКИ ПЛАН НА ВЛАДАТА

АКЦИСКИ ПЛАН ЗА НАДМИНУВАЊЕ НА ПРЕЧКИТЕ ЗА УСПЕШНО СПРОВЕДУВАЊЕ НА КОНЦЕПТОТ НА МЕДИЈАЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

април 2012

<u>Цел/Насока/Активност</u>	Одговорни институции	Време на реализација	Потребни ресурси	Индикатори на успех
1. <u>Зголемување на квалитетот на услуги на медијацијата во РМ</u>				
1.1. Подигнување стандарди за работа на медијатори				
1.1.1. Дефинирање критериуми за селекција за посета на обука на заинтересирани лица за медијатори (профил, стручност, вештини за комуникации итн.)	МП/КМ	септември - декември 2012	Експерт МАТРА	- изменет член во законот за медијација во делот на обука на медијаторите
1.1.2. Анализа на потребите за воведување процедура за лиценцирање на медијаторите	МП/КМ	од јуни 2012	Експерт МАТРА	- подготвена анализа - донесен правилник/донесен член за лиценцирање
1.1.3. Подготовка на прирачник за стандарди за квалитет за медијација	ПРОЕКТ МП/КМ/МАТРА	јуни - октомври 2012	МАТРА	- подготвена анализа - донесен правилник/донесен член за лиценцирање
1.2. Развој и спроведување програма за континуирано				

доусовршување на вештините на медијаторите					
1.2.1.	Спроведување анализа на потребите за развој на вештини на медијаторите	МП/КМ	1 јуни – 1 јули 2012 (или да се земат резултати од анкета на ЕПИ – реализирана порано)	- експерт за анализа на потреба на медијатори	- дефинирани потреби за развој на основни и напредни вештини на медијаторите
1.2.2.	Дефиниран профил на потребни вештини на медијаторите во РМ	Проект МП/КМ/МАТРА	1 јули – 31 август 2012	- експерт/и за ревизија на програма за обука на медијатори	- дефиниран профил и потребни вештини
1.2.3.	Ревизија на програми за обуки на медијатори	Проект МП/КМ/МАТРА	1 јули– 1 септември 2012	- експерт/и за ревизија на програма за обука на медијатори	- донесена нова програма
1.2.4.	Реализација на континуирани специјализирани обуки за медијатори	Проект МП/КМ/МАТРА	мај - декември 2012	- МАТРА	- број реализирани обуки - број обучени медијатори - број опфатени различни теми на обука
1.3.	Континуирана обука на судии на ниво на цела РМ (и по апелациски подрачја и на заеднички теми на национално ниво)	Проект АО/МАТРА		-	-
1.2.1.	Реализација на обука на обучувачи на судии	Проект МАТРА/АОСЈО	април 2012	- МАТРА	реализирана обука на обучувачи за судиите во рамките на Академијата
1.2.2.	Реализација на почетна и континуирана	АОСЈО		АОСЈО	

програма за обуки на судии во рамките на Академијата					
1.3.	Континуирана обука/тренинг на адвокатите за предностите од користењето на медијацијата				
1.3.1.	Вклучување обука за медијација во програмата на Комора на адвокати	КМ/АКРМ	до септември 2012	Адвокатска комора на РМ	- променета програма за континуирана обука на адвокатите
1.3.2.	Реализација на обука за медијација на адвокати за предностите од користењето на медијацијата (во рамките на проектот МАТРА)	КМ/АКРМ	од 15 мај до ноември 2012	Адвокатска комора на РМ	- број обучени/запознаени адвокати за предностите за користење на медијацијата на регионално ниво
1.4.	Континуирана обука/тренинг на јавните обвинители за предностите од користењето на медијацијата	АОСЈО		АОСЈО	
1.5.	Обука на државни службеници во МП, кои обезбедуваат пристап до бесплатна правна помош за предностите од користењето на медијацијата				
1.5.1.	Вградување модул за медијација за обука на државни службеници од МП, кои обезбедуваат пристап до бесплатна правна помош за предностите од користењето на медијацијата во рамките на програмите за обука на МИОА	МП	јуни – декември 2012	во рамки на буџетот МИОА за обуки	број обучени ДС од МП за користење на медијацијата
1.6.	Запознавање/обука на вработените во институцијата Народен правобранител, за предностите од користењето на медијацијата	МП	јуни – декември 2012	во рамки на буџетот МИОА за обуки	број обучени ДС од НП за користење на медијацијата
1.7.	Едукација и информирање други чинители за предностите од користењето на медијацијата (МТСП, МЕ, ДП, МЛС, МИОА, ЗЕЛС/ЕЛС итн.)				

1.7.1.	Реализација на обука за медијација на државни службеници од наведените институции за предностите од користењето на медијацијата (во рамките на проектот МАТРА)	МП/МИОА	јануари 2013	во рамки на буџетот МИОА за обуки	- број обучени ДС од НП за користење на медијацијата - број опфатени институции
1.8. Воспоставување стандарди за квалитет за медијаторите					
1.8.1.	Воведување систем на оценување медијатори	МП/КМ/	2013	ТАИЕХ	- систем
1.8.2.	Пилот проект за оценување на работата на оценувачите и медијаторите	Проект МП/КМ/МАТРА	јуни - декември 2012	МАТРА	- извештај со заклучоци за остварливоста на системот за оценување
<u>2. Унапредување и спроведување на правната (и институционалната) рамка за медијација во РМ</u>					
2.1.	Анализа на потребите за подобрување на законската регулатива за медијацијата во РМ				
2.1.1.	Анализа и примена на мерки за поттикнување на медијација (на пр. задолжителен обид за медијација) во специфични области (на пр. малолетничка правда во согласност со законот за семејство, во делот на задолжително осигурување возила, потрошувачки права и др.)	МП	јуни - септември 2012	експерт - МАТРА	- изработена анализа и број предлози - прифатени промени во соодветни закони
2.1.2.	Тркалезна маса „Унапредување на концептот на медијацијата во РМ“	Проект МАТРА	мај 2012	експерти (МАТРА)	- број подготвени трудови од експерти - број учесници на настанот
2.1.3.	Анализа за типови спорови во судската	МП/РСС	мај 2012	РСС и МП	- направена анализа, дефинирани

практика					трендови по области и години
2.2.	Промена на регулативата за овозможување спогодбата од медијацијата да има статус на извршна исправа и да претставува пресудена работа	МП	октомври - декември 2012	експерт - МАТРА	- променети одредби во ЗМ
2.3.	Анализа на можноста за субвенционирање на медијација од страна на државата	МП и МФ	јуни - септември 2012	нема трошоци	- направена анализа - променет
2.4.	Зголемување на бројот вработени во МП кои ќе се специјализираат со проблематиката на медијација	МП	2013	буџет на РМ	- најмалку еден вработен кој работи на областа на медијацијата - број вработени со специјализација во областа на медијација
2.5.	Интегрирање на медијацијата во системот АКМИС	МП/ССРМ/ВССРМ	до крај на 2012	нема потреба од средства	- графа за медијација во системот АКМИС
2.6.	Обезбедување услуги за медијација во рамките на канцеларии за медијација во поголемите судови во РМ				
2.6.1.	Отворање канцеларии во судови во РМ	МП/Судови	2013	судски буџет	- број отворени канц - број предмети по суд
2.6.2.	Определување на одговорни лица за медијација во судови во РМ	РСС/Судови	2013	постојни ресурси	- број лица
2.6.3.	Воспоставување механизам за зголемувањето на интересот кај судиите за упатување странки кон процесот на медијација - Промена на судски деловник со одредба за судската покана да има задолжително поканување на медијација	МП/РСС	септември - декември 2012	судски буџет	- променет судски деловник со одредба за судската покана да има задолжително поканување на медијација РСС да смени Правилник за наградување на судии (за број на случаи – 1 со медијација да се брои 2)

- Промена на Правилник за наградување на судии од страна на РСС (за број случаи – 1 со медијација да се брои 2)

2.7. Примена на вештините за медијацијата во образовните програми во сите степени на образование

2.7.1.	Развој на програми за примена на вештините за медијацијата во програмите за основно образование	МОН/МП	2013 - 2014	да се додефинира	- донесени програми со медијација во нив - применети програми
2.7.2.	Развој на програми за примена на вештините за медијацијата во програмите за средно образование	МОН/МП	2013 - 2014	да се додефинира	- донесени програми со медијација во нив - применети програми
2.7.3.	Развој на програми за примена на вештините за медијацијата во програмите за високо образование	Сите универзитети/МП	2013 - 2014	да се додефинира	- донесени програми со медијација во нив - применети програми

---

3. Подигнување на капацитетот и улогата на Комората на медијатори

3.1. Дефинирање мерки за поголема мотивација на членовите на Комората

3.1.1. Мерки за зголемување на бројот случаи за медијација од страна на членовите на КМ   КМ   Континуирано   Нема потреба   - број средби со институции
- број преземени заеднички активности

3.1.2. Мерки за зголемувањето на активноста на членовите во работата на КМ   КМ   мај 2012   Нема потреба   - донесен и применет акт за дисциплинска постапка на членови во КМ

3.1.3. Вработување лице во КМ за спроведување на законска одредба за водење на регистрот на медијатори   КМ   2013   Од буџет на РМ   - вработено техничко лице во КМ

3.2. Анализа на можностите и спроведување мерки за подобрување на финансиската состојба на КМ   КМ   од мај 2012   Од УСАИД   - направена анализа
- број обучени членови во КМ

3.3. Зголемување на информирањето и транспарентноста на КМ

3.3.1. Изработка на интернет-страница на КМ   Проект МП/КМ/МАТРА   мај - јули 2012   Од средства од проектот МАТРА   - направена страна на КМ, хостирана во МП
- редовно ажурирана страна на КМ

3.3.2.	Достапност на сите организациски акти на комората на интернет-страница	КМ	мај - јули 2012	Нема потреба од средства	- сите акти се објавени на интернет-страницата на КМ
4.	<u>Зголемување на координацијата меѓу сите вклучени страни во процесот на медијација во РМ</u>				
4.1.	Редовни средби на меѓуресорско координативно тело за јакнење на медијацијата	МП	Континуирано/еднаш месечно	Нема потреба од средства	- број средби - редовност на членови
4.2.	Преземање заеднички активности со Стопанските комори во реализацијата на медијацијата	Проект/МЕ МП/КМ/МАТРА	Периодични средби 2 пати/годишно	Нема потреба од средства	- број заеднички активности
4.3.	Вклучување организации во делот на заштитата на потрошувачките права во областите кои се опфатени со медијацијата	Проект/МЕ МП/КМ/МАТРА	април - мај 2012	Нема потреба од средства	- вклучување на ОПМ во заеднички активности
4.4.	Интензивирање на редовните средби и соработка на МП со Комората на медијатори	МП/КМ	Континуирано/квартално	Нема потреба од средства	- број заеднички преземени активности
5.	<u>Информирање и комуникација со јавноста</u>				
5.1	Известување за медиуми – интро, презентација на планови	Проект МАТРА	мај	Предвидени во буџетот на МАТРА	- број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
5.2	Интервју – гостување во ТВ емисија/интро, презентација на планови	МП, КМ, проект МАТРА	април	Нема потреба од средства	гледаност на ТВ/емисија
5.3	Интервју – гостување на радиоемисија/ интро, презентација на планови	МП, КМ, проект МАТРА	април	Нема потреба од средства	гледаност на ТВ/емисија
5.4	Тркалезна маса „Унапредување на концептот на медијацијата во РМ“ – поканети медиуми	МП, КМ, проект МАТРА	мај	Предвидено во буџетот на проектот МАТРА	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози

5.5 Реализација на обука за медијација на ДС за предностите од користењето на медијацијата (во рамките на проектот МАТРА), поканети медиуми на првата обука, изјави од учесници, најава за следните планирани обуки, изјави од проектот МАТРА	МП, КМ, проект МАТРА	мај	Предвидено во буџетот на проектот МАТРА	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Подготовка на текстови за флаери и постери, дизајн и печатење	Проект МАТРА	април	Предвидено во буџетот на проектот МАТРА	број постери и флаери
Објавување текстови за медијација на веб-страниците на судовите	МП	мај	Нема потреба од средства	број објавени информации за медијација на веб-страниците на судовите
Промотивен настан – Скопје и промоција на веб-страница	КМ, МП, проект МАТРА	јуни		број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Дистрибуција на постери и флаери	МАТРА	јуни		број адреси на дистрибуција
Промотивен настан - Битола и промоција на веб-страница	МП, КМ, проект МАТРА	јуни		број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Промотивен настан - Штип и промоција на веб-страница	МП, КМ, проект МАТРА	јуни		број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Промотивен настан - Тетово и промоција на веб-страница	МП, КМ, проект МАТРА	јуни	Превод/кабини/озвучување – во општина	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози

Гостувања на медиуми	МП, КМ, проект МАТРА	јули – септември	Нема потреба од средства	број објавени текстови/прилози
Промотивен настан - Охрид и промоција на веб-страница	МП, КМ, проект МАТРА	септември	Превод/кабини/ озвучување – во општина	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Промотивен настан - Струга и промоција на веб-страница	МП, КМ, проект МАТРА	септември	Превод/кабини/ озвучување – во општина	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Промена на регулативата за овозможување спогодбата од медијација да има статус на извршна исправа и да претставува пресудена работа – гостување на медиуми	МП, КМ, проект МАТРА	септември	Нема потреба од средства	гледаност на ТВ/емисија/читаност на весник
Промотивен настан - Струмица и промоција на веб-страница	МП, КМ, проект МАТРА	октомври	Превод/кабини/ озвучување	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Промотивен настан - Гевгелија и промоција на веб-страница	МП, КМ, проект МАТРА	октомври	Превод/кабини/ озвучување	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Подготовка на прирачник за стандарди за квалитет за медијација – промоција на прирачникот	Проект МАТРА	септември		број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Промотивен настан - Куманово и промоција на веб-страница	Проект МАТРА	ноември	Превод/кабини/ озвучување	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози
Промотивен настан - Куманово и промоција на веб-страница Велес	Проект МАТРА	ноември	Превод/кабини/ озвучување	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози

Промена на судски деловник, со одредба за судската покана да има задолжително поканување на медијација - гостување на медиуми	Проект МАТРА	декември	Нема потреба од средства	број објавени текстови/прилози
Завршна конференција – поканети медиуми	МП, КМ	декември	Превод/кабини/озвучување	број присутни медиуми/број објавени текстови/прилози

ПРЕДЛОЗИ, НАОДИ, ЗАКЛУЧОЦИ

Заклучоци и препораки од Извештај за недостатоците

подготвен од д-р Весна Лазик, експерт на Институтот Асер од Холандија, март 2012 година

Прегледот на моменталната состојба, во врска со користењето на медијацијата во Македонија, покажува дека соодветното функционирање на Комората на медијаторите, генерално, се гледа како предуслов за поширока употреба на медијацијата во Република Македонија. Затоа е клучно овој проект да се фокусира на преземање на сите мерки, кои се појавуваат како потребни, за да се обезбеди правилно функционирање на Комората на медијаторите и, соодветно на тоа, да се зголеми кредибилитетот на медијацијата како начин на решавање спорови.

Покрај тоа, потребно е да се обезбеди транспарентност на сите релевантни правила кои можат да имаат влијание врз процесот на медијацијата. Законодавството е објавено во Службениот весник и како такво е на располагање на јавноста. Меѓутоа, тоа треба да важи за сите други правила кои може да се однесуваат на медијацијата, вклучувајќи ги и Правилниците кои се веќе донесени, како што се Кодексот на етика за медијаторите, како и оние кои сè уште треба да се донесат (на пример, Правилникот за дисциплинската одговорност на медијаторите). Исто така, информациите за листите на медијаторите, листата на обучувачи за медијатори, како и за квалитетот на обезбедување услуги за медијатори, треба да бидат лесно достапни за потенцијалните корисници на медијацијата и јавноста во целина.

Обуките за медијаторите, како и континуираната едукација и обука, се уште една област каде е потребно понатамошно дејствување и подобрување. Со цел да се обезбеди исполнување на сите потребни стандарди и барања за квалитет, важно е Министерството за правда или агенцијата/организацјата под нејзината координација или супервизија, да остане одговорна за обуките на медијаторите и издавање на сертификатите. Притоа, од суштинско значење е транспарентноста на критериумите кои се применуваат при селекција на кандидатите за обука. Министерството за правда или агенцијата/организацјата под нејзина координација или супервизија, исто така, треба да служи како орган кој во рамките на неговите надлежности ќе биде одговорен и за „контрола на квалитетот“ на услугите на медијација.

Промоцијата на медијацијата меѓу потенцијалните корисници е уште една област каде што е потребно дополнително подобрување. Покрај организирањето семинари и употребата на медиумите, публикациите од областа на „алтернативно решавање спорови“ се сметаат како важен напор во подобрување на ефикасноста на медијацијата и други вонсудски механизми за решавање на споровите. Публикациите за основните карактеристики и предности на медијацијата, или обезбедување „упатства“ за медијаторите, може да се покажат особено корисни.

Конечно, одреден број адаптации во тековната законска рамка во Република Македонија може да придонесат за зголемена употреба на медијацијата. Особено, измените во одредбите за прекинот на периодот за застареност, и во моментот на започнувањето на медијацијата, може да се сметаат како релевантни подобрувања, особено во контекст на договорите за решавање на идните спорови.

ЗАКЛУЧОЦИ

од тркалезната маса „Медијацијата во Република Македонија – како понатаму“, одржана на 16 мај 2012 година

1. Концептот на тркалезната маса во целост одговара на потребите на медијацијата. Доказ за тоа претставува масовниот одзив на поканетите од најразличните сфери на општественото дејствување, посетеноста на тркалезната маса до самиот нејзин крај, и бројноста на дискусиите од учесниците, кои следуваа по воведните излагања на излагачите на крајот на секоја од трите сесии.
2. Проблемите констатирани во Извештајот за недостатоците од страна на независниот експерт во март 2012 година, ценејќи ги дискусиите на учесниците, се потврдија како соодветно идентификувани.
3. Како генерален заклучок може да се констатира дека правната рамка на медијацијата постои. Недостатоците во функционирањето на медијацијата се лоцираат, пред сè во примената на правната рамка, и потребно е нејзино оживотворување.
4. Иако е утврдена делумна усогласеност со Директивата на ЕУ за медијација, се цени дека нивото на усогласеност не е пречка за поуспешно спроведување на медијацијата во практиката. Неусогласеноста е утврдена, пред сè, во поглед на начелото на компетентност во медијацијата, обезбедување квалитет на услугите на медијација, прекин на роковите за застареност и преклузија, како и обезбедување пристап на граѓаните до информации за медијацијата.
5. Овие аспекти ќе бидат земени предвид при натамошните измени на законската рамка. Идентификувани се два основни правци помеѓу учесниците на тркалезната маса, по однос на натамошниот развој и примена на концептот на медијацијата во Република Македонија. Веќе подолго време, во дебатата за медијацијата доминира инсистирање за внесување задолжителност - задолжителен обид од медијација во одредени сфери: семејни односи, автоосигурителни спорови, потрошувачки и трговски спорови, особено истакнато од страна на претставници на Комората на медијатори. Од друга страна, холандските искуства, но и искуствата на другите земји, истакнати од дел од учесниците, се против задолжителноста на медијацијата, сметајќи дека тоа нема да придонесе за успешноста на концептот. Неопходен е квалитетен исчекор во дебатата, при што дефинирањето на правецот по кој што ќе се движи Република Македонија, не смее да биде избрзано решение, туку мора да биде резултат на дополнителни сеопфатни меѓуресорски анализи кои ќе треба да утврдат дали за тоа постои реална потреба, вклучувајќи ги и предностите и маните на секој од правците. Притоа, треба детално и сеопфатно да се елаборираат опциите со сите нивни последици и модалитети, инволвирајќи ги сите вклучени субјекти.
6. Во принцип, сите учесници се согласија дека спогодбата треба да биде извршна исправа, ценејќи го менталитетот на граѓаните во РМ. Притоа, неразбран се чини концептот на спогодбата, дека таа е спогодба помеѓу двете страни, кои своеволно се обврзале самите да направат, да преземат нешто во роковите утврдени во спогодбата. Во РМ однапред се тргнува од претпоставката дека спогодбата нема да биде доброволно извршена, и дека ќе биде потребно присилно нејзино извршување, при што оваа оценка се темели повеќе на претпоставки, одошто на анализа на искуства од практиката. Холандското искуство, како и другите компаративни искуства се битни и треба да се ценат при креирањето на решението. Исто така, треба да се има предвид дека постојното законско решение од страна на странските експерти е оценето дека е во согласност со Директивата на ЕУ и компаративно со најдобрите споредбени практики, иако не постои единствен модел во европски и пошироки рамки.

7. Неопходно е натамошно профилирање на медијаторите. Преголемиот број медијатори, кои не соодветствуваат со реалните потреби на државата, пред сè се должи на прелибералниот пристап до статусот на медијатор. Неопходно е вметнување дополнителни критериуми и услови за стекнување на статусот медијатор, во рамките на изграден систем за обезбедување стандард на квалитет на услугите на медијацијата.
8. За успешна медијација, клучна е функционална Комора на медијатори, која во моментот не постои. Постојната Комора веќе со години наназад не функционира во склад со законските одредби, но ниту со потребите на медијаторите и корисниците на нивните услуги. Таа финансиски е неодржлива и нетранспарентна, и очекува постојана финансиска помош однадвор (држава, донатори, проекти).
9. Значителни се досегашните напори за зголемување на бројот на предмети упатени на медијација од страна на судовите, кои вклучуваа законски измени (ЗПП), обуки на судиите за упатување на медијација, вградување на медијацијата во програмите за иницијална и континуирана обука на судиите и јавните обвинители, пилот-проекти за бесплатна медијација, воспоставување канцеларија за медијација итн. За да резултираат овие напори со зголемен број упатени и решени предмети со медијација, покрај унапредувањето на нивната примена, клучно е воспоставување доверба и конструктивна соработка на судството и медијаторите.
10. Укажано е на реално постоење конфликт на интереси меѓу другите професии (особено адвокатурата) со медијаторството, што неретко доведува до опструкции на решавање на проблемите по пат на медијација.
11. Приоритетните цели дефинирани со Акцискиот план, усвоен од страна на Владата, се правилно утврдени и се цени дека со нивната реализација ќе се подобрат состојбите во сферата на медијацијата.

Во неговата реализација неопходна е соработка на сите општествени чинители: државна и судска власт, наука, стопанство, организации на потрошувачи и други засегнати субјекти.
12. Политичката волја за унапредување на сферата на медијацијата постои. Дека не станува збор за гола декларација, доказ се: усвојувањето на Акцискиот план, следењето на реализацијата на Акцискиот план, зададените задолженија за бројни институции, како и заклучокот на Владата по однос на обврската за Државното правобранителство, во споровите кои планира да ги иницира или се во тек, да предложи медијација како начин на поефикасно и поетивно решавање на споровите.
13. Неопходна е континуирана меѓуинституционална и меѓуресорска соработка. Во оваа насока, како позитивен придонес се оценува работата на Координативната група за медијација, основана од министерот за правда, во декември 2012 година. Особено е оценето како потребно да се формираат меѓуресорски работни групи за анализа и изработка на законските решенија за кои ќе се оцени дека е неопходно да се менуваат во правец на унапредување на медијацијата, како и за успешна имплементација на медијацијата во практиката.
14. Неопходна е постојана информираност и комуникација на медијацијата со општата, но и со професионалната јавност. Во оваа насока се цени дека Програмата за комуникација со јавноста е добра основа и потребна е нејзина имплементација.
15. Комората на медијатори, но и медијаторите лично, мора поактивно да пристапат кон клиентите и да ги убедуваат за предностите на медијацијата и бенефитот од спорните прашања решени по пат на медијација.
16. Натамошната дебата и конкретна работа на унапредување на медијацијата во Република Македонија, треба да се збогати со поквалитетна локална експертиза и аргументиран придонес на сите чинители, со што ќе се подигне нивото на дијалогот и

конструктивното учество на сите вклучени субјекти во медијацијата во Република Македонија, како и подигнување на нивото на доверба.

17. Учесниците на тркалезната маса ја оценија како многу корисна континуираната поддршка на холандската Влада во воспоставувањето и имплементацијата на концептот на медијацијата во Република Македонија.
18. Учесниците изразија надеж дека во блиска иднина ќе се одржи нова тркалезна маса каде ќе се дискутира позивниот исчекор во сферата на медијација.

Од тркалезната маса
„Медијацијата во
Република Македонија:
како понатаму?“, 16 мај
2012 година, Скопје

РЕЗИМЕ ОД ТРКАЛЕЗНАТА МАСА ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ КВАЛИТЕТ НА МЕДИЈАЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА, одржана на 26 октомври 2012 година

Во рамките на Проектот МАТРА за поддршка и унапредување на имплементацијата на медијацијата во Македонија, во организација на Институтот за европска политика (ЕПИ) Скопје, на 26.10.2012 година со почеток во 10 часот во просториите на Државниот завод за статистика се одржа тркалезна маса на тема: обезбедување квалитет на медијацијата во Македонија.

Тркалезната маса започна со поздравен говор на претставникот од Министерството за правда, Лидија Којчева, која изрази благодарност до Холандската амбасада и до Центарот за справување со конфликти од Холандија, како и до Институтот за европска политика (ЕПИ), заради организирањето на тркалезната маса, потенцирајќи го значењето на обезбедувањето квалитет на медијацијата и професионализацијата на медијацијата со воведување критериуми преку кои ќе се креира системот за обезбедување квалитет. Воедно, ги поздравил членовите на координативното тело на проектот и меѓуресорската работна група, како и присутните медијатори, и го изрази своето задоволство да информира дека Владата на РМ на вчерашната седница ја усвоил информацијата за субвенционирање на медијацијата од страна на државата, така што државата ќе финансира четири часа за решавање на спорот по пат на медијација за споровите кои не е започната постапка пред судовите. На овој начин ќе се придонесе кон развојот на медијацијата, граѓаните ќе се запознаат со бенефитите од решавање на спор преку медијацијата која е брза и ефикасна постапка, а судовите ќе се растоварат од вишокот на судски предмети.

Притоа, истакна дека субвенционирањето на медијацијата, од страна на државата, значи интензивна работа на Министерството за правда во насока на измена на законската регулатива, односно измена на Законот за медијација и на Законот за бесплатна правна помош до крајот на годината, како и работа на планот за воведување задолжителен обид за медијација во одредени области, со напомена дека Министерството за правда во наредниот период во континуитет ќе работи на унапредување и поддршка на медијацијата во поглед на организирање обуки и стекнување вештини за доусовршување на медијаторите, со што ќе се овозможи квалитетно решавање на спорите по пат на медијација.

Д-р Малинка Ристевска Јорданова, од Институтот за европска политика (ЕПИ), укажа дека потребни се конкретни резултати од медијацијата и дека поддршката од Владата на РМ е значаен чекор и покажува дека има и волја и можности медијацијата да оди чекор понатаму, со појаснување дека целта на тркалезната маса е да се види кои се можностите за развој на медијацијата и како да се стигне до таа цел. Притоа, напомена дека на медијаторите не им треба само обука, туку и практика преку која нивните знаење и вештини ќе се ефектуираат. Во Република Македонија, за жал, резултатите од функционирањето на медијацијата не се најповолни, и покрај тоа што има голем број медијатори, мал број од нив се активни и мал е бројот решени предмети со медијација, односно нема релевантни податоци за успешноста на медијацијата, поради што во овој момент потребна е странска експертиза од Центарот за управување со конфликти, од Холандија, во однос на квалитетот на медијаторите. Наведе дека е неопходно потенцијалните клиенти да имаат доверба во медијацијата и дека на тој начин успешно ќе го решат спорот, и за таа цел медијацијата треба да се постави во релација со други субјекти и потенцијални клиенти кои ќе ја употребуваат и би можеле да ја користат. Воедно, истакна дека поддршката од Владата и Министерството за правда не само политички туку и финансиски, како и поддршката од Институтот ЕПИ кој е отворен за соработка, претставуваат позитивен сигнал за медијацијата и дека по усвојувањето на буџетот, 2013 година ќе биде година на медијација, доколку и медијаторите дадат напор професијата да си го најде своето вистинско место во општеството.

Г-ѓа Линда Ријеркерк, од Центар за управување со конфликти од Хаг, Холандија, ги поздрави присутните и го изрази своето задоволство што ќе може да ги пренесе искуствата од Холандија во однос на медијацијата. Со оглед на тоа што целта на тркалезната маса е дискусија за квалитет на медијацијата, укажа дека тоа е многу важно прашање и дека медијацијата треба да ужива доверба кај луѓето на кои треба да им се докаже дека таа е исплатлива и дека им служи на луѓето за решавање на нивните спорови. Медијацијата е корисна за општеството, но клиентите не се убедени во тоа, можеби граѓаните, адвокатите, судиите не се во доволна мера запознаени со медијацијата и од тие причини треба да се промовира медијацијата, и да бидат луѓето и институциите буквално заведени и примамени кон медијацијата. Истовремено, потребно е и медијаторот добро да го познава клиентот и да знае кои се неговите интереси и потреби, и точно да се знае целната група и постојано да се доизградува квалитетот на медијаторот, бидејќи ако клиентот кој ја користел медијацијата не е задоволен нема повторно да побара медијатор. Личноста на медијаторот и неговите особини се главни причини за успешен медијатор, секако надополнети и со други капацитети како што се познавање закон, искуство и способност за решавање на конфликти. Создавањето доверба, користењето етика, непристрасност, мотивирањето на учесниците и одржувањето ниво на заинтересираност за цело време на решавање на спорот, охрабрувањето на страните да комуницираат, справувањето со содржината и разјаснувањето на конфликтните прашања, заведувањето на страните да го видат интересот и

дека за нив е најдобро и најкорисно да го решат спорот со медијација, сето тоа се квалитети на добар медијатор и предуслов за успешно решавање спор.

Г-ѓа Ријеркерк ги информираше присутните дека во Холандија 50.000 случаи се решени преку медијација и дека медијацијата таму ужива углед и доверба, а во однос на видовите спорови кои се решаваат со медијација напомена дека се решаваат семејни спорови, бизнис и трговски спорови, спорови за животна средина и сл. Медијацијата е поддржана и од Министерството за правда, кое субвенционира 2,5 часа за медијација, и има развиено систем за решавање на работните спорови со медијација пред да се развие случајот, и на тој начин Министерството во претходната година заштедило 5 милиони евра. Воедно, напомена дека и во Холандија медијаторите се организирани во Регулаторно тело и дека постои Регистар на медијаторите и Дисциплински комитет пред кој, од страна на овластена комисија, се водат дисциплински постапки за медијаторите по поднесена жалба.

Во однос на квалитетот на медијаторите, напомена дека мора да има селекција пред некој да почне да се занимава со медијација и притоа го образложи воспоставениот систем и патот по кој се станува медијатор во Холандија. Имено, пред некој да посетува обука за медијатор се прави тест дали личноста има аналитички и комуникациски способности, па откако ќе се помине тестот, се посетува обука во која кандидатот треба активно да учествува и да ја следи 90%, потоа се полага тест кој се состои од теоретски и од практичен дел (отворени прашања и прашања со изборен одговор, анализа на случај, игра на улоги каде кандидатот има време од 45 минути да ги прикаже своите способности), а на крајот се врши оценувањето од страна на Институт кој е независно тело со обучени оценувачи. Даде предлог во институционалниот капацитет на независната комисија да бидат вклучени медијатори, претставници од Министерството за правда и Комората, здруженија на потрошувачи и стопански комори.

Во контекст на горенаведеното, наведе дека многу е значајно во Република Македонија да има обука на медијатори според меѓународни стандарди, односно системот за обука да биде усогласен со тие стандарди, бидејќи на тој начин се обезбедува квалитет кој е неопходен за успех на медијаторите, кои по завршувањето на обуката и натаму постојано ќе треба да работат на своите вештини и способности заради надградување на своето знаење, бидејќи на тој начин се придонесува кон статусот на медијаторот и подобро се етаблира позицијата и репутацијата на медијаторот. Заради наведеното, потребно е оценување од независно тело преку чија акредитација ќе се обезбеди сигурност и квалитет. Во однос на оценувањето истакна дека тоа е потребно за новите медијатори, а за оние векепостоечките со искуство, посакувано е нивно оценување преку лесен тест или пак воведување континуирани обуки.

Со оглед на тоа што во Македонија нема оценување, најпрво потребно е да се воведат критериуми за оценување, бидејќи квалитетот е појдовна основа која обезбедува сигурност и успешно пласирање на медијацијата пред корисниците. Тестирањето и оценувањето мора да ги врши сосема независно тело или да се ангажира професионална компанија, со напомена дека едно тело не може да има повеќе надлежности, како на пример: организирање обуки, оценување, вршење регистрација и нудење медијација за да нема конфликт на интереси.

На тркалезната маса за збор се јавија повеќе медијатори кои дискутираа на темата медијација, но во фокусот на нивните исказувања не беше темата стандарди за квалитет на медијацијата, туку прашањата за недоволното заживување на медијацијата, потребата од зголемена примена на медијацијата во практика од страна на институциите и граѓаните, со оглед на тоа што медијацијата допрва треба да го освои пазарот имајќи предвид дека медијаторите имаат квалитет и капацитет за вршење медијација, но немаат работа поради што треба да се

работи на планот на пласирање на медијацијата пред корисниците и институциите, и преку силна медиумска кампања да се обезбеди поголема информираност на јавноста за медијацијата.

Низ дискусиите на повеќето медијатори се рефлектираа отворените прашања за воведување задолжителен обид за медијација и воведување својство на извршна исправа на спогодбата постигната со медијација, за кои медијаторите сметаа дека се клучни прашања и од нивното успешно решавање зависи унапредувањето на медијацијата во практика. Според исказите на медијаторите, прашањата за обезбедување квалитет за медијацијата, воведувањето стандарди за квалитет и воведувањето систем на оценување на медијаторите се прерани и не се приоритет во овој момент, иако, генерално, се согласуваат дека е потребно медијаторот да има квалитет, и да се унапредуваат и надградуваат вештините на медијаторите преку континуирани обуки. Медијаторите укажаа дека обезбедувањето квалитет е само еден сегмент и дека квалитетот, личните особини и компетентноста на медијаторите се неопходни за да се привлечат луѓето да ја користат медијацијата.

Од Тркалезната маса „Обезбедување квалитет на медијацијата во Македонија“ –Скопје
26 октомври 2012 година

Предлогот за воведување завршен испит за новите медијатори беше прифатен позитивно од страна на медијаторите, со констатација дека за медијаторите кои веќе се стекнале со сертификат нема потреба да се полага испит и тие да се оценуваат, туку нивниот квалитет постојано да се доградува преку континуирани обуки.

Од одржаната тркалезната маса произлегоа следните заклучоци:

1. Воведувањето стандарди за квалитет на медијацијата е потребно и корисно, и за самите медијатори и за корисниците на медијацијата (потенцијални и идни).

2. Потребно е организирање специјализирани обуки, дополнителни обуки и семинари, заради усовршување на медијаторите во одредени области и за развој на личните особини и вештини, бидејќи на тој начин ќе се зголеми квалитетот на медијацијата.

3. Потребни се оценувања, тестови и полагање испит по завршувањето на обуката, преку независно тестирање за идните медијатори, со предлог за континуирана обука и едукација од експерти, на веќе постоечките медијатори, заради јакнење на капацитетите на медијаторите.

ЦВЦ - Центар за управување со конфликти, Харлем, Холандија

Обезбедување квалитет на медијацијата во Македонија

1. Вовед

Македонија би сакала да ја зголеми употребата на медијацијата. **Професионализацијата** на медијаторите во Европа е неопходна за понатамошниот развој на пазарот за медијација, и странките и препорачувачите треба да имаат доверба во постапката и во медијаторите.

Искуството на останатите земји покажа дека квалитетот на медијаторите е услов - *sine qua non* медијацијата да биде успешна.

ЕПИ побара од Центарот за управување со конфликти да подготви критериуми за медијатори.

Сепак, овие критериуми имаат мала вредност ако не се дел од системот за обезбедување квалитет. Оттука, овој извештај содржи скица за развој на севкупната рамка за обезбедување квалитет и се состои од:

- Квалитет на медијаторите, вклучувајќи критериуми за проценка
- Квалитет на обуките за медијација (вклучувајќи курикулум за обука и проценка на обучувачи)
- Квалитет на проценувачите на медијаторите
- Квалитетот на препорачаните лица/препорачувачите
- Квалитет и веродостојност на имателот на регистарот

Клучни вредности

Системот за обезбедување квалитет треба да ги содржи следните аспекти:

- Веродостојност
- Транспарентност
- Интегритет

Ниту една шема за обезбедување на квалитет нема да биде успешна доколку не се загарантирани овие клучни вредности.

Саморегулаторен или регулиран од страна на државата

Некои земји во Европа имаат систем на квалитет кој е регулиран од државата. Други, како на пример Холандија имаат *саморегулаторен систем*.

Во кој било систем што ќе го избере Македонија, важно е засегнатите страни да бидат вклучени во утврдувањето на критериумите за квалитет на системот. Само ако фирмите (меѓународни) корисници, општините, обезбедувачите на медијација, и главните засегнати страни, како што се: Министерството за правда, Унијата, Стопанската комора, Здружението на психолози или Адвокатската комора, имаат удел во обезбедувањето на квалитетот на медијаторите, тие ќе бидат подговорни за системот и ќе се чувствуваат поудобно кога станува збор за употребата на медијацијата. Ова, од друга страна, ќе придонесе во унапредувањето во употребата на медијацијата.

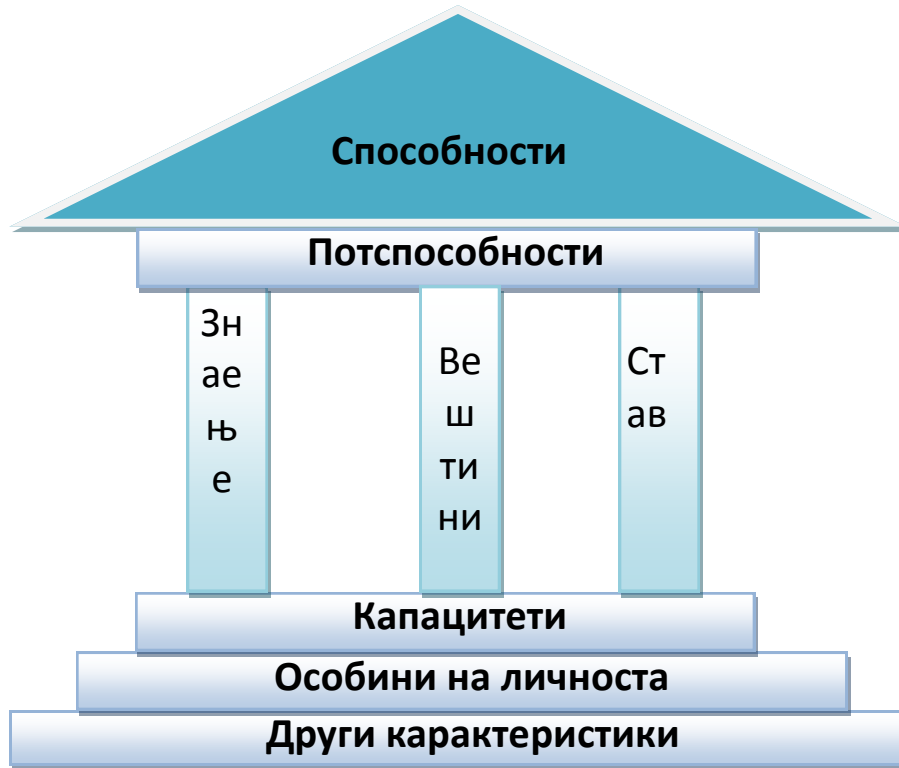
Сценарио за развој

За сè што е долунаведено важи истово, односно дека токму овој е *посакуваниот* систем за обезбедување квалитет. Прашањето е дали овој систем е најдобар за Македонија во моментот, имајќи ја предвид состојбата на медијацијата. Ваквиот систем не би требало да биде преамбициозен. Сепак, овде прикажуваме долгорочна визија. Во последното поглавје, содржани се нашите препораки во врска со ефикасно, небирократско и постапно воведување на системот.

Во вториот став е даден преглед за квалитетот на медијаторите. Критериумите може да се најдат во анекс 1. Во третиот став се содржани белешки за квалитетот на проценителите, додека во четвртиот став се содржани клучни поенти за институтите за обуки. Поголвјето 5 потцртува некои од институционалните аспекти.

Шестиот став нуди неколку заклучоци и препораки.

2. Способности на медијаторите

Архитектонски модел на способности (извор: Рое, 2002 година)

Квалитетот на медијаторите, вообичаено, се состои од следното:

- **Влезни критериуми.** Во повеќето земји се бара некое претходно образование за медијатори: се бараат аналитички способности, како и комуникациски вештини. Во некои земји се бара академско ниво, но ние сметаме дека тоа не е неопходен услов, бидејќи поседувањето одредена аналитичка способност е потребниот услов;
- Кандидатите би требало да следат некоја соодветна обука. Повеќето обуки во Европа траат приближно 70 - 100 часа, со вклучено читање, вежби, надгледување итн. Сепак, некои земји имаат програми за обука во траење од 50 активни часа;
- Учесниците на обуките би требало да учествуваат на најмалку 90% од нив. Обуката завршува со (пред) проценка;
- Независната проценка се одвива врз основа на транспарентен и независен систем и институт. Проценката вклучува теоретско и практично знаење. Оттука, во повеќето земји теоретскиот и практичниот дел се одвоени;
- Учесниците кои ќе ја поминат проценката имаат право да станат регистрирани и признати медијатори;
- Постојаното образование и самовлијанието се важни во професиите како што се медијација, обучување итн. Затоа би требало да се развие систем во кој медијаторите ќе се

надградуваат континуирано и ќе бидат способни да влијаат на нивното професионално однесување и вештини.

За да се дефинира квалитетот на медијаторите не е доволна само една, изолирана проценка. Потребна е **Квалификувана програма за проценка** (КПП), која во согласност со наведеното, од страна на **Меѓународниот институт за медијација** (МИМ), ќе ги поставува следните критериуми:

1. **Искуство на медијатор.** КПП мора да вклучи методологија која ќе обезбеди дека апликантите, на задоволство на проценувачите, покажале задоволително ниво на искуство² како медијатори. КПП мора да вклучи јасно утврдени критериуми во врска со овој услов.
2. **Знаење за медијација.** КПП мора да вклучи методологија за утврдување дека апликантите покажале силно разбирање за општа теорија и практика за медијација, врз основа на писмени тестови, есеи, и извештаи.
3. **Вештини на медијатор.** КПП мора да вклучи методологија за проценка на изведбата на кандидатот, од аспект на потребата и ефикасноста на постапката за медијација и техниките за медијација, наспроти високопоставените одредници за способноста³. Проценките може да бидат засновани на играње улоги или на проценка на реални ситуации, а можат да вклучат снимени или онлајн проценки како што се: веб-драми, самопроценка, интервјуа, експертски извештаи, повратни информации од корисниците и други практични проценки на вештините.
4. **Транспарентност на програмата.** Одредниците и критериумите, применети од КПП, мора да бидат објавени и да бидат јавно достапни на веб-страницата на организацијата. Деталите за сите одобрени програми ќе бидат објавени на порталот на МИМ: www.IMImediation.org и ќе имаат директен линк до веб-страниците на акредитираните организации.
5. **Интегритет на програмата.** Секој проценувач мора да има задоволително искуство во проценка на изведбата на медијаторите. Барем еден од проценувачите на секоја програма мора да биде независен од КПП.
6. **Тековен мониторинг на програмите.** КПП мора да вклучува постапка за тековен мониторинг на изведбата и практиката на проценувачите. МИМ тесно ќе соработува со сите признати организатори на програми со цел да оствари систем за контрола на квалитет.
7. **Заложба за разновидност.** КПП мора да биде еднакво достапна до сите медијатори со искуство, без оглед на нивната професионална припадност, пол, раса, етничка припадност, возраст, религија, сексуална ориентација или други лични карактеристики.
- 8.

Важен чекор во проценката на вештината на медијаторите (и знаењето во одредени размери) е преку доживотна проценка на медијаторите или преку игра на улоги. Имајќи предвид дека медијацијата е од доверлив карактер, првата опција е прилично тешка за реализација. Искуствата со проценка преку игра на улоги се покажале како поефективни.

Способности на медијаторите

Медијаторите треба да ги имаат следните способности:

- **Градење добри работни односи**
  - Создавање доверба
  - Професионална етика
  - Непристрасност; справување со неизбалансираната моќ на учесниците
- **Мотивирање на учесниците за процесот на медијација**
  - Мотивирање на страните да направат заеднички напор во справувањето со конфликтите
  - Поттикнување на страните на независност и автономија
- **Регулирање на комуникацијата меѓу учесниците**
  - Поттикнување на интерна комуникација
  - Справување со конфликти и емоции
- **Регулирање на процесот на медијација**
  - Дневен ред и постапки
- **Справување со содржината (конфликтни прашања)**
  - Овозможување помош со појаснување на конфликтните прашања
  - Овозможување помош со наведување на основните интереси
  - Овозможување помош со барање на креативни решенија и одлучување по нив.

Повеќето постапки за проценка функционираат врз основа на листа за опсервација. Д-р Хуго Преин развил таква листа за Холандија врз основа на меѓународно искуство и инструменти.

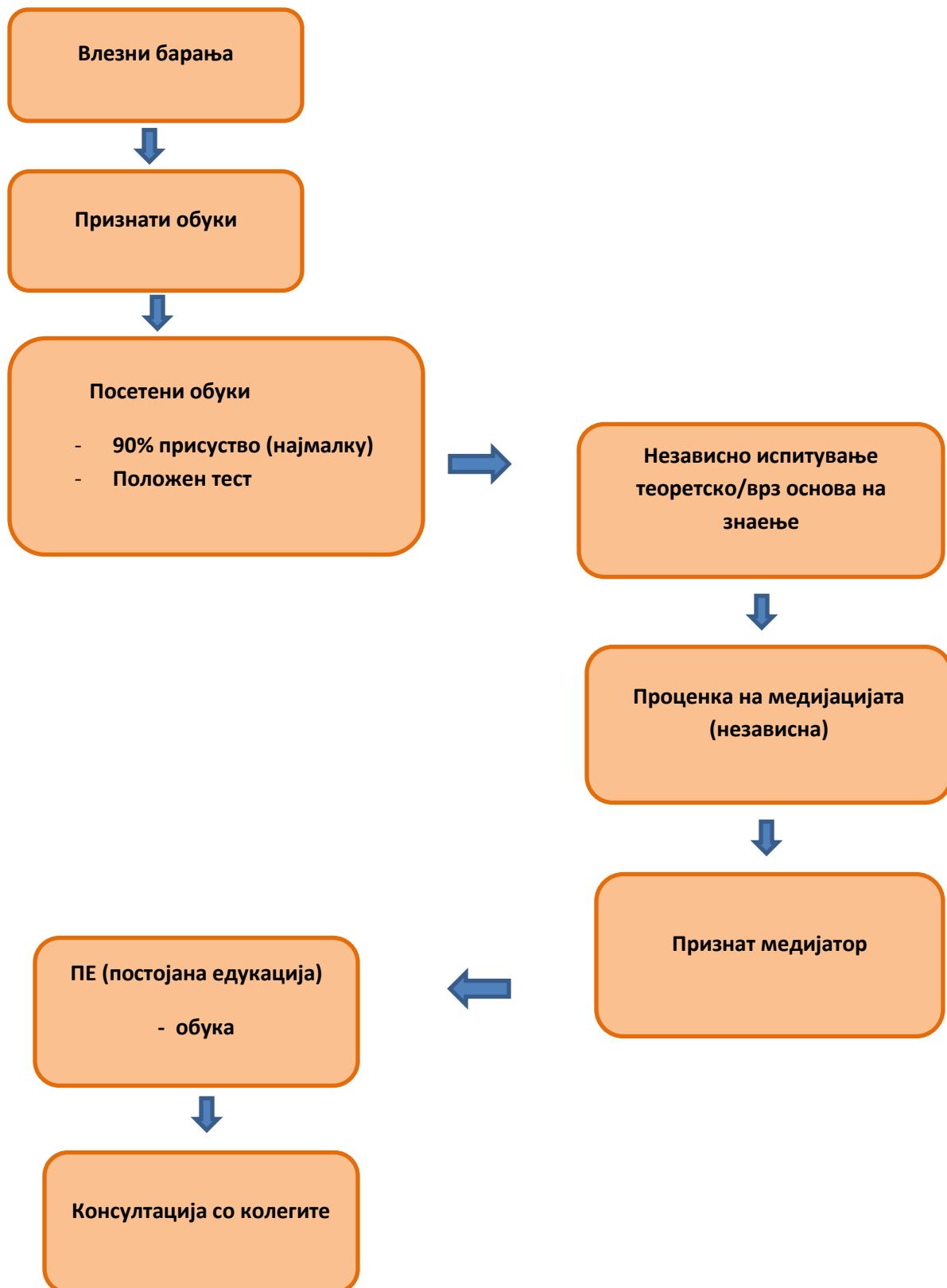
Целта на листата за опсервација е да понуди помош во проценувањето на достигнувањата на кандидатот за време на тестот за медијација на што пообјективен начин. Преку инструментот проценувачот ќе:

- Ги набљудува интервенциите на кандидатот за време на тестот за медијација – со детален интерактивен критериум во позадината.
- Утврди добро избалансирана конечна проценка по завршувањето на тестот за медијација, откако ќе биде означен критериумот за однесување и ќе биде доделена оценка за секој дел.
- Користи детални резултати во завршната дискусија за да му обезбеди на кандидатот повратна информација и за да му укаже на неговите/нејзините јаки и слаби страни.

Листата за опсервација е прикажана во анекс 1.

Квалитет на медијаторите

---

2. Квалитет на проценувачите

Може да се развие кој било инструмент за обезбедување квалитет, но целокупниот систем нема да биде успешен доколку проценувачот е слабата алка во низата.

Затоа, проценувачите би требало да се:

- Независни и да немаат каква било врска со институцијата за обука каде бил обучуван кандидатот или да немаат интерес во исходот од проценката;
- Добро обучени за правење проценка;
- Способни да го проценат кандидатот, без оглед на неговиот или нејзиниот личен стил на медијација;
- Секогаш да се присутни двајца проценувачи. Најмалку еден од нив е независен, а другиот може да биде проценувач од институцијата за обука на кандидатот;
- Да следат обуки со цел да ги усовршуваат нивните проценувачки вештини.

Во Македонија други професии се занимаваат со проценка, и независни проценувачи. На пример, универзитетите спроведуваат вакви проценки.

Се препорачува секогаш да има двајца проценувачи кои ќе ја проценуваат работата на кандидатот. Едниот проценувач би можел да биде од универзитетите или од некој институт, а другиот проценувач да биде обучен во сферата на медијацијата, како лицата од Центарот за управување со конфликти.

3. Институции за обука

Натамошна придобивка за развој на професијата е разновидноста на медијаторите. Мнозинството медијатори во Македонија се медијатори за проценка, а помалиот дел се медијатори - олеснувачи. Не постојат информации за трансформативни медијатори, медијација насочена кон решение или наративна медијација. Поголемата разновидност во обуките би ги поттикнала размислувањето за себеси и создавањето професионална визија за медијацијата.

Институциите за обука (со поделена деонтологија!) треба да го поттикнат размислувањето за себеси и рецензиите меѓу медијаторите.

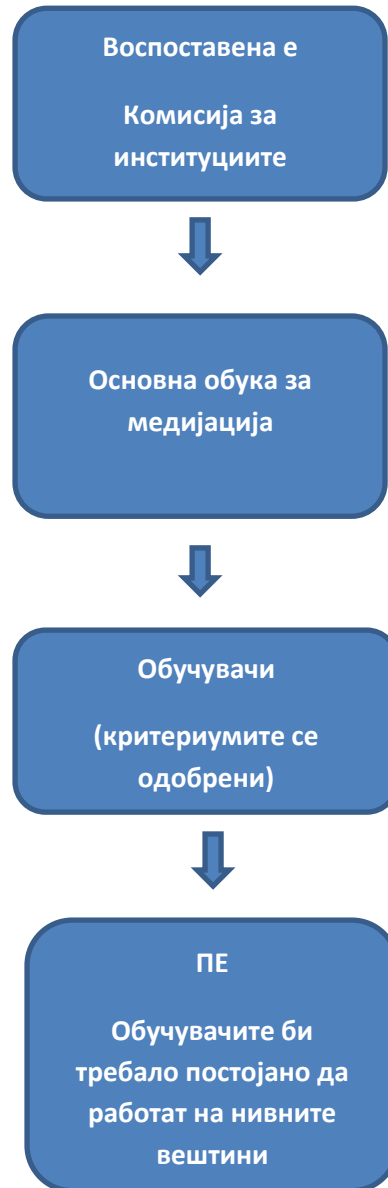
Важно е квалитетот на APC (алтернативното разрешување спорови) и обуките за медијација да бидат загарантирани. Затоа, треба да бидат поставени одредени стандарди што ќе придонесе кон доверба на корисниците во професијата.

Клучни параметри за оценување на квалитетот на институциите за обука се:

- Предвидените часови за обука
- Искуството во образование
- Признат курикулум за обука:
  - Јасен опис на целите за учење
  - Јасен опис на активностите
  - Јасен опис на методологијата за учење и искуството во образование
  - Часови за контакт во траење од најмалку 6 дена
  - Сооднос теорија - практика: 40% - 60%
- Профилот на обучувачите е следниот:
  - Би требало да се лица кои се занимават со медијација
  - Да имаат искуство како обучувачи
  - Континуирана едукација на обучувачите

Се препорачува да се воспостави комисија која ќе има задача да ги дефинира стандардите за институциите за обука. Под надзор на комисијата ќе се оценува квалитетот на институциите за обука.

Институции за обука

4. Институционални аспекти

Институционални прашања и градење на капацитет

Во согласност со наведеното во воведот на овој извештај, на Македонија ѝ треба следното:

- а. Стандардна комисија која ги одобрува критериумите и целокупното воспоставување на системот за обезбедување квалитет. Тркалезна маса во согласност со планираното би била соодветна активност;
- б. Институт кој го поседува регистарот на акредитирани медијатори. Тоа може да биде министерство (кога станува збор за систем управуван од државата) или независен институт или комисија, како што се МИМ или НИМ;
- в. Овие две тела за обезбедување квалитет под а и б (означени со зелено во шемата погоре) се фокусирани на унапредување на *медијацијата* преку заштита на квалитетот на групата на медијатори, додека здружението на медијатори има за цел унапредување на неговите членови, *медијаторите*;
- г. Медијаторите може да се организираат во здруженија со нивни поткритериуми, профил итн. Овие медијатори би требало да ги прифатат истите национални критериуми, *дефинирани* од МИМ и се *чуваат* во институтот за регистрација, или Владино тело. Накратко: обезбедувањето квалитетот е значајно за унапредување на медијацијата. Здружението на медијатори постои за медијаторите и ги поттикнува во реализацијата на нивните цели.

Обврски и надлежности

Независната комисија за стандарди ги има следните обврски:

- Поставува стандарди за квалитет на медијаторите и за критериумите за оценка;
- Го делегира чувањето регистар на Владино тело, како што е Министерството за правда или некој орган кој нема целосно статус на државен.

Сегашната Комора на медијатори има 3 улоги: обезбедува медијатори, претставува институција за обуки, и тело кое го води регистарот. Овие улоги се мешаат едни со други. Затоа Комората треба да престане со вршење на некои од улогите. Се препорачува Регистарот да се води во министерството.

Телото за регистрација ги има следните обврски:

- Регистрација на медијатори;
- Водење и одржување на регистарот;
- Мониторинг и контрола на квалитетот на медијаторите, на пример преку контроли/ревизији;
- Собирање и обработка на статистички податоци за случаите на медијација и медијаторите.
-

Овие две тела се фокусирани на унапредување на медијацијата. Здружението на медијатори би требало да биде фокусирано на унапредување на медијаторите. Ваквото здружение ги има следните обврски и надлежности:

- Воспоставува платформа за средба на медијаторите;
- Ја унапредува размената на знаење и практика, и работи во насока на нивна професионализација (претприемништво!);
- Промоција на медијаторите. Здруженијата можат да се основаат во согласност со географските критериуми, или специјализацијата како што се на пр. медијатори за животна средина, бизнис медијатори итн.

5. Заклучоци и препораки

Како што е наведено во ставот 1, системот опишан во различните ставови е посакуваниот систем. Сепак, треба реално да се гледа на нештата и да се погледне што може да се направи, и тоа не само од аспект на средствата и работната сила, туку и од аспект на бројот случаи на медијација. Доколку медијаторите не ги исполнат критериумите, на пример затоа што немаат доволен број предмети, тогаш системот ќе пропадне. Затоа, се препорачува постапност во приодот.

Патоказ

Прв чекор е утврдување критериуми. Критериумите наведени во став 2 и анекс 1 би требало да се направат прифатливи за македонските можности, врз основа на придонесот на засегнатите страни. Изборот на засегнати страни (разновидноста на потеклото, областа итн.) е секако важна.

Понатаму, важно е да се воспостави Програма за проценка на квалификациите (ППК). Центарот за управување со конфликти би можел да ја одигра таа улога и да ја преземе улогата на ППК – Македонија, како акредитиран од МИМ за вршење на проценките. Истава улога би можела да ја има и Владина институција.

За вршење на проценката, институцијата за проценка има потреба од:

- Двајца обучени проценувачи, од кои едниот треба да биде независен;
- Двајца актери кои ќе знаат да одиграат улога во проценките;
- Логички менаџер;
- Низа случаи од кои кандидатот ќе го избере посакуваниот случај;
- Вообичаено играњето улоги трае 40 минути, за време на кои кандидатот ги покажува неговите или нејзините способности во согласност со листата за опсервација;
- Од кандидатите се бара да размислуваат за својата изведба. Проценувачите ќе можат тоа да го вреднуваат кога ќе подготвуваат извештај за нивното однесување.

Анекс: Способности и критериуми за медијаторите

Инструмент за проценка¹⁹

Насоки

Целта на оваа листа за опсервација е да понуди помош при оценувањето на постигнувањата на кандидатот за време на тестот за медијација. Притоа, може да се направи следното:

- Да се набљудуваат интервенциите на кандидатот за време на тестот за медијација, врз основа на детален критериум за однесување.
- Да се утврди добро избалансирана конечна проценка по завршувањето на тестот за медијација, откако ќе бидат означени (штиклирани) критериумите за однесување, и да се даде оценка за секој дел.
- Да се искористат деталните резултати во завршната дискусија за да се обезбеди кандидатот со повратна информација и да се покажат неговите или нејзините јаки и слаби страни.

Листата за опсервација е составена од пет колони.

Колона 1 прави разлика меѓу петте клучни медијаторски способности, кои, пак, од друга страна, се поделени на единаесет способности. Овие делови се разработени на различни страни:

- **Градење добри работни односи**
  - Креирање доверба
  - Професионална етика
  - Непристрасност; справување и нерамнотежа на моќта
- **Мотивирање на учесниците за процесот на медијација**
  - Мотивирање на страните да вложат заеден напор во решавање на конфликтот
  - Охрабрување на страните на самопределување и самостојност
- **Регулирање на комуникацијата меѓу учесниците**
  - Охрабрување на внатрешна комуникација
  - Справување со конфликти и емоции
- **Регулирање на процесот на медијација**
  - Дневен ред и постапки
- **Управување со содржината (конфликтни прашања)**
  - Обезбедување помош со појаснување на конфликтните прашања
  - Обезбедување помош со наведување на тековните интереси
  - Обезбедување помош преку изнаоѓање и одлучување по креативните решенија

¹⁹ © д-р Хуго Преин (<http://transformative-mediation.com/>), заслуга на г. Преин.

Колона 2 ги наведува конкретните аспекти на однесувањето кои можат да се набљудуваат, и кои кореспондираат со резултатите од скалата во колона.

1. Однесувањето на кандидатот може да се набљудува преку листата на критериуми за однесување (во колона 2) за време на тестот за медијација.

Потоа може да се користи колоната 3 за да се означи дали набљудувањето на однесувањето за време на тестот за медијација успеало или не:

- Означувањето значи дека определеното однесување е набљудувано
- Дополнително означување значи дека определеното однесување е набљудувано повеќе од еднаш
- Ако ништо не е обележано тоа значи дека определеното однесување не е воопшто набљудувано
- Доколку е важно (за проценката) дека определено однесување е или не е прикажано, тоа може да се обележи со извичник (!) во колоната 4
- Доколку одреден аспект од однесувањето не е од особено значење за односната медијација, тоа може да се означи со N/A (неапликативно)

Овие резултати се користат за утврдување на конечната оценка за соодветноста на кандидатот. Тоа може да се направи со вреднување од 1 до 5 за секој оддел во колоната 1: 1. Неприфатлив; 2. Незадоволителен; 3. Задоволителен; 4. Дobar; 5. Одличен.

Притоа, не треба да се набљудува секој критериум на однесувањето (во колона 2) за време на тестот за медијација со цел да може да се додели посебен резултат во колоната. Треба да се избегнува да се донесува заклучок (во колона 1) со просто додавање, одземање или пресметување на средна вредност на резултатите (штиклирање) во колона 3.

Пред да се споредат и дискутираат резултатите со колегите проценувачи, секогаш треба да се пополни сопствен формулар. Потоа може да се искористат набљудувањата, прикажани во колона 3, за да му се обезбеди повратна информација на кандидатот за оние прашања кои тој или таа ги одговорил полошо во тестот за медијација.

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
<p>1-а Работни услови Креирање доверба</p> <p>Дали медијаторот е способен да изгради работни односи кои поттикнуваат почит и доверба со учесниците?</p> <p>Заокружете го резултатот кој е најблизок до проценката на кандидатот:</p> <p>1,0 Неприфатлив 1,5 2,0 Незадоволителен 2,5 3,0 Задоволителен 3,5 4,0 Добар 4,5 5,0 Одличен</p>	<p>1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Со учесниците се однесува на нечесен/неучтив начин • Со учесниците се однесува на надмен и татковски начин • Ги проценува, обвинува, критикува учесниците, има ситничаво/морализаторско однесување • Влегува во дискусии/борби за надмоќ со учесниците • Се однесува дефанзивно и се повлекува во случај на критика од страна на учесниците • Со учесниците се однесува на непредвидлив и невообичаен начин <p>2)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Показува несигурност, недостиг на самодоверба како медијатор • Не гледа во учесниците кога им се обраќа • Тешко е да се слушне/разбере • Не им дозволува на учесниците да се доискажат, бидејќи постојано ги прекинува • Користи зборови кои се премногу тешки, не го приспособува јазикот на нивото на учесниците • Подготвува неточно резиме, така што очигледно е дека не слушал ефективно. <p>3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Присутен е, активен и решителен, оддава самодоверба. • Останува мирен, урамнотежен, постојан и тогаш кога комуникацијата станува емотивна • Прави учесниците да се чувствуваат релаксирано • Формулира прашања и коментари на лесно разбирлив начин за сите. • Проверува (прашува) дали учесниците го разбрале • Им дава чувство на учесниците дека се разбрани и дека сè што ќе кажат е важно <p>4)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Има отворено однесување, покажува интерес и искрено е подготвен да им помогне на учесниците. • Има „око“ за говорот на телото на учесниците и невербалните знаци. • Воспоставува контакт со изразот на лицето, поглед, став, гестикалации со раце • Користи активно слушање со вербално охрабрување, ги повторува клучните

зборови, имитира

- Може да процени кога на учесникот му треба помош и го поддржува
- 5)
- Ќе прашува провокативни прашања ако тоа го бара самата ситуација, без учесниците да ја изгубат довербата во него
  - Успева да стекне доволна доверба за да преземе продуктивен ризик и доколку е потребно да ги изложи и нив самите во ранлива позиција и да покаже креативност

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
1-6 Работни односи	1)
Професионална етика	<ul style="list-style-type: none"> • Дозволува да продолжи небезбедна ситуација, иако тоа би можело да предизвика штета на (еден од) учесниците • Придава преголемо значење на сопствените стандарди и вредности таму каде токму решението на учесниците треба да се земе предвид • Им покажува на учесниците специфично решение • Обезбедува свое мислење/проценка кое покажува јасна предрасуда/пристрасност
Дали медијаторот професионално се однесува со учесниците во согласност со кодексот за однесување и професионалната етика за медијатори?	2)
Заокружете го резултатот кој е најблизок до проценката на кандидатот:	<ul style="list-style-type: none"> • Заборава да дискутира за предметот на доверливост • Обезбедува неточна информација за улогата на медијаторот, улогата, вештините и позадината • Обезбедува (правен/психолошки и друг вид) совет
1,0 Неприфатлив	3)
1,5	<ul style="list-style-type: none"> • Објаснува што значи доверливост и разговара за сите можни прашања и нејаснотии во врска со предметот • Гарантира безбедност на учесниците пред, по и за време на сесиите за медијација • Постапува во границите на своите надлежности и мандат, се повикува на нив по потреба • Ќе ги најави сопствените можни судири на интерес
2,0 Незадоволителен	4)
2,5	<ul style="list-style-type: none"> • Им дозволува да учесниците да ја донесат конечната одлука, иако се наоѓаат во

3,0 Задоволителен

„мртва точка“

3,5

- Охрабрува повратни информации во врска со можна пристрасна позиција на медијаторот

4,0 Добар

5)

4,5

- Подеднакво ги вклучува учесниците на чесен и љубезен начин со оглед на нивните права, притоа одржувајќи ја нивната самоопределност

5,0 Одличен

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
<p>1-в Работни односи</p> <p>Непристрасност, справување со нерамнотежа на моќта</p> <p>Дали медијаторот е способен да се однесува со учесниците непристрасно, што резултира со нивна способност за еднакво учество без оглед на можната нерамнотежа на моќта?</p> <p>Заокружете го резултатот кој е најблизок до проценката на кандидатот:</p> <p>1,0 Неприфатлив</p> <p>1,5</p>	<p>1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Игнорира еден од учесниците, го/ја дисквалификува неговиот/нејзиниот придонеси, го/ја напушта • Поставува сугестивни прашања/прашања кои водат во погрешна насока што јасно ја покажува пристрасноста кон еден од нив • Го копира емотивниот или прекорниот јазик на (еден од) учесниците • Дозволува еден од учесниците да доминира во сесијата на сметка на другиот учесник • Стапува во договор (коалиција) со еден од учесниците <p>2)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Генерално, остава впечаток дека ги почитува двата учесника, но покажува одредена наклонетост според тоа како ги поставува прашањата, па и невербално • Изгледа дека има поголемо разбирање за целите и идеите на еден од учесниците • Му дава на едниот учесник непропорционално повеќе време и/или внимание, без да го овозможи ова право на другиот учесник во подоцнежна фаза • Инсистира на одлука во врска со одделно прашање за кое еден од учесниците има сериозен сомнеж • Ги копира чувствата искажани од (еден од) учесниците, не ја одржува потребната дистанца <p>3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Одржува добра рамнотежа меѓу учесниците што се однесува до времето и до вниманието • Останува смирен и избалансиран за време на емотивен испад на еден од учесниците • Обезбедува двата учесника да имаат иста можност за комуникација • Обезбедува двата учесника да бидат среќни со одлуката без оглед на процесот и постапките

2,0 Незадоволителен	4)
2,5	<ul style="list-style-type: none"> • Работи на развивање процес со учесниците кој нуди еднакви можности за учество • Може да почувствува кога еден од учесниците се чувствува загрозено или небезбедно, посветува доволно потребно време за тоа
3,0 Задоволителен	<ul style="list-style-type: none"> • Показува еднаква почит кон учесниците во начинот на комуникација – вербална и невербална
3,5	
4,0 Добар	5)
4,5	<ul style="list-style-type: none"> • Воспоставува работна атмосфера, заснована на еднаквост каде учесниците даваат/примаат конструктивна повратна информација • Показува отворен однос без предрасуди кон учесниците • Прави еднаква поделба на иницијатива, контрола и на управување меѓу учесниците
5,0 Одличен	

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
2-а Мотивирање на медијацијата Фокусираност на заемен напор:	1) <ul style="list-style-type: none"> • Го зголемува отпорот/одбојноста на учесниците да работат заеднички на решението • Го игнорира отпорот покажан од страна на (еден од) учесниците и/или не прави ништо околу тоа • Повеќе провоцира конфликт меѓу учесниците отколку што ја зголемува мотивираноста да направи нешто против тоа • Ги „пегла“ разликите, што резултира во нивна мотивација да направат нешто околу конфликтот
Дали медијаторот е способен да ги поттикне учесниците во правењето заемен напор и заедничко работење?	2) <ul style="list-style-type: none"> • Го игнорира придонесот на учесниците и/или ги обесхрабрува во давањето придонес • Се посветува на областите за кои учесниците не можат да се договорат и во кои си противречат • Не ја попречува соработката меѓу учесниците, но не ја ни стимулира • Брзо губи надеж за поволен исход • Издава опомена/предупредувања (да бидат учтиви, да соработуваат), дава соодветен совет
Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:	3) <ul style="list-style-type: none"> • Овозможува вклученост во процесот на медијација, ја јакне мотивацијата за работа во насока на заеднички исход. • Охрабрува нештата да останат во движење и обезбедува постигнување напредок • Ги поттикнува учесниците да вложат напор, ги поттикнува на заедничко учество во процесот • Ги прави проблемите заеднички, ги нагласува деловите каде што постои договор • Ги резимира позитивните нешта, кои учесниците си ги кажале едни на други на неавторитетен начин • Ги посочува можните негативни последици доколку не се постигне договор (најдобро алтернативно постигнување договор)
	4) <ul style="list-style-type: none"> • Им помага на учесниците да се фокусираат на конфликтните прашања, врз основа на индивидуалните и на

1,0 Неприфатлив	заедничките интереси.
1,5	<ul style="list-style-type: none"> • Остварува целосна вклученост и консензус на двете страни во процесот („психолошка согласност“). • Препознава можни скриени намери на (еден од) учесниците
2,0 Незадоволителен	<ul style="list-style-type: none"> • Навремено покажува отпор кон (еден од) нив и знае како да се оствари нивната позитивна соработка • Продолжува да биде оптимистичен во врска со исходот на процесот и држи до тоа сознание
2,5	<ul style="list-style-type: none"> • Користи позитивни примери од минатото за да ги мотивира заеднички да го решаваат проблемот
3,0 Задоволителен	5)
3,5	<ul style="list-style-type: none"> • Се покажува ефективно способен во надминување на одделни „мртви точки“ • Се покажува способен во реализација на движење во процесот и стимулирање на учесниците на оптимизам
4,0 Добар	
4,5	
5,0 Одличен	

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
<p>2 –6 Мотивирање на медијацијата</p> <p>Охрабрување на самоопределбата (наспроти насоченоста):</p>	<p>1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Го наметнува своето мислење/преференци и недоволно ги зема предвид одлуките на учесниците • Се однесува со учесниците на надмен и татковски начин • Го води процесот во посебна насока, дури и наспроти (искажаните) барања на (еден од) учесниците • Инсистира на одлука која за (учесникот или) учесниците е многу сомнителна • Врши временски притисок за да ги натера учесниците да донесат одлука • Ги присилува учесниците да донесат одлука која не е нивна • Учествува наместо учесниците и не им дава доволно време да дадат свои идеи • Совладан и збунет е од процесот, воопшто не се чувствува пријатно
<p>Дали медијаторот е способен да ги поттикне учесниците поинтензивно да го преземат процесот во свои раце и да го приспособат на нивните барања?</p>	<p>2)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Поставува сугестивни прашања, предлага свои мислења, обезбедува предлози и совет со оглед на содржината. • Понапред е (доста понапред) од учесниците со идеи, можни решенија, донесува предвремени предлози. • (Пре) цврсто ги држи учесниците под контрола; одлучува кој зборува и колку долго • Доминантен е во процесот, најмногу зборува тој/таа • Има избрзано и нетрпеливо однесување • Не презема дејство кога е потребно, чека да се случат нештата, нема контрола врз процесот (laissez faire)
<p>Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:</p>	<p>3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Непријатната тишина не му претставува проблем • Им помага на учесниците да направат сопствен избор и да ги проценат решенијата во согласност со нивните вредности • Им дава време на учесниците да ги донесат одлуките (без каков било временски притисок) • Дава помош (не совет) кога е прашан • Обезбедува евентуалната одлука да остане со учесниците, укажува на правото на самоопределување. • Им напомнува на учесниците дека медијацијата е доброволна и дека можат да ја прекинат кога сакаат
<p>1,0 Неприфатлив</p> <p>1,5</p>	<p>4)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ги стимулира учесниците во подготовката/приспособувањето на нивниот распоред и кога е потребно прави процедурални приспособувања • Ги стимулира учесниците, кога е потребно, во поставување нивни правила за комуникација

2,0 Незадоволителен	<ul style="list-style-type: none"> Покажува разбирање кон приоритетите на учесниците
2,5	5)
3,0 Задоволителен	<ul style="list-style-type: none"> Со почит ги вклучува во процесот, земајќи ги предвид нивните желби и одржувајќи ја нивната автономија Реагира на чувствата на учесниците, како што се сомнеж, збунетост, несигурност, беспомошност
3,5	<ul style="list-style-type: none"> Им помага на учесниците да дознаат што навистина сакаат
4,0 Добар	<ul style="list-style-type: none"> Посветува особено внимание во обезбедување јасност на тоа што го сакаат и во врска со нивните опции
4,5	
5,0 Одличен	

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
3-а Внатрешна комуникација	1)
Охрабрување на разбирање:	<ul style="list-style-type: none"> • Го попречува внатрешниот дијалог и ја зголемува недовербата меѓу учесниците • Дозволува (еден од) учесниците да доминира во комуникацијата во контрапродуктивна насока
Дали медијаторот е способен да постигне подобра комуникација меѓу учесниците зголемувајќи го нивното заедничко разбирање?	2) <ul style="list-style-type: none"> • Не е способен во воспоставување ефективни правила за комуникација со учесниците. • Постојано ги прекинува или ја завршува нивната дискусија, иако станува збор за конструктивна дискусија • Има преголема контрола над дијалогот и ја поттикнува зависноста на учесниците • Ја насочува дискусијата кон себе и настојува целокупната комуникација да оди преку него • Дозволува учесниците да одржат прекорна/обвинувачка комуникација, не се бори против тоа
Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:	3) <ul style="list-style-type: none"> • Подеднакво ги вклучува учесниците во дискусијата • Охрабрува отворена размена на гледишта • Нагласува дека дискусијата се движи во погрешна насока во рана фаза (мета комуникација)
1,0 Неприфатлив	4)
1,5	<ul style="list-style-type: none"> • Ги поттикнува учесниците на заедничко разбирање, признавање и емпатија, без присила
2,0 Незадоволителен	<ul style="list-style-type: none"> • Ги охрабрува учесниците да ги имаат предвид гледиштата на едните и на другите за време на конфликтот
2,5	<ul style="list-style-type: none"> • Им помага на учесниците да воспостават заедничко дефинирање на проблемот
	<ul style="list-style-type: none"> • Користи позитивни искуства од минатото на учесниците за да ги подобри нивните односи

3,0 Задоволителен	5)
3,5	<ul style="list-style-type: none"> • Способен е да воспостави директен, необвинувачки начин на комуникација, каде двете страни активно се слушаат
4,0 Добар	<ul style="list-style-type: none"> • Способен е да воспостави подобро внатрешно разбирање, страните имаат подобрена способност да воспостават подобро разбирање, има подобрување и од аспект на замислата дека се наоѓаат во позиција на другата страна
4,5	
5,0 Одличен	

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
<p>3-6 Внатрешна комуникација</p> <p>Справување со конфликти и емоции:</p> <p>Дали медијаторот е способен да ги стимулира учесниците успешно да се справуваат со конфликти и емоции?</p>	<p>1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ги игнорира или минимизира чувствата на лутина и фрустрација, дозволува да продолжат • Ги игнорира или минимизира изјавите кои штетно влијаат на емоциите, како што се на пример обвинувања и чувствителни изјави, како обвинувања (accusations) и омраза, дозволува да продолжат • Пасивно се однесува кога еден од учесниците недвосмислено се чувствува заплашен и/или (физички) загрозен • Се чувствува непријатно кога станува збор за чувство на лутина и фрустрација • Во паника е кога разговорот станува емотивен или изгледа дека ќе стане емотивен • Ги присилува учесниците да ги изразуваат нивните чувства на начин кој ги прави уште поранливи <p>2)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дозволува учесниците да ги искажат емоциите на нефокусиран начин што го заострува конфликтот • Ги потиснува изразувањата на емоциите, тогаш кога тоа може да биде многу корисно • Дозволува самиот да биде „заразен“ од нивните емоции, не го зема предвид држењето дистанца • Ги преформулира нивните изјави на негативен начин, што резултира во континуирано продлабочување на разликите
<p>Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:</p> <p>1,0 Неприфатлив</p>	<p>3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обрнува внимание на говорот на телото и на изразите на лицето како огледало на емоциите • Ги отсликува и/или парафразира основните чувства • Способен е да препознае кога разговорот се движи во погрешен и емотивно непродуктивен правец • Ги прифаќа емоциите на учесниците и возвраќа во нормален, реален размер (нормализација) • Ги почитува чувствата на учесниците • Користи неутрален јазик за да се избегнуваат обвинувањата и емотивните зборови (неутрализација) • Останува смирен, одмерен и избалансиран за време на емотивен испад на (еден од) учесниците

1,5	• Обезбедува атмосферата да биде емотивно и физички безбедна, и прави учесниците да се чувствуваат удобно доколку е потребно
2,0 Незадоволителен	
2,5	4)
3,0 Задоволителен	• Се соочува со разликите меѓу зборовите и невербалните сигнали.
3,5	• Ги изразува интересите, желбите и грижите кои се скриени во употребата на емотивниот јазик (позитивно преименување)
4,0 Добар	• Ги толкува обвинувањата и опомените како (скриени) желби, интереси и потреби, или потреба да се биде разбран
4,5	• Ги толкува чувствата на лутина и фрустрација како (скриена) потреба да се биде разбран (позитивно преименување)
5,0 Одличен	• Користи хумор и поставува прашања за идни работи за да ја прекине тензијата
	• Ги воспоставува границите за неприфатливи, застрашувачки и емотивни испади на мирен и природен начин
	5)
	• Им помага на учесниците да развијат модели на позитивна комуникација, при што тие конструктивно ги изразуваат нивните емоции
	• Создава атмосфера во која лутината и другите силни емоции можат да бидат конструктивно изразени
	• Способен е со емпатија да го сослуша емотивниот учесник, обезбедувајќи тој или таа да се чувствува забележано и разбрано

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
<p>4 Дневен ред и постапки</p> <p>Дали медијаторот е способен да обезбеди дека процесот напредува во согласност со јасни постапки и на структуриран начин ?</p>	<p>1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ги обезбедува учесниците со неточни информации за улогата на медијаторот • Не обезбедува информација за следење на постапките, распоредот или планирањето • Не воспоставува правила за однесување и комуникација кои се почитувани од двете страни
<p>Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:</p>	<p>2)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лошо го организира времето кога станува збор за донесување одлуки во врска со постапките. <p>3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обезбедува соодветни информации за постапките, фазите, потребното време, распоредот, трошоците и улогата на медијаторот • Обезбедува информации околу тоа што ќе се разговара за време на состанокот, а по можност и за следниот состанок
<p>1,0 Неприфатлив</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Помага во одлучувањето околу темите на дискусија (дневен ред) и во поставувањето на приоритетите
<p>1,5</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Им кажува на учесниците дека медијацијата е доброволна и дека можат да ја прекинат кога сакаат
<p>2,0 Незадоволителен</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Им кажува на учесниците дека најголемата моќ на донесувањето одлука е токму кај нив
<p>2,5</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Им кажува на учесниците дека медијацијата е од доверлив карактер
<p>3,0 Задоволителен</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Влегува во јасни работни спогодби и тоа го евидентира во писмена форма
<p>3,5</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Соодветно штеди време
<p>4,0 Добар</p>	

4,5

- Го евидентира секој можен резултат или исход во писмена форма

5,0 **Одличен**

4)

- Работи со учесниците во насока на развивање правила за продуктивна комуникација
- Работи со учесниците во насока на развивање дневен ред и негово усогласување
- Им помага на учесниците во смислување временски мерки за периодот до следната сесија

5)

- Способен е да спречи дискусијата да стигне до „мртва точка“
- Способен е во развивање можни „мртви точки“ во кои ќе се најде дискусијата и/или постигнување непречена дискусија
- Способен е да ги движи работите со разумен ритам и обезбедува сигурен напредок

Способности

Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување

5-а Справување со конфликтни прашања

1)

- Не ги дискутира или олеснува чувствителните прашања, што создава збунетост на што точно се однесува конфликтот
- Намерно злоупотребува информации
- Прашува малку и/или нерелевантни прашања
- Не продолжува да поставува прашања кога е потребно, дозволува да дојде до контрадикторни и неразјаснети ситуации
- Поставува прашања неструктурирано/некоординирано (без причина)
- Се чувствува преплавен со нови информации, совладан е од сложеноста на сето тоа и збунет е од „брзи мислителите“

Разјаснување и утврдување на конфликтни прашања:

2)

- Отвора премногу „стари рани“, навлегува подлабоко и/или пошироко од потребното во конкретната медијација
- Ја охрабрува дискусијата, или дозволува таа да продолжи со теми кои не се особено значајни
- Лош слушател е, не знае да ја парафразира и/или да ја резимира суштината на презентираното
- Им дозволува да одат во детали во врска со минатото, иако тоа не е релевантно во тој момент
- Ја резимира само содржината, а не чувството, значењето, намерите, и основните интереси

Дали медијаторот е способен да воспостави рамка за учесниците во која тие ќе можат да ја истражат потребната информација и да добијат јасна слика за актуелните конфликтни прашања?

3)

Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:

- Најмалку поставува прашања од витално значење
- Правилно употребува отворени прашања за да дојде до информации
- Парафразира и резимира на задоволство на учесниците (бара потврда)
- Обезбедува најважните конфликтни прашања и потребни информации секогаш да бидат решени
- Ги охрабрува учесниците да ги обезбедат сите потребни информации за да можат да се донесат вистински одлуки
- Способен е да ги преформулира гледиштата така што двете страни ќе ги разберат (подобро)
- Ги разјаснува недоразбирањата и претпоставките кои учесниците ги имаат едни кон други

1,0 Неприфатлив

1,5	4)
2,0 Незадоволителен	<ul style="list-style-type: none"> • Им помага на учесниците да ги организираат и да ги разберат информациите, и да ги стават во прецизна рамка • Правилно употребува отворени прашања за да дојде до информации
2,5	<ul style="list-style-type: none"> • Отвора скриени теми, обезбедува незгодните прашања да бидат дискутирани, поставува конфронтирачки прашања доколку е потребно
3,0 Задоволителен	<ul style="list-style-type: none"> • Се повикува на корисни надворешни извори на информации доколку е потребно
3,5	5)
4,0 Добар	<ul style="list-style-type: none"> • Им помага на учесниците да ја проценат корисноста, релевантноста на информацијата во однос на позадината на основните интереси
4,5	<ul style="list-style-type: none"> • Обезбедува дека учесниците ќе ги презентираат неопходните информации и тие ќе се обработат
5,0 Одличен	<ul style="list-style-type: none"> • Обезбедува учесниците јасно да го дефинираат проблемот за да стане јасен за сите

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штиклирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
<p>5- 6 Справување со конфликтни прашања</p> <p>Подготовка на листа на основни интереси:</p>	<p>1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Им дозволува на учесниците (да продолжат) да ги зацврстуваат своите позиции • Ги прифаќа барањата, позициите, или гледиштата на учесниците како нивен последен збор • Бара од учесниците да ги аргументираат нивните барања/позиции • Ги прифаќа изјавите на учесниците без критикување, не поставува прашања и ништо не преиспитува • Формулира прашања на контекстуален начин и дозволува преговорите да се водат на позициониран начин
<p>Дали медијаторот е способен да им помогне на учесниците да ги дискутираат клучните процеси и да ги истражуваат основните интереси?</p>	<p>2)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Позициите минимално ги истражува, а не ги истражува ниту интересите пред да почне да бара решенија • Не продолжува да поставува прашања во врска со (барем некои) основни прашања, интереси • Ги игнорира чувствата, емоционалните прашања, или постапува со нив на несоодветен начин • Дозволува постоење на недоразбирања, неточни претпоставки или претстави • Им дозволува на учесниците да донесат можно решение и целосно да се разјаснат важните факти и основните интереси
<p>Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:</p>	<p>3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Им дава на учесниците доволно време да ги објаснат своите позиции и да ги истражуваат своите интереси • Обезбедува дискусијата да не биде ограничена од позициите, но основните интереси да бидат адресирани • Ги преформулира и ги испитува позициите кога основните интереси се засегнати <p>4)</p>

1,0	Неприфатлив	<ul style="list-style-type: none"> • Ги толкува обвинувањата и навредите како (скриени) желби, интереси и потреби, или потреба да бидат разбрани
1,5		<ul style="list-style-type: none"> • Ги толкува чувствата на лутина и фрустрација како (скриена) потреба да бидат разбрани (позитивно преименување)
2,0	Незадоволителен	<ul style="list-style-type: none"> • Може да се замисли себеси на местото на учесниците и обезбедува тие да можат да дискутираат за нивните основни интереси, претстави и емоции
2,5		
3,0	Задоволителен	5)
3,5		<ul style="list-style-type: none"> • Ги идентификува заедничките и индивидуалните интереси
4,0	Добар	<ul style="list-style-type: none"> • Способен е да ги разликува интересите на учесниците и нивното премостување
4,5		
5,0	Одличен	

Способности	Критериум - однесување: користете означување (штикирање) за да прикажете дали сте биле или не сте биле во состојба да го набљудувате ова однесување
<p>5-в Справување со конфликтни прашања</p> <p>Изнаоѓање креативни решенија и донесување одлуки:</p> <p>Дали медијаторот е способен да изнајде опции и решенија за нивните најважни конфликтни прашања и да постигнат договор преку заеднички одлуки?</p> <p>Заокружете го резултатот кој е најблизок до вашата проценка за кандидатот:</p> <p>1,0 Неприфатлив</p> <p>1,5</p> <p>2,0 Незадоволителен</p> <p>2,5</p> <p>3,0 Задоволителен</p> <p>3,5</p> <p>4,0 Добар</p> <p>4,5</p> <p>5,0 Одличен</p>	<p>1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Не се ангажира во ветувачки можности за постигнување договор, ги завршува ветувачките иницијативи • Работи пребрзо кон донесување решение • Не им дава доволно време на учесниците за да го лоцираат нивниот проблем • Има избрзано и нетрпеливо однесување • Користи временски притисок за да ги натера учесниците да донесат одлука <p>2)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Медијаторот го одложува прашањето и покрај тоа што има време на располагање, а учесниците се подготвени да продолжат да ги истражуваат опциите • Им дозволува на учесниците да донесат избрзани одлуки врз основа на недоволни информации • Не обезбедува резиме кога е потребно (кога учесниците се изгубиле во постапката, се застанува) • Го попречува барањето креативни решенија • Дозволува да поминат нереални решенија кога треба да се донесе одлука • Дозволува (некои) тешки прашања да останат недискутирани, што го зголемува ризикот од појава на нов конфликт во иднина <p>3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Им помага на учесниците во истражување и проценка на опциите; поттикнува креативност. • Им помага на учесниците да ја проценат вредноста на алтернативните решенија. • Прецизно го сумира напредокот.. • Можните решенија ги дели на разбирливи делови. • Го проширува конфликтот за да ја разбие мртвата точка – ако е потребно. <p>4)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ги стимулира учесниците во заедничко

изнаоѓање решенија врз основа на нивните основни интереси.

- Ги стимулира учесниците во изнаоѓање нови решенија кога не е можно да се постигне договор.
- Им дава можност на учесниците да ги испитаат нивните одлуки за изводливост.

5)

- Ги стимулира учесниците во изнаоѓање на различни опции кои се во согласност со заедничките и индивидуалните интереси.
- Ги стимулира учесниците да развиваат сопствени принципи и критериуми во насока за донесување на одлука.
- Ги стимулира учесниците во развивањето на нивните способности да дојдат до решенија фокусирани на интересот, а се однесуваат на сегашни и идни конфликти.

АВТОРСКИ ПРИЛОЗИ

проф. д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска*

доц. д-р Неда Здравева**

ПОТТИКНУВАЊЕ НА МЕДИЈАЦИЈАТА КАКО МЕХАНИЗАМ ЗА РЕШАВАЊЕ НА ПОТРОШУВАЧКИТЕ СПОРОВИ ВО ПРАВОТО И ВО ПРАКТИКАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Абстракт

Целта на овој труд е да се направи анализа на медијацијата како механизам за решавање на потрошувачките спорови и начините за нејзино поттикнување. Анализата е презентирана во вовед, три глави и заклучок. Во воведот се истакнуваат спецификите на потрошувачките спорови и медијацијата како начин за нивно решавање. Во првата глава се анализира нормативната, институционалната и функционалната рамка за медијација во потрошувачките спорови во Република Македонија, и секој аспект е прикажан во посебна точка. Втората глава дава пресек на некои компаративни искуства во Европската Унија за медијација во наведената област. Во третата глава се анализира можноста за воведување задолжителна медијација во овие спорови, а во четвртата глава прашањето за извршноста на спогодбите постигнати со медијација. Во последната петта глава, се изведуваат заклучни оценки за анализираните прашања и се даваат препораки за можностите за заживување на медијацијата во потрошувачките спорови. Авторките во трудот аргументираат дека, иако потрошувачките спорови се особено погодни за медијација, таа за нив не треба да се направи задолжителна по сила на закон, туку дека треба да се преземат мерки за нејзино поттикнување и промовирање.

Потрошувачките спорови настануваат меѓу потрошувачот и трговецот во врска со исполнувањето или неисполнувањето, односно задоцнување во исполнувањето на правата и обврските од потрошувачкиот однос. Вакви спорови, на пример може да настанат во исполнувањето на купопродажни договори, договори во туризмот, обезбедување јавни услуги и сл. Потрошувачките спорови се специфични затоа што тие, од една страна, можат да имаат релативно ниска вредност, но, од друга страна, засегаат многу лица, односно потрошувачи. Медијацијата во потрошувачките спорови овозможува двете спротивставени страни во потрошувачкиот спор да го решат, или барем да се обидат да го решат проблемот преку насочен дијалог, при што тие треба да постигнат договор. Потрошувачките спорови се сметаат за особено погодни за решавање вонсудски спорови, односно со мирене, каде би требало да дојдат до израз предностите на алтернативното решавање на споровите.

Европската организација на потрошувачите (BEUC)²⁰ за медијацијата, односно алтернативното решавање на потрошувачките спорови воопшто, истакнува дека е

---

* редовен професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје

** доцент на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје

²⁰ Bureau Européen des Unions de Consommateurs, е организација на 40 добро познати, почитувани и независни национални потрошувачки организации од 30 европски земји (членки на ЕУ, членки на ЕЕА, и земји-кандидати за членство). BEUC дејствува како чадор-група на овие организации, со седиште во

потребно да се воспостави систем, кој на потрошувачите ќе им овозможува фер, доверлив, брз и евтин начин за заштита на нивните права. Програмите за алтернативно решавање на потрошувачките спорови, според ВЕУС треба:

- Да бидат ограничени на жалби на потрошувачите за трговците;
- Да бидат независни од влијанија на индустријата;
- Да ги базираат решенијата на принципот на законитост;
- Да бидат задолжителни за трговците секогаш кога тоа е можно;
- Да се бара одлуките на телото за АРС да бидат задолжителни за страните, освен ако страните не одлучат спорот да го решаваат по судски пат. Незадолжителност се препорачува само таму каде што веќе постојат такви системи кои даваат добри резултати;
- Да бидат бесплатни или со минимална цена за потрошувачите;
- Да бидат транспарентни за резултатите и за стапката на извршување на одлуките;
- Да имаат пошироко влијание на пазарот, преку т.н. насочувачки одлуки;
- Користењето на програмите не треба да ги спречува страните спорот да го решаваат по судски пат, па да се обезбеди застој или прекин на застареноста во времето кога спорот се решава алтернативно;
- Трговците треба отворено и јасно да им стават до знаење на потрошувачите за нивната (не) согласност на алтернативно решавање на спорите и тоа во предоговорната фаза;
- Надлежните државни органи да имаат задача редовно да проверуваат дали телата за АРС се придржуваат до правилата, а не тоа да го остават на самоevalуација на телата за АРС.

Постигнувањето ваков систем на вонсудско решавање на потрошувачките спорови, е сложена задача. Тоа бара поставување на правна рамка, во чии граници ќе се преземаат низа институционални мерки со цел непречено, ефикасно и ефективно функционирање на медијацијата како механизам за решавање на потрошувачките спорови.

I. Нормативна, институционална и функционална рамка на медијација во Република Македонија

1. Нормативна рамка

Општ правен акт со кој во Република Македонија е уредена медијацијата е со Законот за медијација (во понатамошниот текст: ЗМ).²¹ Со овој закон се определуваат начелата на медијацијата, поимот за медијатор, постапката за медијација и организацијата на медијаторите.²² Законската рамка за медијација во Република Македонија почна да се оформува во 2006-тата година, со донесување на Законот за медијацијата.²³ Законот последователно беше менуван неколку пати²⁴, вклучително и со интервенција на

Брисел. Нивна главна задача е да ги претставуваат членките и да ги штитат интересите на сите потрошувачи во Европа.

²¹ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 60/2006; 22/2007 и 114/2009.

²² Види повеќе: Т. Зороска Камилоска, *Медијацијата како алтернатива на судењето - нека спорот стане договор*, Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Актуелни прашања за државата и правото во Република Македонија и во Руската федерација, том II, Скопје, 2007 година, стр. 592-612.

²³ Закон за медијација („Службен весник на Република Македонија“, бр. 60/2006).

²⁴ Закон за изменување на Законот за медијација („Службен весник на Република Македонија“, бр. 22/2007) и Закон за изменување и дополнување на Законот за медијација („Службен весник на Република Македонија“, бр. 114/2009).

Уставниот суд.²⁵ При донесувањето и изменувањето на Законот за медијација, предвид се имаше постигнување усогласеност со Директивата 2008/52/EЗ на Европскиот парламент и на Советот од 21 Мај, 2008 година, за одредени аспекти на медијацијата во граѓански и во стопански спорови.²⁶ Воведувањето на законот за медијација, доведе и до измени и дополнувања на Законот за парничната постапка.²⁷

Законот дефинира (член 2, став 1, точка 1) дека „медијација е начин на решавање на спорови, во кој страните настојуваат спорниот однос да го решат на мирен начин со помош на еден или повеќе медијатори, кои на страните им помагаат да постигнат заедничко прифатливо решение“. Тој се применува во граѓански, трговски, работни, потрошувачки и во други спорни односи меѓу физички и правни лица, со кои страните можат слободно да располагаат со своите барања, во согласност со закон, освен кога со закон поинаку не е пропишано (член 1, став 2). Законот, исто така, ги дефинира начелата на медијацијата²⁸, и тоа: доброволност, неутралност и непристрасност, доверливост, и во тие рамки и јавност, ефикасност и правичност. Законот, понатаму, ги определува правилата на професијата медијација, како регулирана професија, определувајќи кој и под кои услови може да биде медијатор (член 10 – 12). Исто така, со Законот е уредена и

²⁵ Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија: У. бр. 117/2006 од 1.11.2006 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 119/2006 и У. бр. 34/2007 од 6.6.2007 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 77/2007.

²⁶ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, OJ L 136, 24.5.2008, p. 3–8, во понатамошниот текст Директива за медијација. Треба да се напомене дека Директивата за медијација не се однесува на различните шеми за решавање на потрошувачките спорови. Ова е предвидено со точка 11 од Преамбулата на Директивата којашто определува. Оваа Директива нема да се применува на преддоговорните преговори и на постапките од adjudicatory природа, како што се одредени судски шеми за мирене, шеми за решавање поплаки на потрошувачи, арбитража и експертско решавање, или на постапки спроведувани со лица или со тела коишто издаваат формални препораки, без оглед дали ќе бидат правно обврзани (задолжителни) во поглед на решавањето на спорот.

²⁷ Закон за измена и дополнување на Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“, број 116/2008).

²⁸ ЗМ, начела на медијација: Доброволност, член 3: (1) Страните во спорот доброволно ја поведуваат и учествуваат во постапката за медијација, и во секое време можат да се откажат од неа. (2) Откажувањето на страните од медијацијата не влијае врз нивното право спорот да го решат во судска или друга постапка; Неутралност и непристрасност, член 4: во постапката за медијација, медијаторот постапува неутрално и непристрасно во однос на страните или предметот на спорот; Доверливост, член 5: (1) Сите информации што произлегуваат или се поврзани со постапката за медијација ќе останат доверливи, освен ако страните поинаку не се договорат. (2) Одделни информации од ставот (1) на овој член нема да имаат карактер на доверливост доколку тоа се предвидува со определен закон, или доколку тоа е нужно за спроведување на спогодбата која произлегува од постапката на медијација, или кога тоа го бара јавниот интерес; Јавност во медијацијата, член 5-а: (1) Во медијацијата јавноста е исклучена. (2) Во медијацијата учествуваат само страните или, по нивно барање, нивните законски застапници или полномошници. (3) Трети лица можат да присуствуваат само со дозвола на двете страни, односно сите страни кои учествуваат во медијацијата; Еднаквост на страните, член 6: (1) Страните имаат еднакви можности за учество во постапката за медијација, за што ќе бидат информирани на јасен и разбирлив начин од страна на медијаторот. (2) Во водењето на постапката, медијаторот постапува еднакво со страните, имајќи ги предвид околностите на случајот; Достапност на информации за медијација, член 7: (1) Јавноста и страните имаат пристап до информации кои се однесуваат на постапката за медијација, а особено во врска со: начинот на водење на постапката; видовите спорови за кои може да се води постапка на медијација; јазикот на кој се води постапката; трошоците што треба да бидат покриени од страните; времетраењето на постапката; сите значајни правила кои можат да бидат применети и; правото да поведат судска или друга постапка за решавање на спорот. (2) Надлежните органи и Комората на медијатори ќе им овозможат на јавноста и на страните во спорот слободен пристап до информациите од ставот (2) на овој член; Ефикасност, член 8: Медијацијата е економична, ефикасна и брза постапка до која страните имаат лесен пристап; Правичност, член 9: (1) Во постапката за медијација се гарантира правично постапување. (2) Страните треба да бидат поттикнувани целосно да соработуваат во постапката и да обезбедуваат информации за правично решавање на спорот.

организацијата на медијаторите во Комора на медијатори и нејзините органи и надлежности (член 28 – 35). Законот ги содржи и правилата на постапката за медијација, кои понатаму ќе бидат соодветно разгледувани.

Врз основа на Законот, донесени се низа подзаконски акти, со кои се заокружува општата правна рамка за медијација. Тие се однесуваат пред сè на прашањата на професијата медијатор и ги вклучуваат: 1) Тарифник за награда и надомест на трошоци на медијаторите²⁹; 2) Правилник за начинот и постапката на спроведување обука на медијатори³⁰; 3) Тарифник за награда и надомест на трошоците на медијаторите³¹; 4) Правилник за програма за обука на медијатори и образецот за завршена обука за медијатор.³²

Во правната рамка на медијацијата, како извор, значаен е и Законот за парничната постапка³³ (во понатамошниот текст ЗПП). ЗПП во член 272, став 2, определува обврска за судот во спорите во кои е дозволена медијација, заедно со поканата за подготвителното рочиште, до странките да достави писмено укажување дека спорот може да се реши во постапка за медијација. Во поканата, исто така до странките, се доставува барање тие да се изјаснат дали се определиле спорот да го решат по пат на медијација (член 272, став 4, ЗПП). Доколку странките се согласат спорот да се решава во постапка за медијација, судот ќе донесе решение со кое ја прекинува постапката³⁴ и ќе ја прекине постапката. ЗПП, исто така, го уредува прашањето и на судското порамнување, до кое може да дојде по пат на медијација. Законот ја дава можноста спогодбата постигната по пат на медијација, кога парничната постапка е отпочната и запрена заради медијација, да се смета за судско порамнување (член 308, во врска со член 307, ЗПП). Законот, исто така, дава можност и пред поднесување на тужбата, странката која би ја поднела тужбата да достави предлог до другата за порамнување (член 310, ЗПП).

Во поглед на предметното прашање – **медијацијата кај потрошувачките спорови**, и Законот за медијација и Законот за заштита на потрошувачите (во понатамошниот текст ЗЗП)³⁵ содржат одредби со кои се уредуваат прашања поврзани со мирното решавање на спорите кои можат да настанат во овие области.

Така, кога станува збор за потрошувачките спорови, најнапред поаѓаме од одредбата за медијабилност на Законот за медијација (член 1, став 2), која категорично предвидува медијабилност на потрошувачките спорови. Но, дури и да не постоеше ваква одредба, со оглед на тоа што Законот за заштита на потрошувачите предвидува супсидиерна примена на Законот на облигациските односи (во понатамошниот текст ЗОО)³⁶ на потрошувачките договори, а соодветно на тоа и неговото начело за мирно решавање на спорите, ги прави потрошувачките спорови медијабилни. Имено, во согласност со член 2, став 2 од ЗЗП, кога со тој закон не е поинаку определено, на договорните и на другите облигациски односи на прометот на стоки и услуги ќе се применуваат одредбите од Законот за облигациските односи. Во согласност со член 13 од ЗОО, учесниците во облигациските односи ќе настојуваат спорите да ги решаваат со усогласување, посредување или на друг мирен начин. Оттука, медијацијата како еден од начините за

²⁹ „Службен весник на Република Македонија“, број 12/11.

³⁰ „Службен весник на Република Македонија“, број 12/11.

³¹ „Службен весник на Република Македонија“, број 46/08.

³² „Службен весник на Република Македонија“, број 78/06.

³³ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 79/2005; 110/2008; 83/2009 и 116/2010.

³⁴ Во согласност со членот 200, став (1), точка 6 од ЗПП.

³⁵ Закон за заштита на потрошувачите („Службен весник на Република Македонија“, бр. 38/2004, 77/2007; 103/2008 и 24/2011).

³⁶ Закон за облигациските односи („Службен весник на Република Македонија“, бр. 18/2001; 4/2002; 5/2003; 84/2008; 81/2009 и 161/2009).

мирно решавање на спорите доаѓа предвид како механизам за решавање на потрошувачките спорови.

2. Институционална рамка

Медијаторството во Република Македонија е регулирана професија. Системот на организација на професијата е поставен со Законот за медијација.

Во согласност со член 10 од ЗМ, медијатор може да биде секое деловно способно лице кое завршило соодветна обука и исполнува дадени услови. Законот (член 11) како услови ги поставува:

- 1) стекнато универзитетска диплома за завршено високо образование VII/I или стекнати 300 кредити, според Европскиот кредит-трансфер систем (ЕКТС) во Република Македонија, или нострифицирана диплома во странство со стекнати 300 кредити;
- 2) најмалку пет години работно искуство по дипломирањето;
- 3) сертификат издаден или признат од Министерството за правда за завршена обука според Програмата за обука на медијатори;
- 4) упис во Именикот на медијатори кој го води Комората на медијатори. Иако формално не е наведено дека лицето треба да биде државјанин на Република Македонија, посредно ова произлегува од член 11, став (4) од ЗМ, во кој се определува дека во спорови со странски елемент, медијатор може да биде и странски државјанин доколку е овластен да врши медијација во матичната држава.

Одговорноста за стекнување на потребните стручни квалификации на медијаторите е лоцирана кај Министерството за правда на Република Македонија³⁷ кое самостојно или преку овластена институција ја спроведува обуката. Трошоците за обуката ги сноси кандидатот.

Медијаторите се организирани во Комора на медијатори, која има својство на правно лице и е со седиште во Скопје. Органи на Комората се Собранието на Комората (кое е највисок орган сочинет од сите медијатори), Претседателот, Управниот одбор и Надзорниот одбор на Комората. Комората (Управниот одбор) води Регистар за евиденција на постапките за медијација и Именик на медијатори. Во Именикот на Комората на медијатори регистрирани се вкупно 166 медијатори. Ако се анализира нивната стручна спрема, треба да се забележи дека најголемиот дел од нив се со правничко образование и повеќе од половина дејствуваат на подрачјето на град Скопје. Треба да се нагласи дека и други институции имаат призната надлежност или пак посредно спроведуваат активности во насока на медијација.

Така, во согласност со Законот за заштита на потрошувачите, Здруженијата на потрошувачите (во согласност со член 128, став 1, алинеја 8) имаат право да посредуваат меѓу потрошувачите, и трговците на стоки и давателите на услуги, со цел решавање на спорови. Ваква практика постои. Имено, Организацијата на потрошувачите на Република Македонија, како чадор-организација, преку своите советодавни бироа, во рамките на советувањата кои ги врши на одреден начин и посредува во решавањето на спорови.³⁸ Вкупно за 2011 година има остварено 3.330 советувања, и тоа во: Скопје (1.505), Битола (390), Штип (385), Тетово (417), Охрид (329) и Кочани (304). Најголемиот дел од општоправните советувања се во делот од гаранцијата и јавните услуги. Од

³⁷ Претходните законски решенија оваа надлежност ја доверуваа на Комората на медијатори.

³⁸ http://opm.org.mk/izdanija/MK/sovetuvanja/Statistika_na_sovetuvanje_za_2011.pdf

специјалистичките советувања најголем дел од финансиските услуги и овие советувања се во пораст, додека има опаѓање на советувањата во доменот на исхраната.

Во рамките на Здружението на правниците, како посебна форма на дејствување на Здружението, функционира Сервисот за посредување (медијација). Сервисот за посредување им помага на заинтересираните членови на Здружението и пошироката јавност да ги решаваат споровите користејќи го посредувањето како алтернативен начин на решавање на споровите, и ќе им помага, доколку тие тоа го бараат, да изберат медијатор од листата на медијатори што се води во Комората на медијатори, и ќе им укажува на принципите на медијацијата.

3. Функционална рамка

Нормативната рамка ги поставува основите за спроведување на медијацијата во практиката. Сепак, се чини дека правната рамка не е доволна, ако се има предвид бројот решени случаи. Според достапните податоци, бројот успешни медијации досега е 5.³⁹ Нема податоци за тоа колку барања за медијација се поднесени, ниту пак анализа на тоа во кои области медијациите се спроведувале. Ваквата состојба може да се припише на неколку фактори:

3.1. Свесност за медијацијата како можност за решавање на споровите

По прашањето на свесноста за постоење на медијацијата како можност за решавање на споровите, треба да се прави разлика помеѓу свесноста на стручната (правничка) јавност и јавноста воопшто. Постојат податоци за организирани семинари и конференции, и други облици на информирање на судовите (особено по воведувањето на законската обврска за информирање на страните на спорот за медијација), како и кај адвокатите. За разлика од тоа, нема многу податоци за преземени активности за информирање на потрошувачите и на бизнис заедницата за медијацијата и нејзините предности. Зголемувањето на свеста на јавноста за медијацијата ќе придонесе за нејзина популаризација како механизам за решавање на споровите.

3.2. Транспарентност на работењето на медијаторите

Правната рамка на медијацијата не поставува обврска за објавување одредени податоци во врска со Комората на медијаторите и нејзиното работење. Јавност во законската уреденост на медијацијата (закони и подзаконски акти) се обезбедува со генералните правила за објавување на нормативните акти. Податоците за Комората за медијатори и нејзиното функционирање на интернет-страницата на Комората се сиромашни. Освен податоци за мисијата на институцијата и нејзините органи, не може да се најдат на пример Статутот или Етичкиот кодекс. Исто така, нема податоци кои се однесуваат на резултатите од работењето (годишни извештаи, финансирање и сл.), спроведени проекти, организирани настани и слични податоци како кој од медијаторите каква квалификација има во смисла на обуки, искуство и сл. Зголемувањето на транспарентноста е во насока на зголемување на довербата, која би требало да постои во системот на медијација за тој да се користи.

3.3. Компетентност на медијаторите

---

³⁹ Во регистар регистрирани 5 случаи (види извештај dr. Vesna Lazic, Asser Institute expert, March 2012, MATRA Project Support to improving implementation of mediation in Macedonia, Gap Assessment Report (Draft)).

Директивата за медијација го дефинира медијаторот како лице кое медијацијата ја спроведува ефективно, непристрасно и компетентно. Законот за медијација, компетентноста се обидува да ја постигне на два начина: преку, на одреден начин, фаворизирање на правничката професија (што има и свои негативни, а не само позитивни аспекти), и со условувањето на стекнувањето својство медијатор со обука. Начинот и спроведувањето на обуката и содржината на обуката, пропишани се со подзаконски акти. Програмата за обука на медијатори се состои од Програма за почетна обука на медијатори и Програма за напредна обука на медијатори, при што почетната обука е за стекнување на основните знаења, додека напредната е за обновување на знаењата. Но, треба да се забележи дека ниту со ЗМ ниту со подзаконски акт не е предвидена обврска за посетување напредна обука на одреден временски период, како услов за задржување на својството медијатор. Дополнително, програмата е релативно затворена и не дава можност за организација на специјални обуки во определени области, со што ќе се овозможи специјализација на медијаторите по одредени прашања од нивен интерес, или за кои постои посебна општествена потреба. Во оваа смисла, треба да се предвидат законски измени со кои ќе се обврзат медијаторите на задолжителна континуирана обука.

Дополнително, од номотехнички аспект, начинот на кој е уредена глава 3 од Законот за медијација (медијатор), би требало да биде предмет на ревизија и треба да се преорганизира. Поимот медијатор е двојно дефиниран во член 2, став 2, точка 1 и во член 10, став 1. Условите кои едно лице треба да ги исполнува се распределени во член 10 и во член 11. Прашањето на обуката, исто така, не е уредно средено. Оттука, се предлага реорганизација на оваа глава, при што ќе се издвојат условите за едно лице да стане медијатор (поимот веќе е определен во дефинициите), условите за одржување на уписот, престанување на својството медијатор, а со посебен член ќе се уредат прашањата на обуката. Понатаму, во рамките на оваа глава, во членот со кој се уредуваат правата, должностите и одговорноста, треба да се направи термилошко усогласување во поглед на одговорноста за штета (во сегашниот член 11-б, став 6 наместо „општите правила за надомест на штета“, треба да стои „општите правила за одговорност за штета“, бидејќи одговорноста за штета е поширок поим од надоместувањето штета. Во поглед на судирот на интереси, дефиниран во член 12, не е сосема прецизно дали медијаторот самостојно се повлекува од постапување по предмети во кои претходно имал улога на судија, адвокат, застапник и сл., или пак тоа го прави по барање на странката (став 2 во врска со став 6 од членот), ниту пак како во овие случаи се води постапката за определување нов медијатор и по таа основа да ја побива спогодбата постигната во постапката за медијација.

Во областите, кои се предмет на оваа анализа, настануваат специфични спорови (види точка 2) кои бараат специфични познавања на проблематиката. Но, не само во овие спорови. Оттука се поставува прашањето за специфичните компетенции кои ги имаат медијаторите. Специјализацијата во определени области ќе ја зголеми и довербата која страните ја имаат во медијаторите. Информациите за медијаторите кои се објавени во Именикот, особено упатување на нивното општо образование, не дава јасна слика за тоа дали медијаторот е специјализиран за определени случаи. Евентуалната специјализација, преку соодветни обуки, би требало да се наведе како податок кој е од интерес за јавноста.

II. Алтернативно решавање на потрошувачките спорови во ЕУ

Потребата да се изгради доверба помеѓу потрошувачите и трговците на ниво на ЕУ, при што тие ќе се осигураат дека нивниот спор ќе биде третиран правично и ефикасно, доведе до тоа Европската комисија да преземе низа иницијативи. Најнапред Комисијата излегува со препораката 98/257/ЕЗ од 30 март, 1998 година, за принципите кои се однесуваат на телата одговорни за судско решавање на потрошувачките спорови.⁴⁰ Оваа препорака е ограничена на постапките коишто, без оглед на нивната природа, доведуваат до решавање на спорот преку активна интервенција на трето лице коешто предлага или пак наметнува решение. Понатаму, Препораката на Комисијата од 4 април, 2001 година, за принципите применливи на вонсудските тела за спогодбено решавање на потрошувачки спорови кои не се вклучени во Препораката 98/257/ЕЗ⁴¹, е важна по тоа што ги определува стандардите на постапување на третите лица што го водат, или учествуваат во процесот на вонсудско решавање на спорот помеѓу спротивставените страни. Така, во согласност со препораката, овие лица мора да ги почитуваат принципите на непристрасност, транспарентност, ефективност и фер постапување во постапката. Комуникацијата на Европската комисија од 7 мај, 2002 година, за „Стратегијата за политиката за потрошувачите 2002 – 2006“ насочена кон Европскиот парламент, Советот, Економскиот и социјален комитет и Комитетот на регионите, повторно го потенцира значењето на алтернативното решавање на спорите како идеално средство, особено за прекугранични спорови.

Компаративните искуства за телата надлежни за алтернативно решавање на потрошувачките спорови, во земјите-членки на Европската Унија се различни. Сумирано, АРС шемите можат да бидат приватни или јавни, со општа стварна надлежност или специјализирани за потрошувачки спорови во одредени области. Студијата за користење на механизмите за алтернативно решавање на спорите кај потрошувачките спорови во Европската Унија⁴², покажува дека во ЕУ постојат 750 шеми за АРС кои се релевантни за потрошувачките спорови. Студијата потврдува дека постои висок степен на различност на овие шеми, не само на ниво на Унијата, туку и во самите земји-членки. Така, постојат јавни и приватни шеми, како и шеми воспоставени врз основа на соработка помеѓу јавниот сектор и индустријата, или организациите на потрошувачите и индустријата. Постои висок степен на корелација помеѓу природата на шемата и начинот на нејзино финансирање. Така, јавните шеми по правило се финансирани од јавни фондови, додека приватните од индустријата, иако не е исклучена можноста јавните шеми (основани по сила на закон) да се финансираат од индустријата (особено кога станува збор за високорегулираните пазари, како на пр. телекомуникациите, енергетскиот сектор и сл.). Класификацијата на АРС шемите, за да се избегнат двосмисленостите во дефинирањето на арбитражата и на медијацијата, се разликуваат според резултатот на постапката. Постојат шеми кои обезбедуваат необврзувачка одлука (препорака), шеми каде одлуката е обврзувачка за трговецот, но не и за потрошувачот, шеми каде одлуката е обврзувачка за двете страни, и шеми каде до конечниот резултат е спогодба на страните обврзувачка за девет страни (што е најблиску до медијацијата во смисла на ЗМ во Република

⁴⁰ Commission Recommendation 98/257/EC of 30 March 1998 on the principles applicable to bodies responsible for judicial settlement of consumer disputes, *OJ L115/31*, 17 April 1998.

⁴¹ Commission Recommendation of 4 April 2001, on the principles applicable to the extra-judicial bodies for consensual resolution of consumer disputes not covered by Recommendation 98/257/EC, *OJ L109*, April 19, 2001.

⁴² Достапна на: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/adr_study.pdf

Македонија). Од студијата произлегува дека во најголемиот број случаи, користењето на APC шемите е бесплатно за потрошувачот или пак трошокот е минимален (до 50 евра). Најголемиот број случаи се решаваат во рок од 90 дена. Бројот на потрошувачки спорови, кои се решаваат преку APC, се зголемува (во 2008 минималниот проценет број е 530.000 случаи на ниво на ЕУ). Врз основа на оваа и на слични студии, како и низата консултации и дебати организирани од Европската комисија, кон крајот на 2011 година Европската комисија подготви предлог-директива за алтернативно решавање на потрошувачките спорови.⁴³ Предлог-директивата се заснова на следните елементи:

1. Обезбедување APC постапки за сите потрошувачки спорови

Предлогот предвидува обврска за земјите-членки да овозможат за сите спорови помеѓу трговците и потрошувачите, кои произлегуваат од продажбата на стоки или обезбедувањето услуги, да може да се поднесе барање за нивно решавање до телото за APC, вклучително и со онлајн средства. Споровите, во смисла на директивата, ги вклучуваат поплаките на потрошувачите кон трговците, но и обратно. За исполнување на својата обврска, земјите-членки ќе можат да ги користат постоечките тела за APC и да го приспособат нивниот делокруг, ако тоа е потребно, или пак да основаат нови тела за APC или постојани крос-секторски тела. Во оваа смисла, предлогот се однесува особено на постапките за медијација, но и на сите други вонсудски постапки со кои се донесува одлука за правата и обврските (постапки од адјудикативна природа), како што се постапките пред одбори за заштита на потрошувачите, арбитража или постапка на мирење.

2. Информираност за APC и соработка

Кога ќе настане спор, на потрошувачите мора да им биде овозможено брзо да идентификуваат кои тела за APC се надлежни да постапуваат. Во оваа смисла, предлогот обезбедува информациите за APC да бидат достапни во комерцијалната документација која ја обезбедува трговецот на потрошувачот, односно на интернет-страницата на трговецот. Дополнително, трговците треба да ги известуваат потрошувачите дали тие се или не се подготвени на APC, на потрошувачкиот спор. Се смета дека оваа обврска ќе претставува поттик за трговците да ги користат APC шемите. Во согласност со предлогот, земјите-членки треба да се осигураат дека на потрошувачите ќе им биде понудена помош во решавањето на прекуграничните спорови. Оваа задача државите можат да ја доверат на центрите на Европски центри на потрошувачите (European Consumer Centre Network (ECC-net)). Дополнително, во согласност со предлогот, телата за APC ќе се поттикнуваат да станат членови на мрежи на тела на APC во секторски специфични области, кога тие постапуваат во тие области. Предлогот, исто така, ја поттикнува соработката со органите надлежни за спроведување на законодавството за правата на потрошувачите. Во предлогот се вклучени одредби со кои се обезбедува почитување на строгите гаранции за доверливост и заштита на податоците, во согласност со релевантното законодавство на ЕУ.

3. Квалитет на APC телата

Сегашниот предлог има цел да обезбеди дека телата за APC ги почитуваат принципите на квалитет, и тоа независност, транспарентност, ефективност и непристрасност, кои веќе се наоѓаат содржани во Препораките на Комисијата.⁴⁴ Преку задолжителноста на

⁴³ Достапна на: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/docs/directive_adr_en.pdf

⁴⁴ Commission Recommendation 98/257/EC on the principles applicable to the bodies responsible for the

овие принципи, ќе се постигне изедначеност на телата и ќе се зајакне довербата и на потрошувачите и на трговците во постапките за АРС. Транспарентноста за АРС телата, треба да гарантира дека страните ги добиваат сите информации кои им се потребни да донесат соодветна одлука пред да се вклучат во алтернативно решавање на нивниот спор. АРС постапките треба да бидат ефективни и да пресретнуваат некои од недостатоците кои се карактеристични за судската постапка, како трошоците, времетраењето, сложеноста и сл. Врз основа на податоците добиени од студиите, предлогот како рок за решавање на спорот поставува 90 дена. Со цел да ги направи АРС постапките достапни на потрошувачите, со предлогот се предвидува АРС постапките да бидат бесплатни за потрошувачите или пак со минимални трошоци.

4. Мониторинг

Со цел да се обезбеди дека АРС телата соодветно функционираат и дека даваат квалитетни услуги за потрошувачите и за трговците, тие треба да бидат постојано надгледувани. Во секоја земја-членка, надлежно тело ќе биде обврзано за мониторинг на функционирањето на телата за АРС, основани на неговата територија. Надлежниот орган, меѓу другото, ќе проценува, врз основа на информациите добиени и од телата за АРС, дали се почитуваат барањата за квалитет определени од Предлогот. Дополнително, надлежните тела ќе објавуваат редовни извештаи за развојот и функционирањето на АДР телата.

III. Задолжителен обид за медијација

Прашањето за задолжителен обид за медијација е прашање на дебата во стручните кругови. Задолжителноста на медијацијата се оправдува со намалување на товарот на работа на судовите.⁴⁵

Сегашните законски решенија медијацијата ја поставуваат на принципот на доброволност, како еден од принципите – начелата на медијацијата.⁴⁶ Ова значи дека страните можат самостојно да одлучат дали ќе се обидат својот спор да го решат по пат на медијација, или ќе посегнат по судска заштита на своите права и интереси. Притоа,

---

out-of-court settlement of consumer disputes, OJ L 115, 17.4.1998, p. 31 and Commission Recommendation 2001/310/EC on the principles for out-of-court bodies involved in the consensual resolution of consumer ADR, OJ L 109, 19.4.2001, p. 56.

⁴⁵ Кога станува збор за задолжителна медијација, компаративни искуства, особено во правното семејство на кое му припаѓа нашиот правен систем - континенталниот, кој е под влијание на германското право, има многу малку. Во средноевропскиот и германскиот правен систем со мирењето и медијацијата се експериментира и тоа на глобално ниво под влијание на англо-американските искуства. И досега се покажало дека и во земјите на Civil Law, а не само во Common Law, мирењето и медијацијата имаат успех таму каде што судовите работат полошо, на пример во латинскоамериканските земји. Медијацијата е развиена во Бразил и во Аргентина. Таму има голем број центри за мирење и UNCITRAL ги поттикнува. Во германскиот круг - Германија и Австрија, судството секогаш добро функционира и активностите на судиите овозможуваат елементи на мирење внатре во самиот правосуден систем, поттикнување од судиите да се постигне пријателско решение, договор помеѓу странките. Македонија, иако според правниот систем е најблиска до германското семејство, не е слична во ефикасноста и ефективноста на судскиот систем со Германија и Австрија, судовите работат побавно, понерационално и затоа промовирањето на институционализираното мирење или медијација има повеќе шанси кај нас. Во начело во Франција, која му припаѓа на Civil Law, мирењето не е задолжително, но постојат некои постапки каде е задолжително. Како и во Република Македонија така и во Франција, задолжително мирење има во семејното и во трудовото право. Во трговските-комерцијални спорови, како и во граѓанските каде спаѓаат и потрошувачките спорови, мирењето е исклучиво доброволно. Поттикнувачки на странките изгледа одредбата дека тие по постигнувањето на спогодбата, по претходна постапка на медијација, можат да добијат судски наслон (contrat judiciaire) и така таа да добие сила на извршна судска пресуда.

⁴⁶ За начелата види повеќе во првиот дел од овој труд.

страните можат кон медијација да посегнат пред поведување парнична постапка, но и во текот на постапката.

Во согласност со ЗМ, постојат два пристапи за еден спор да се реши, или да се направи обид да се реши по пат на медијација: 1) страните самостојно да изјават волја спорот да го решат по пат на медијација; или 2) страните да се упатени да го решат спорот по пат на медијација од страна на судот. Ова произлегува од член 1, став 3 на ЗМ, кој определува дека *„Медијацијата се води врз основа на договор постигнат меѓу страните пред или по започнувањето на судскиот спор⁴⁷, со или без упатување на судот или друг орган, освен кога со закон не е предвидена исклучива надлежност на суд или друг орган“*.

Кога страните самостојно одлучуваат за решавање на спорот по пат на медијација, во согласност со член 14 од Законот, постапката за медијација започнува со согласност на двете страни во спорот, која мора да биде дадена во писмена форма. Притоа, започнувањето на постапката за медијација не влијае на течењето на роковите на застареност на побарувањето или на преклузивните рокови за поведување постапка утврдена со друг закон (член 15). Рокот за решавање на спорот е 45 дена од денот на започнување на постапката.⁴⁸

Страните на медијација може да бидат упатени и од судот. Имено, ЗПП во член 272, став 2, определува обврска за судот, во споровите во кои е дозволена медијација, заедно со поканата за подготвителното рочиште, до странките да достави писмено укажување дека спорот може да се реши во постапка за медијација. Во поканата, исто така до странките, се доставува барање тие да се изјаснат дали се определиле спорот да го решат по пат на медијација (член 272, став 4, ЗПП). Доколку странките се согласат спорот да се решава во постапка за медијација, судот ќе донесе решение со кое ја прекинува постапката⁴⁹ и ќе ја прекине постапката. Во согласност со член 310 од ЗПП, му се дава можност на лицето кое има намера да поднесе тужба, преку суд од прв степен на чие подрачје противната страна има живеалиште, односно престојувалиште, да се обиде да постигне порамнување. Судот до кого е упатен ваквиот предлог ќе ја повика спротивната страна и ќе ја запознае со предлогот за порамнување.

Страните можат самостојно да одлучат за медијација по настанување на спорот, но не е исклучена можноста волјата за медијација да биде изразена и пред настанување на спорот. Имено, медијацијата може да биде покрената и кога во договорот меѓу страните е внесена клаузула за медијација. Ова претставува популарен начин за покренување постапка за медијација кај комерцијалните спорови, но не е исклучена можноста и во други спорови. Овој вид клаузула им овозможува на страните да договорот медијација во каков било спор што се однесува на нивниот договор, па при склучување на тој договор да се согласат да се обидат сите спорови да ги решат по пат на медијација пред да се обратат на судот.

Законските решенија го потврдуваат принципот на доброволност изразен во член 3, став 1 од ЗМ, во согласност со којшто страните во спорот доброволно ја поведуваат и учествуваат во постапката за медијација, и во секое време можат да се откажат од неа. Во областите кои се предмет на оваа анализа, медијацијата би дошла во одредени облигациски односи, односно права и обврски кои произлегуваат од облигацискиот однос. По прашањето на потрошувачките спорови, тоа најчесто се потрошувачките

⁴⁷ Употребениот термин „судски спор“ не е сосема соодветен. Тој треба да се сфати како да означува судска (парнична или друга) постапка. Ова е оттаму што спор секако постои во врска со определено прашање, а терминот се однесува на начинот на негово решавање.

⁴⁸ Член 14, Закон за медијација.

⁴⁹ Во согласност со членот 200, став (1), точка 6 од ЗПП.

договори. Во ваквите односи, потребата за медијација би се јавила кога некоја од страните на односот смета дека дошло до повреда на нејзините права во поглед на одредени побарувања со кои може да располага. Заради спецификата на овие односи, на став сме дека нема место за воведување задолжителен обид за медијација. Во поткрепа на ова се неколку правни постулати:

- Содржината на облигациските односи ја сочинуваат правата и обврските на страните. Составен дел на правото е побарувањето и претенцијата, на што се корелативни должноста и одговорноста како составен дел на обврската. На претенцијата, како тужба во материјална смисла која дава можност да се посегне по правна заштита, во корелација е одговорноста на другата страна. При ваква поставеност на нештата, правото да се бара заштита е право на страната на облигацијата, за чие користење, воопшто и начинот на кој тоа ќе се спроведе, таа самостојно одлучува. Ова своја поткрепа наоѓа во претежната диспозитивност на одредбите на Законот за облигациските односи, вклучително и на оние кои се однесуваат на правните последици од повреда на одредени права, а од аспект на неговите начела, особено во начелото на слободно уредување на односите.
- Медијацијата во потрошувачките спорови, во најголемиот број случаи, би се однесувала на прашања кои произлегуваат од неисполнувањето или неправилното исполнување на потрошувачките договори. На нивното настанување, исполнување, престанување и важност важат правилата на потрошувачкото договорно право и на облигациското право, лоцирани, пред сè, во Законот за заштита на потрошувачите и во Законот за облигациските односи. Во секој случај, договорот се темели на начелата на облигациското право. Од нив, во оваа смисла, се издвојува веќе наведеното за слободата на договарањето (член 3). Во конкретниот контекст, слободата на договарањето значи дека страните се слободни да одлучат како ќе ги уредат своите односи, вклучително и кога веќе однос постои, тој со определено дејство е повреден, па треба да се одлучи за начинот на кој таа повреда ќе се санира. Задолжителноста на кој било начин на решавање на одредени спорови, по повод облигациски односи, е прашање за кое страните, по правило, самостојно одлучуваат, доколку тоа е во согласност со Уставот, законот и принудните прописи како ограничувачки рамки на слободата на договарањето. Оттука, страните можат, во согласност со начелото на автономија на волјите, да внесат во договорите клаузула за задолжителна медијација како процесна претпоставка. Меѓутоа, кога станува збор за потрошувачките спорови, при внесување на клаузулата за задолжителна медијација, особено ќе треба да се води сметка за Законот за заштита на потрошувачите, кој во член 71 предвидува дека за нечесни одредби во потрошувачкиот договор се сметаат и одредбите на договорот, со кои во случај на спор: а) се ограничуваат доказните средства што може да ги користи потрошувачот; б) го принудуваат потрошувачот да се откаже од своите правни средства против трговецот; и в) му дозволува на трговецот, по избор на определено место за седиште или живеалиште што е наведено во договорот, својата тужба да ја изјави во место што е различно од важечките домашни прописи за надлежноста. Задолжителноста на медијацијата која произлегува од договор како процесна претпоставка, иако значи принудување на потрошувачот за одреден период да се откаже од правото да покрене парнична постапка, не треба да значи и некое дополнително оптоварување на потрошувачот во смисла на член 71 од ЗЗП.

Доколку со закон се дефинира дека обидот за медијација е задолжителен, тоа ќе претставува процесна претпоставка, но не по волја на страните, туку обврска

наметната еднадвор. И во овој случај, исто така, потрошувачот и трговецот нема да бидат во можност да тужат сè додека не се обидат спорот да го решат по пат на медијација.

- И да се занемарат сите овие аргументи, од функционален аспект задолжителноста на медијацијата не е гарант за зголемување на користењето на медијацијата како средство за решавање на споровите, особено не како ефективно средство. Имено, иако задолжителноста може да доведе до зголемување на бројот поднесени барања за медијација, тоа нема да значи и успешно завршување на постапките. Доколку странките не сакаат воопшто да пристапат кон медијација, фактот што на тоа се „принудени“ нема кај нив да ја поттикне волјата спорот да го решат спогодбено.

IV. Извршност на спогодбите за медијација

Доколку медијацијата е успешна, таа се завршува со спогодба на страните. Во согласност со ЗМ (член 22), спогодбата се склучува во писмена форма, при што писмениот материјал може да биде подготвен од страните или од медијаторот, а потпишан од страните. Спогодбата ја заверува медијаторот и се впишува во Регистарот за евиденција на постапките за медијација на Комората за медијатори.

Имајќи ги предвид специфичните принципи на медијацијата, особено доброволноста, се поаѓа од претпоставката дека страните спогодбата (договорот) доброволно ќе го исполнат. Но, ова не ја исклучува можноста и за извршност на спогодбите постигнати по пат на медијација. Прашањето за извршност на спогодбите ќе зависи од тоа дали медијацијата се одвивала по иницијативна на страните или пак по упатување на судот, односно дали спогодбата има својство на судско порамнување.

Во првиот случај, ЗМ дава можност на спогодбата (договорот) да му се даде сила на извршна исправа. Така, во согласност со член 22, кога страните сакаат на спогодбата да ѝ дадат сила на извршна исправа, содржината на спогодбата ја солемнизира нотар. Во оваа ситуација ќе се применуваат правилата за извршност на нотарски акти, кои ќе бидат образложени понатаму во текстот.

Во ситуациите кога страните се упатени на медијација при прекин на судската постапка, медијаторот во рок од три работни дена ја доставува спогодбата во суд и таа претставува основа за судско порамнување. Во секој случај, медијаторот е должен во рок од три работни дена по завршувањето на постапката за медијација да го извести судот за начинот на завршување на постапката. Доставувањето на спогодбата и нејзината природа е уредено и со ЗПП, но на нешто поинаков начин во поглед на тоа кој ја доставува спогодбата и во кои рокови. Имено, во согласност со член 308, став 4 од ЗПП, доколку странките склучиле спогодба во постапка на медијација, тие се должни да ја достават до судот во рок од осум дена, од денот на нејзиното склучување. Судот закажува рочиште на коешто со записник ја констатира склучената спогодба, која добива својство на судско порамнување ако се исполнети условите за склучување судско порамнување.⁵⁰ Општо, извршноста на одредени акти се уредува со Законот за

---

⁵⁰ Условите за судско порамнување се определени во член 307 од ЗПП: (1) Странките во текот на целата постапка пред парничниот суд можат да склучат порамнување за предметот на спорот (судско порамнување); (2) Порамнувањето може да се однесува на целото тужбено барање или на еден негов дел; (3) Судот во текот на постапката ќе им укаже на странките на можноста за судско порамнување и ќе им помогне да склучат порамнување; (4) Пред судот не може да се склучи порамнување во поглед на барањата со кои странките не можат да располагаат (член 3 став (3)); (5) Кога судот во прв степен ќе донесе решение со кое не дозволува порамнување на странките, ќе застане со постапката додека ова решение не стане правосилно.

извршување (во понатамошниот текст ЗИ).⁵¹ Во согласност со член 2 од ЗИ, основа за извршување претставуваат извршната исправа и решението со кое се дозволува извршување врз основа на веродостојна исправа донесена од нотар. Извршни исправи, во согласност со член 12 од ЗИ, се: 1) извршна судска одлука и судско порамнување; 2) извршна одлука и порамнување во управна постапка, ако гласат на исполнување на парична обврска; 3) извршна нотарска исправа, 3-а) заклучокот на извршителот за утврдување на трошоците на извршувањето; 3-б) решение со кое се дозволува извршување врз основа на веродостојна исправа донесено од нотар; и 4) друга исправа која како извршна исправа е предвидена со закон. Како судска одлука, во смисла на ЗИ, во согласност со член 13, став 1, се смета пресуда, решение, платен и друг налог на судовите, на избраните судови и на арбитражите, а како судско порамнување се смета порамнувањето склучено пред тие судови. Притоа, во согласност со член 15, судското порамнување, односно порамнувањето склучено во управна постапка, е извршно ако побарувањето пристигнало по порамнувањето. Пристигнатоста на побарувањето се докажува со записник за порамнувањето или со заверена исправа според закон. Пристигнатоста која не може да се докаже на овој начин, се докажува со правосилна одлука донесена во парнична постапка, со која се утврдува пристигнатоста. Врз основа на порамнување, кое станало извршно во еден дел, извршувањето ќе се спроведе само во тој дел. Во согласност со член 16 од ЗИ, нотарската исправа е извршна исправа, ако станала извршна според посебен пропис кој ја уредува извршноста на таквата исправа. Врз основа на нотарска исправа, која станала извршна во еден дел, извршувањето ќе се спроведе само во тој дел. Законот за нотаријатот (во понатамошниот текст ЗН)⁵² во член 43 го уредува прашањето на извршност на нотарскиот акт. Така, нотарскиот акт е извршна исправа ако во него е утврдена определена обврска за чинење за која странките можат да се договорат и ако содржи изјава на обврзникот за тоа дека врз основа на тој акт може, заради остварување на чинењето по пристигнувањето на обврската, непосредно да спроведе присилно извршување. Исто правно дејство, има приватната исправа со таква содржина што ја потврдил нотарот. Доколку приватната исправа не ја содржи изјавата на должникот за тоа дека врз основа на неа може да се спроведе присилно извршување, таквата изјава ја внесува нотарот во согласност со странките и условите утврдени во членот 45 на ЗН. Нотарот ќе стави потврда за извршност на исправата, по писмено барање на странката, кон која е приложена заверена изјава дека побарувањето или дел од него, пристигнало. При ова треба да се има предвид, секако во согласност со ЗОО (член 368) сите побарувања што се утврдени со правосилна судска одлука или со одлука на друг надлежен орган, или со порамнување пред суд или пред друг надлежен орган, застаруваат за десет години, па и оние за кои законот инаку предвидува пократок рок за застареност. Меѓутоа, сите повремени побарувања што произлегуваат од такви одлуки или порамнувања и стасуваат во иднина, застаруваат во рокот предвиден за застареност на повремени побарувања. Правната рамка за извршувањето дава можност со закон да се предвиди извршност на определени исправи. Ова значи дека со Законот за медијација може да се предвиди дека спогодбата постигната во постапка за медијација ќе има својство на извршна исправа. Сепак, на став сме дека воведување вакво решение во Законот за медијација нема да биде опортуно, од следниве причини:

- постапката за медијација е доброволна и неформална. Доброволноста подразбира интерес на страните да го решат спорот и да го исполнат заеднички

⁵¹ Закон за извршување („Службен весник на Република Македонија“, бр. 35/2005; 50/2006; 129/2006; 8/2008; 83/2009; 50/2010; 83/2010; 88/2010; 171/2010 и 148/2011).

⁵² Закон за нотаријатот („Службен весник на Република Македонија“, бр. 55/2007; 86/2008; 139/2009 и 135/2011).

прифатливото решение. Спецификите на извршувањето бараат исправата да биде подобна за извршување, што бара еден повисок степен на правничко знаење од она што го имаат медијаторите, и одредено формализирање на постапката. Предвидувањето извршност на спогодбите, оттука ќе се коси со основните начела на медијацијата.

- постечките законски решенија овозможуваат механизми со кои ќе се даде извршна сила на спогодбата од медијација.
- Од друга страна, пак, се чинат прифатливи аргументите за дуплирање на трошоците. Трошоци за медијација и трошоци за солемнизација. Меѓутоа, ако резултат на медијацијата е спогодба која се заснова на доверба и постигната согласност, тогаш не ѝ треба клаузула на извршност.

Препораки за заживување на медијација кај потрошувачките спорови

Општата правна рамка за медијација и посебните закони во областа на заштита на потрошувачите, даваат можност потрошувачките спорови да се решаваат по пат на медијација, при што нема ограничувања во поглед на тоа кои спорови можат да бидат предмет на вакво решавање, се разбира сè додека тие се однесуваат на побарувања со кои страните можат слободно да располагаат. Според податоците на Организацијата на потрошувачите на Македонија (ОПМ)⁵³, годишно се даваат совети и на одреден начин се посредува во решавањето на повеќе од 3000 потрошувачки спорови.

Во Република Македонија, во однос на нормативната рамка, потребно е да се изврши најнапред хоризонтална хармонизација на основните решенија содржани во законите со кои се уредува оваа материја и тоа ЗПП, ЗОО, ЗЗП и ЗМ и термилошко усогласување на различните поими и термини кои се користат во различна смисла – мирење, посредување, медијација, консилијација и другите облици на алтернативното решавање спорови. Исто така, ова е неопходно и во вертикалната норматива, т.е. усогласување на подзаконските прописи и акти кои не би смеееле да доведуваат до различни решенија.

Исто така, може да се заклучи на прв поглед, дека можеби најлесниот дел е да се воспостави „добра нормативна рамка“ (нормативата и досега е позитивно оценета), а дека потешкиот дел е институционализирање и обезбедување функционалност. Меѓутоа, не смееме да забораваме дека институциите и функционалноста во крајна линија зависат од добрата нормативна поставеност.

Проблемите што ги имаат државите за кои се вели дека „немаат традиција за мирно решавање на споровите“ или за спроведување медијација во споровите, и каде се настојува со проектни активности и преку „државна интервенција“ да се афирмира позитивно оценетиот начин на алтернативно решавање спорови – медијација, се различни и се чини дека или одат кон стихијно пазарно заживување на медијацијата, или кон другата крајност ѝ ја одземаат карактеристиката на доброволност, што е едно од основните начела на медијацијата. Умешноста треба да биде таква да се најде вистинската мерка за нормативно стимулирање на медијацијата, при што таа нема да се разбере како наметнато решение кое не го олеснува, туку напротив го отежнува пристапот кон правдата.

⁵³ Организацијата на потрошувачите на Македонија – ОПМ, е независна, невладина, и непартиска организација, формирана во 1996 година во Скопје, Република Македонија. ОПМ е „чадор“ организација со советодавно биро во Скопје и во неа членуваат организациите на потрошувачи на: Битола, Штип, Охрид, Тетово и Кочани. Види: <http://www.opm.org.mk>

Прво, земјите во кои во определен временски период важеше Законот за облигациски односи од 1978 година (бившите југословенските држави), го имаа и го имаат и во новите закони мирното решавање на споровите како основно начело во решавањето на споровите кои произлегуваат од договорите, односите што настануваат со причинувањето на штета и останатите облигациски односи. Значи може да се смета дека подолг временски период ова е општоприфатено начело.

Наметнувањето на медијацијата во кои било спорови кои се неспорно медијабилни, а особено во потрошувачките спорови, преку внесување во специјалните закони одредби што ќе предвидат задолжителна клаузула за медијација, односно што ќе го предвидат обидот за медијација, како процесна претпоставка за поднесување тужба, се чини, ќе оди во прилог на зголемувањето на обидите за медијација. Но, ова не дава сигурност дека ќе се постигне ефикасност и ефективност во решавањето на споровите преку медијација на медијацијата, бидејќи нејзината основна предност е доброволноста. Законски измени што ќе предвидат задолжителност на медијацијата во потрошувачките спорови, сметаме дека не се потребни. На став сме дека подобрувањето на функционирањето на системот со функционални мерки ќе доведе до посакуваните резултати. Секако, може да се разгледа и прашањето медијацијата да се предвиди и како механизам за решавање на споровите од потрошувачките договори, во општите одреди на овие договори. Но притоа, не треба да се заборава дека и Директивата 93/13/ЕЕЗ за нечесни одредби во потрошувачките договори⁵⁴, експлицитно помеѓу клаузулите за злоупотреба на правото ги наведува и клаузулите „кои имаат цел или последица укинување или отежнување на поднесување тужба или правни лекови на потрошувачите“.

Новите решенија во ЗПП, кои одат на линија на упатување на медијација на медијабилните спорови по покренувањето на тужба, а пред главна расправа, се во ред, меѓутоа тие, иако делумно ја исполнуваат функцијата за растоварување на судовите (ја елиминираат постапката за изведување докази), сепак го ангажираат судијата на спогодбата постигната во медијација да ѝ даде сила на судско порамнување и извршност. Во ситуациите кога уште не е покрената судска постапка, медијацијата може да заврши со вонсудско порамнување, договор, којшто, исто така, има функција во надминување на спорната ситуација, затоа што, доколку не се исполни, страната може да бара исполнување на новата спогодба, која може да се третира како согласност на волјите на страните за уредување на меѓусебните односи со нов договор затоа што медијабилни се оние спорови каде страните слободно располагаат со правата и обврските (секако треба да се води сметка дали спогодбата е само порамнување или може да се смета како новација ако има *animus novandi* кај страните, и ако се исполнети другите услови за новација).⁵⁵ Исто така, според ЗМ на Република Македонија, можно е на спогодбата преку солемнизација да се даде сила на извршна исправа. Тука е и вториот проблем со медијацијата на балканските простори. Дали на оваа спогодба на страните треба да ѝ се даде сила на извршна исправа, со давање на можност тоа да го

⁵⁴ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts, OJ L 95, 21.4.1993, p. 29–34.

⁵⁵ Новацијата како посебен начин на престанок на облигациските односи, треба да се разликува од давањето место исполнување и порамнување. Како што е познато, со давањето место исполнување, доаѓа до конечно престанување на облигацискиот однос, а со него и на реалната обврска што ја имал должникот во однос на својот доверител, додека кај новацијата, должникот и натаму останува во обврска, но сега од новонастанатиот однос кој дошол на местото на стариот. Додека, пак, кај порамнувањето односот и натаму останува (што значи не престанува), со таа разлика што по извршеното порамнување доаѓа до отстранување на спорните права и обврски, или до нивно намалување преку отстапките што заемно ги сториле неговите страни. Ова и не е претставува нешто друго, освен посебен вид промена во содржината на облигацискиот однос во кој дошло до порамнување.

прават медијаторите. Според нив, кога доаѓа до вонсудска медијација може да се случи едната од страните, која иако доброволно пристапила кон медијацијата и се согласила, да не ја испочитува спогодбата. Секако дека тој ризик постои. Возможно е во тие случаи да се постапи во согласност со член 310 од ЗПП и да се пристапи до судот, така што на вонсудското да му се даде сила на судско порамнување со половично плаќање на судските такси, или да се постапи по ЗМ и договорот да се солемнизира. Според нашите сфаќања, доколку на медијаторот му се дадат ингеренции со државни овластувања, се губи спецификата на медијацијата во мирното решавање на споровите. Законски механизми за извршност на исправата постојат и страните да можат да ги искористат, доколку сметаат дека е потребно.

Во однос на прашањето за институционализирањето на медијацијата и прашањето за постоење различни центри, одделенија за медијација и слично, особено кога станува збор за потрошувачки спорови, одговорот секако зависи од концептуалното разбирање на медијацијата. Потрошувачките спорови неспорно се медијабилни и можат да се најдат пред суд, а можат да бидат од мала, но и од голема вредност. Бизнис заедницата, трговците и давателите на услуги би требало да бидат заинтересирани за постоење центри и одделенија за медијација при стопанските комори, коишто, освен трговските спорови, би можеле да ги решаваат и споровите со потрошувачите. Тука, исто така, се судираме со проблемот на послабата страна и дали потрошувачот би се чувствувал сигурен кога центарот, одделението за медијацијата, би се наоѓало во состав на стопанските комори каде од членарината на трговците и давателите на услуги би се финансирале медијациите. Од друга страна, ваквите одделенија или центри би можеле да бидат формирани при органите на единците за локална самоуправа, односно советите на потрошувачите во оние општини каде тие се основани.

Во насока на заживување на медијацијата се препорачуваат повеќе активности:

- 1) Зголемување на знаења и свесност за можност за решавање на споровите по пат на медијација кај потрошувачите и трговците, и давателите на услуги. Во оваа насока треба да се преземат мерки за да се презентираат предностите на медијацијата. Информациите кои ќе им бидат достапни на целните групи (трговците/обезбедувачите на услуги и на потрошувачите) треба да бидат насочени кон нивните интереси и специфични за нивните потреби;
- 2) Зголемување на знаењата на медијаторите за правата на потрошувачите. Како што беше наведено, Директивата за медијација бара компетентност на медијаторот. Само добро познавање на спецификите на споровите ќе му овозможат на медијаторот да ги насочува страните кон изнаоѓање соодветно решение за спорот. Во оваа насока, треба да се предвидат измени на ЗМ со кои што ќе овозможат специјализирани обуки на медијаторите и кои, уште повеќе, континуираната обука ќе ја постават како еден од условите за задржување на својството медијатор;⁵⁶
- 3) Во насока на зголемување на користење медијација, треба да се има предвид потребата за транспарентно работење на медијаторите. Сегашната практика на немање јавно достапно податоци не е во насока на стекнување доверба кај јавноста. Ако се појде од решенијата на предлог-директивата за APC кај потрошувачките спорови, може да се очекува дека, во насока на усогласување на Законот за медијација со оваа Директива, ќе треба да се преземат значајни чекори за зголемување на транспарентноста, но и државниот надзор врз работата на медијаторите;

⁵⁶ За другите измени измените на глава 3 од Законот (медијатор) види повеќе во точка 3 од првата глава на овој труд.

- 4) Зајакнување на соработката на медијаторите со соодветните здруженија за заштита на потрошувачи, може да обезбеди зголемување на фреквенцијата на случаи кои се решаваат по пат на медијација. Ако се има предвид обемот на советувања и проблемите кои се појавуваат кај ОПМ, може да се заклучи дека познавање на правата и обврските на едната, и на другата страна на потрошувачкиот договор, е основно за спроведување на заштитата на правата на потрошувачите. Во насока на компетентност, а со оглед на можноста за посредувањето како функција на здруженијата за заштита на потрошувачите, се препорачува воспоставување форми на институционална соработка на Комората на медијатори, невладиниот сектор од областа на заштитата на потрошувачите и бизнис заедницата. Преку таква институционална соработка ќе се укаже на меѓусебната упатеност и ќе се промовира медијацијата. Ако се земе предвид бројот советодавни услуги кои ги дал само ОПМ, може да се види степенот на доверба кој оваа организација го има кај јавноста. Оттука, се препорачува да се разгледаат можностите да се поддржи основање центри за медијација, при советодавните бироа на Организацијата на потрошувачите;
- 5) Медијацијата може да се промовира кај трговците како механизам кој може да ја зголеми довербата која потрошувачите ја имаат кај нив. Имено, ако трговците промовираат дека тие ги решаваат споровите кои евентуално ќе настанат со нивните потрошувачи, вонсудски по пат на медијација, потрошувачите може да се чувствуваат позаштитено кај оние трговци кои го прават тоа, наспроти оние коишто тоа не го прават.

Медијација во семејните спорови во Република Македонија

“To enforce mediation... one must overcome dead justice”.
Guy Canivet⁵⁷

Граѓаните во современите општества се соочени со проблемот на пристапот до правдата, којшто произлегува од три основни фактори: 1) бројот на судските случаи во сите земји постојано се зголемува и судовите се преоптоварени со предмети; 2) постапките се сложени и траат многу долго; и 3) судските трошоци во постапките се исклучително високи. Од друга страна, пристапот кон правдата и правната заштита се смета за основно човеково право, предвидено во членот 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права. Поради сето ова, алтернативното решавање на спорите е составен дел на законодавните политики и реформи во сите европски земји и тоа води кон побрзо, поефтино и поефикасно разрешување на спорите.⁵⁸

Медијацијата претставува алтернативен начин на решавање на спорови (вонсудско решавање на спорови) и означува преговарање на спротивставените страни во присуство на посредник, како трета неутрална и непристрасна личност која нема авторитетна моќ на донесување одлуки, туку им помага на страните во судирот самите да дојдат до прифатлива спогодба. По својата природа, институтот медијација во земјите кои имаат долга традиција и поголемо искуство, претставува постапка во која владее начелото на диспозиција на странките.⁵⁹ Вредностите на медијацијата илустративно ги прикажуваат вредностите на современите општества, како што се почитувањето на достоинството на личноста, праведноста, правдата, реципроцитетот, индивидуалното учество, согласноста и контролата на странките при решавањето на нивните конфликти. Овие вредности на кои се темели медијацијата, како начин на решавањето на конфликтите, се во дијаметрална спротивност на доминантниот вредносен систем специфичен за судското решавање на спорите, што се карактеризира со контрадикторна постапка, безличност, адвокатска контрола и владеење на централизиран авторитарни наредби.⁶⁰ Начелата на кои почива медијацијата се: доброволност, доверливост, неформалност, рамноправност, медијаторот е независен, неутрален и непристрасен. Интересите на страните во спорот се мерило за пронаоѓање решение, медијаторот го усмерува процесот, страните во процесот и го контролира резултатот.⁶¹

Примената на медијација може да се предвиди во голем број области, особено во сложени правни ситуации, пред сè, во преместувањето на децата од страна на нивните родители во меѓународни рамки, каде што медијацијата е изречно предвидена во Регулативата „Брисел II bis.“, која претставува клучна алатка на Европската Унија во сферата на семејното право.⁶² Со оглед на спецификата на брачните и на родителските

* Вонреден професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје.

⁵⁷ Brenneur, B., Murdanaigum, M., Otis L., “Mediation, a universal language of conflict resolution”, *Overview of Judicial Mediation in the World*, First International Conference on Judicial Mediation, Paris, 16-17 October 2009, стр. 9.

⁵⁸ *Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law*, Commission of European Community, COM 2002.

⁵⁹ Manojlovic, Ognenka, *Tok postupk amedijacije*, Pravni fakultet sveuculista u Zagrebu, Zagreb, 2005, стр. 13.

⁶⁰ Roberts, Marian, *Mediation in Family Disputes – Principles of Practise*, Ashgate, USA, стр. 217.

⁶¹ Србија, *Sta je medijacija?*, <http://www.partners-serbia.org/sr/oblasti/medijacija.html>

⁶² Barrot, Jacques, “Mediation: A European Perspective”, *Overview of Judicial Mediation in the World*, First International Conference on Judicial Mediation, Paris, 16-17 October, 2009, стр.11.

спорови, во голем број држави во Европа и ширум светот, медијацијата се смета за посоодветен начин за решавање на семејните конфликти, за разлика од стандардната судска постапка.

Основната цел на медијацијата во брачните и во семејните спорови, особено во споровите во кои се присутни малолетни деца, е да се промовира континуирана вклученост на двајцата родители во грижата за детето и да се намали конфликтот помеѓу родителите во вршењето на родителските права, во текот и по разводот на бракот. Медијацијата претставува соодветен механизам за постигнување функционални спогодби во поглед на решавањето на брачните и на семејните спорови. Во таа смисла, ангажирањето стручно лице (медијатор) заради разрешување на споровите кои произлегуваат од брачните и од семејните односи, придонесува за полесно постигнување спогодба во која ќе бидат обезбедени и заштитени правата на сите инволвирани во брачните и во семејните спорови, што е во интерес на брачните партнери, родителите и на децата.

Кога станува збор за медијација во семејните спорови, автономијата на странките им овозможува на брачните партнери и на родителите да изнајдат решение кое најмногу одговара на нивните потреби, и особено на потребите на нивните деца. Решавањето на брачните и на семејните спорови преку медијација е многу посоодветно, отколку нивно решавање преку судска постапка. Основна причина за ова лежи во карактерот и особеностите на судската постапка, во чии рамки има спротивставени страни коишто својот конфликт го доверуваат да го реши судот, при што секогаш едната страна е поразена, а другата победник. За разлика од другите видови спорови, ваквото решавање на брачните и на семејните спорови не е најсоодветно, поради тоа што брачните другари може да се разведат, но тие и натаму имаат заедничка обврска да се грижат за чување, воспитување и за издржување на нивните деца. Практиката покажува дека доколку судот ги решава семејните спорови, особено споровите помеѓу родителите, нивните односи ќе бидат трајно нарушени, конфликтот помеѓу нив нема да биде решен на задоволство на двајцата родители, туку ќе продолжи во однос на вршењето на родителските права и обврски. Ваквата ситуација крајно негативно влијае врз децата, поради тоа што тие стануваат „оружје во конфликтот помеѓу нивните родители.“ Наспроти инволвирањето на судот во разрешувањето на семејните спорови, медијацијата обезбедува соработка и спогодба помеѓу родителите, и подобра примена на принципот на заштита на правата и интересите на детето.⁶³ Освен за чувањето и воспитувањето на децата, медијацијата обезбедува и пофлексибилен пристап од судската постапка во однос на решавањето на финансиските и имотните прашања, особено по разводот на бракот. Во таа смисла, странките можат да постигнат подобри решенија кои одговараат на нивните специфичните потреби, и овозможуваат постигнување договор за поделбата на заедничкиот имот, издршката, а особено договор за зачувување на домот како континуирано живеалиште на децата, наместо негово продавање.⁶⁴

---

⁶³ Види повеќе: Čulo Margaretić, A., Kajtar, E., Contemporary Legal Challenges: EU-Hungary Croatia, *Working paper SUNICOB*, 3/2012, Osijek, 2012.

⁶⁴Steffek, Felix, *Mediation in the European Union: An Introduction*, (Cambridge), June 2012, стр.6.

I. Меѓународни документи за медијација во семејните спорови

Прв значаен меѓународен документ кој содржи одредби за медијација во семејните спорови, е Европската конвенција за вршење на правата на детето од 1996 година. Во оваа Конвенција се повикуваат земјите-членки на Советот на Европа да ја промовираат медијацијата како начин на решавање на семејните спорови, особено доколку се однесуваат на остварувањето на правата на децата. Според оваа Конвенција, медијацијата треба да биде главен инструмент за решавање на семејните спорови, која ќе се користи пред започнувањето на судските постапки, во текот на постапките, како и во фазата на извршувањето на одлуките. Според оваа Конвенција, спогодбите постигнати во процесот на медијација не смеат да бидат против најдобриот интерес на детето. Друга конвенција на Советот на Европа, во која се предвидува медијацијата како алтернативна форма за решавање на семејните спорови, е Конвенцијата за контакти со детето од 2003 година. Во оваа Конвенција се предвидува дека судските власти треба да ги преземат сите мерки за да се охрабрат родителите да постигнат заедничка спогодба, со користење медијација во врска со прашањето на одржување контакт со детето.

Еден од најзначајните документи на Советот на Европа, кој се однесува на мирно решавање на споровите во семејните спорови, е Препораката R(98)1 за семејна медијација. И покрај тоа што е необврзувачки правен документ, оваа Препорака има исклучително големо значење, поради тоа што ги содржи основните принципи и ги регулира најзначајните карактеристики на постапката за медијација во семејните спорови. Во Препораката се укажува дека е неопходно да се промовира семејната медијација како соодветен модел за решавање на семејните спорови и се даваат предностите на овој модел, коишто особено се однесуваат на зачувување на квалитетот и континуитетот на семејните односи, и особено заштитата на најдобриот интерес на детето. Покрај останатото, со оваа Препорака им се препорачува на земјите-членки: 1) да воведат или да промовираат семејна медијација, или кога е неопходно да ја зајакнат постоечката семејна медијација; и 2) да преземат и да ги зајакнат сите мерки кои ги сметаат за неопходни, во поглед на имплементацијата на промоција и користење на семејната медијација како соодветен начин за решавање семејни спорови.⁶⁵ Семејната медијација може да се применува на сите спорови помеѓу членовите на семејството, без разлика дали се роднини по крвно сродство или врз основа на брачна заедница, и на оние кои живеат или живееле поврзани со семејни врски, признаени од националното право.

Членот 5 од препораката R(98)1 за семејна медијација, го регулира односот помеѓу медијацијата и постапките пред судските и другите надлежни органи. Според Препораката, државата треба да ја признае автономијата на медијацијата и можноста медијацијата да се одвива пред, во текот, или по завршувањето на постапката. Во таа насока, се наведува дека државите треба да предвидат можност за прекин на парничните постапки, со цел да се дозволи примена на медијација.⁶⁶ Во Регулативата, исто така, се предвидува дека државите можат да воведат механизми во конкретните случаи, преку кои би обезбедиле релевантни информации за медијацијата како алтернативен процес на решавање семејни спорови (на пр. предвидување задолжителна средба на странките со медијаторот).

⁶⁵ Recommendation No. R (98)1 on family mediation, Council of Europe (*Adopted by the Committee of Ministers on 21 January, 1998 at the 616th meeting of the Ministers' Deputies*), paragraph 11, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>.

⁶⁶ Recommendation No. R (98)1, paragraph 5.

Во Препораката на Советот на Европа (Recommendation 1639 (2003)¹) се предвидува дека медијацијата е процес на уредување и управување на животот помеѓу членовите на семејството, во присуство на независна и на непристрасна трета страна, позната како медијатор. Според Препораката, медијацијата се применува во контекст на разделба на парот, но, исто така и за решавање на прашањата поврзани со: 1) образованието; 2) издршката на децата; 3) поделбата на имотот; 4) наследување итн. Целта на медијацијата е да се изнајде решение кое е прифатливо за партнерите вклучени во процесот на медијација, без притоа да се расправа за нивната вина или одговорност. Постигната спогодба треба да придонесе кон помирување и кон долгорочно подобрување на односите помеѓу партнерите.⁶⁷

Во Препораката бр. 1639 (2003)¹, во член 6 се предвидува дека кога станува збор за медијацијата суштествено е да се води сметка за тоа дека спогодбата не е во насока на задоволување на желбите само на едната страна, во случај кога едната доминира врз другата страна на кој било начин. Уште поважно, кога во постапката се вклучени и интересите на детето, тоа исто треба да биде ислушано во процесот на медијацијата, бидејќи и детето во согласност со правото е субјект кој поседува права. На децата треба да им се дозволи да кажат дали решението е навистина во нивен најдобар интерес. Исто така, во процесот на семејна медијација не смее да се дозволи одредени странки да бидат ставени во понеповолна позиција поради нивниот пол, или поради тоа што едната странка била злоупотребена, или пак била неспособна да го изнесе нејзиниот став и гледиште (поради употреба на дрога или пак душевна болест), или пак била емоционално или финансиски во неповолна ситуација (на пр. кога странката се грижела за децата и не работела надвор од домот).⁶⁸ Секогаш треба да се има предвид дека медијацијата е доброволен процес, кој произлегува од начелото на слободна диспозиција во сферата на правната заштита, поради што во членот 7 од Препораката се предвидува дека задолжителното упатување на медијација треба да биде забрането.⁶⁹

Во рамките на Европската Унија, во 2008 година беше усвоена Директивата за медијација во граѓанските и во стопанските спорови. Според оваа Директива, нејзините одредби се однесуваат само на медијацијата во меѓуграничните спорови, но истовремено во неа се наведува дека ништо не би требало да ги спречи земјите-членки од примена на овие одредби во внатрешните процеси на медијација.⁷⁰ Целта на Директивата е да се олесни пристапот до алтернативните постапки за решавање на конфликти, кои поддржуваат пријателско порамнување, поттикнуваат прибегнување кон медијација, и гарантираат доследност помеѓу медијацијата и судските постапки.⁷¹

Во членот 5 на Директивата 52/2008, се предвидува дека судот пред кој е поднесена тужбата, кога смета дека тоа е соодветно, имајќи ги предвид сите околности на случајот, може да ги покани странките да применат медијација со цел да го решат спорот. Судот, исто така, може да ги покани странките да присуствуваат на информативна сесија за примена на медијацијата, се разбира доколку постои практика на одржување такви сесии или, пак, тие се лесно достапни.⁷²

Оваа Директива треба да се применува во случаи кога судот ги упатува странките на медијација, или кога медијацијата е предвидена во националното законодавство. Оваа Директива се применува и во случаи кога судијата ја врши улогата

⁶⁷ Recommendation 1639 (2003)¹, Article 1.

⁶⁸ Recommendation 1639 (2003)¹, Article 5.

⁶⁹ Recommendation 1639 (2003)¹, Article 7.

⁷⁰ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, Official Journal of the European Union, 24.5.2008, paragraph 8.

⁷¹ Magendie, Jean-Claude, Institutionalisation of Judiciary Mediation, *Overview of Judicial Mediation in the World*, First International Conference on Judicial Mediation, Paris, 16-17 October, 2009, p. 47.

⁷² Directive 2008/52/EC, Article 5.

на медијатор, во согласност со националното законодавство.⁷³ Медијацијата предвидена со оваа Директива, треба да претставува доброволен процес во смисла дека странките сами раководат со процесот и можат да го организираат по нивна желба. Сепак, во согласност со националното право, треба да им биде овозможено на судовите да определат временски рамки за траењето на процесот на медијација. Директивата предвидува дека на судовите треба да им се дозволи да им ја предочат на странките можноста за примена на медијација, секогаш кога тоа е соодветно според нивното наоѓање.⁷⁴

Директивата јасно одредува дека примената на медијација не треба да биде условена, ниту пак фаворизирана преку воведување стимулации или санкции за нејзина примена, и дека мерките во насока на примена на медијацијата не смеат да им оневозможат на странките користење на нивното право на пристап до судскиот систем.⁷⁵ Според тоа, може да се заклучи дека една од суштествените одредби на оваа Директива предвидува дека во националното законодавство медијацијата не смее да биде предвидена како задолжителна. Со цел да се обезбеди квалитет на медијацијата, Директивата предвидува дека е неопходна соодветна обука на медијатори, како и воведување ефективни контролни механизми на квалитетот за обезбедување услуги за посредување.⁷⁶

Според Директивата, медијацијата не треба да се смета како помалку значајна или инфериорна алтернатива на судската постапка. Во таа смисла, спогодбите кои произлегуваат од медијацијата не треба да зависат само од добрата волја на странките, а земјите-членки треба да обезбедат спроведливост на спогодбата, доколку странките ја потпишат.⁷⁷

Во насока на охрабрување на странките да користат медијација, земјите-членки треба да предвидат правила според кои за времетраењето на медијацијата, рокот на застареност за правна заштита не тече. Во таа насока, странките не треба да бидат спречени, доколку медијацијата не успее, да покренат судска постапка или арбитража.⁷⁸

II. Медијацијата во семејните спорови во споредбеното право

Искуството од досегашната примена на медијацијата во европските земји, недвосмислено покажува дека таа е ефикасно средство коешто овозможува полесен пристап до правдата кога граѓаните ги решаваат нивните семејни спорови. Освен тоа, медијацијата обезбедува растоварување на судскиот систем од големиот број предмети, како и намалување на трошоците за решавањето на спорите. Сепак, и покрај неспорните предности на медијацијата, таа сè уште не го зазема своето вистинско место, што се гледа од малиот број предмети што се решаваат преку медијација.⁷⁹

Според истражувањето, спроведено од страна на Европскиот парламент во 2011 година, постојат големи разлики помеѓу европските држави во однос на времетраењето

⁷³ Directive 2008/52/EC paragraph 12.

⁷⁴ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, Official Journal of the European Union, 24.5.2008, paragraph 13.

⁷⁵ Directive 2008/52/EC, paragraph 14.

⁷⁶ Directive 2008/52/EC, paragraph 16.

⁷⁷ Directive 2008/52/EC, paragraph 19.

⁷⁸ Directive 2008/52/EC, paragraph 24.

⁷⁹ Парадоксално е тоа што и покрај тоа што медијацијата доведува до голем процент на успешност во решавањето на предметите, таа ретко се користи на систематски начин од страна на судиите, адвокатите и правниците во европските земји. Види повеќе: *Quantifying the cost of not using mediation – data analysis*, Directorate – General for internal policies, Policy Department, Citizens rights and Constitutional Affairs, European Parliament, 2011, стр. 9.

на судските постапки и на судските трошоци. Така, на пример, еден судски процес во Франција трае 331 ден, во Германија 394 дена, во Белгија 505 дена, во Бугарија 564 дена, во Грција 819 дена, а во Италија дури 1210 дена. Истовремено, трошоците за судските постапки се исклучително високи, така што, на пример, тие во Италија во просек изнесуваат 15.370 евра, а во Белгија 16.000 евра. Од друга страна, времетраењето и трошоците на медијацијата се многу пониски. Така на пример, просечното траење на медијацијата во Белгија е 45 дена, а во Италија 47 дена, додека трошоците за медијација во овие две земји изнесуваат 7.000 евра во Белгија и 4.300 во Италија. Доколку се направи анализа на европско ниво, се гледа дека просечната цена на судскиот процес е 10.449 евра, а просечната цена на медијацијата е 2.497 евра. Оттука, произлегува дека доколку медијацијата е успешна, европските граѓани за решавање на еден спор заштедуваат 7.500 евра. Тоа значи дека само 24% од медијациите треба да бидат успешни за таа финансиски да се исплатува, иако европските искуства покажуваат дека меѓу 50% и 70% од медијациите се успешни, и завршуваат со спогодба кога странките спорот го решаваат по пат на медијација.⁸⁰

Постојат повеќе модели на медијација во европските земји, коишто зависат од економските, политичките, културните услови, како и од правната традиција во секоја одделна земја. Генерално, се разликуваат шест модели на медијација: 1) модел фокусиран кон постигнување спогодба; 2) когнитивна-системска медијација (која се фокусира на решавање на проблемот); 3) терапевтски модел (кој е фокусиран на терапијата); 4) трансформативна медијација (фокусирана на поддршка на странките); 5) хуманистичка медијација (која акцентот го става на дијалогот и постигнувањето разбирање); и 6) наративна медијација (фокусирана на реконструкција на животните приказни).⁸¹

Во основа, потребата од медијацијата во семејните спорови, во европските земји добива значење поради драматичните промени во бракот и семејството, во сите европски земји во последниве неколку децении. Насекаде во Европа се намалува бројот склучени бракови, се зголемува бројот разводи и разделби на партнерите, се зголемува бројот вонбрачни заедници, и деца родени надвор од брак, и се зголемува бројот монородителски и рекомпонирани семејства. Во периодот од 1970 до 1994 година, кога се случуваат најзначајните трансформации во семејството, бројот на склучените бракови во земјите на Европската Унија се намалува од 2,3 на 1,8 милиони годишно. Во сите европски земји драматично се зголемува бројот разведени бракови. Од 1960 година до 2006 година, бројот разведени бракови во земјите на ЕУ се зголемил од 1.700.000 на 1.040.000. На европско ниво стапката на разводи изнесува над 35%, што значи дека на секои три склучени бракови се разведува еден брак. Земји со највисока стапка на разводи во Европа се Велика Британија (53,2%), Франција (46%) и Германија (41%). За разлика од нив, земјите од медитеранскиот регион имаат пониска стапка на разводи и таа изнесува 16,5% во Шпанија и 11,7% во Италија. Истражувањата покажуваат дека најголем број на децата по разводот на бракот остануваат со мајката. Така на пример, во 1996 година во Италија децата биле доверени во 92,1% од случаите на развод или разделба, а на татковците децата им биле доверени само во 5,5% од случаите. Како резултат на зголемениот број разводи, постојано се зголемува бројот монородителски семејства, така што тие претставуваат 2,3% од сите семејства во ЕУ. Освен зголемувањето на бројот разведени бракови, во сите европски земји се зголемува бројот вонбрачни заедници и на деца родени надвор од брак. Процентот на деца родени надвор

⁸⁰ *Ibid*, стр.14.

⁸¹ Повеќе за различните модели на медијација во европските држави, види кај: Brunilda Pali, Sandra Voet, *Family Mediation in International Family Conflicts The European Context*, Institut of Criminology (LINC) Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven), 2007, стр. 85.

од брак, во ЕУ се зголемил од 5,1% во 1960 година на 33,9% во 2006 година.⁸² Токму овие промени и трансформации во европските семејства доведуваат до зголемување на конфликтните состојби во бракот и семејството, и до зголемување на бројот судски спорови поврзани со семејните односи. Поради тоа што семејните спорови, за разлика од другите видови спорови, се високо емотивни и доведуваат до трајни психолошки последици на децата, медијацијата е најсоодветен модел за нивно решавање.⁸³

Во Европа не постои единствен модел за правно регулирање на медијацијата. Во Австрија не постои законска обврска да се направи задолжителен обид за медијација. Сепак, судот може да ја запре постапката за развод во рок од шест месеци, доколку смета дека постојат изгледи за помирување помеѓу брачните партнери. За да се поттикне медијацијата во случај на развод, австриската Влада ги покрива трошоците за медијација.

Во Белгија не постои задолжителност на медијацијата во семејните спорови. Според законот од 2001 година, семејната медијација е можност, а не обврска. Во таа насока, брачните другари можат да започнат постапка за медијација пред покренување на судскиот процес во споровите поврзани со брачните обврски или разводот на брак. Доколку е започната судската постапка, повторно може да се оствари медијација, притоа медијаторот го определува судот по барање на странките или по сопствена иницијатива, но со согласност на странките.

Во Хрватска процесот на медијација се остварува во текот на постапката на развод, со согласност на брачните партнери кои имаат малолетни деца. Пред започнувањето на постапката судот ги прашува брачните партнери дали сакаат медијацијата да се одвива во рамките на центарот за социјална работа, во брачното советувалиште или кај медијатор. Доколку тие не можат да се согласат кој да ја спроведе медијацијата, тогаш одлучува судот. Во Хрватска, во 2006 година имало 3.349 случаи на медијација. Медијацијата во центрите за социјална работа е финансирана од страна на државниот буџет.

Во Франција медијацијата може да се спроведува надвор од судот или да е поврзана со судската постапка. Во првиот случај, странките можат да покренат медијација со цел да спречат судска постапка, како на пример постапка за развод на брак. Во Франција не постојат општи правила кои го регулираат овој тип медијација. Членот 21 од новиот Закон за граѓанска постапка, предвидува дека е одговорност на судиите да обезбедат помирување на странките. Имајќи предвид дека судската медијација е доброволна, таа зависи исклучиво од волјата на брачните партнери. Според Законот од 26 мај, 2004 година, судот може да им предложи медијација на брачните партнери и откако ќе ја добие нивната согласност да определи семеен медијатор кој ќе ја спроведе медијацијата. Семејниот суд, исто така, може да ги користи услугите на

---

⁸² За промените во бракот и семејството види повеќе кај Дејан Мицковиќ, *Семејството во Европа XVI-XXI век*, Блесок, Скопје, 2008 година.

⁸³ Анализата на над 200 студии за влијанието на разводот врз децата, покажува дека тие имаат многу поголема веројатност да живеат во сиромаштија, дека почесто имаат проблеми во однесувањето, постигнуваат послаби резултати во училиштето и почесто го напуштаат училиштето на рана возраст во споредба со останатите деца. Освен тоа, децата од разведени семејства имаат почести симптоми на депресија и други психолошки проблеми, повеќе употребуваат дрога и алкохол во однос на другите деца, и почесто се сторители на кривични дела. Со еден збор, овие деца во сите сегменти на нивниот живот се во далеку понеповолна положба во споредба со останатите деца. Тоа се должи на конфликтите во семејството во текот и по разводот на бракот, финансиските проблеми по разводот, променетата семејна структура, губењето на контактот со едниот родител, како и неспособноста на родителите успешно да ја вршат родителската функција за време на брачниот конфликт и разводот на брак. Повеќе за ова види: *The 4th European Conference on Family Law organized by the Council of Europe, held in Palais de l'Europe in Strasbourg on 1 and 2 October 1998, on topic of family mediation in Europe*, стр. 24.

семејниот медијатор при определувањето на вршењето на родителските права и обврски.

Во Германија на судската постапка често ѝ претходи обид за решавање на спорот преку медијација. Во согласност со член 279 од Законот за граѓанска постапка, судот има обврска да поттикнува мирно решавање на спорот во текот на целото времетраење на постапката. Во Германија спорот може да се реши со медијација само ако се согласат двете страни. Судијата не може да наметне обврска за медијација на странките, туку може само да им предложи спорот да се реши со медијација. Тој, исто така, не може да определи медијатор. Во семејните спорови судијата може да им нареди на странките да земат учество на информативна сесија во врска со медијацијата.⁸⁴

Законот за медијација⁸⁵ на Црна Гора од 2005 година, предвидува посебна постапка на медијација во семејните предмети, вклучувајќи ги тука: брачните спорови, споровите помеѓу родителите и децата, и споровите за издршка. Судот го определува датумот на рочиштето и бара од странките да изберат медијатор заради постигнување спогодба или помирување. Ако странките не се согласуваат околу изборот на медијатор, тогаш судот ќе назначи медијатор.

Норвешка, во согласност со Законот за брак од 1991 година, е една од ретките земји во Европа, каде што медијацијата е задолжителна за брачните другари коишто имаат деца под 16 години. Сепак, во одредени специфични случаи како што е семејното насилство, медијацијата не е задолжителна. Во Норвешка странките не се обврзани да постигнат спогодба преку медијација, туку имаат само обврска да се обидат спорот да го решат по пат на медијација пред да започнат судска постапка. Целта на медијацијата не е да се зачува бракот. Законот предвидува дека целта на медијацијата е да се постигне спогодба во врска со вршењето на родителската одговорност, правото на одржување лични контакти со детето, местото каде што детето постојано ќе живее, имајќи го предвид најдобриот интерес на детето.

III. Медијацијата во семејните спорови во Република Македонија de lege ferenda

Законот за медијација беше донесен во 2006 година, а беше изменет и дополнет во 2009 година.⁸⁶ Според член 1, став 3 од Законот, тој се применува во семејни и во кривични спорови, доколку медијацијата одговора на спорните односи и ако со посебен закон не е исклучена неговата примена. Покрај основните начела, како што се: неутралноста и непристрасноста на медијаторот (чл. 4), доверливоста на информациите (чл. 5), исклучувањето на јавноста (чл. 5а), еднаквоста на странките (чл. 6), ефикасноста на постапката (чл.8) и правичноста на постапката (чл 9), едно од основните начела на овој Закон е начелото на доброволност. Во таа смисла, во согласност со член 3, став 1 од Законот, странките во спорот доброволно ја поведуваат и учествуваат во постапката за медијација и во секое време можат да се откажат од неа.

И покрај тоа што Законот за медијацијата е донесен пред шест години, генерална оценка од неговата примена е дека тој ни оддалеку не ја исполни основната цел, а тоа е да се олесни вонсудското решавање на споровите, тие да се решаваат за пократко време и за нив да не се одвојуваат поголеми финансиски средства. Според истражувањето „Перцепцијата и ставовите на медијаторите за медијацијата во

⁸⁴ Strecker, Christoph, Chapter II, State of Judicial Mediation and Conciliation in the Different Countries – Germany, *Overview of Judicial Mediation in the World*, First International Conference on Judicial Mediation, Paris, 16-17 October, 2009, стр. 165.

⁸⁵ „Службени лист“, бр.30/2005 од 13.5.2005 година.

⁸⁶ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 138 (преч. текст) од 17.11.2009 година.

Република Македонија“, вкупниот број извршени медијации кај анкетираниите медијатори бил само 58, а 1/3 од вкупниот број медијатори воопшто не воспоставиле контакт со странка.⁸⁷ Основни причини за слабите ефекти од примената на Законот, лежат во непостоењето традиција во нашата општествена средина за медијација, недоволната информираност на стручната и на пошироката јавност за предностите на медијацијата, тенденцијата на граѓаните „правдата да ја бараат на суд“, недоволна координација на сите актери во процесот на медијација (Комората на медијатори, Министерството за правда, судовите, медијаторите) и др. Од друга страна, медијацијата е исклучително погодно средство за решавање на споровите од брачните и семејните односи, поради тоа што таа обезбедува надминување на конфликтните состојби, соработка и согласност на странките и прифаќање на постигнатите решенија. Ова е исклучително значајно, особено од аспект на заштитата на правата и интересите на децата, во случај на спорови околу вршење на родителското право во текот или по разводот на бракот. Оттука, може да се заклучи дека решавањето на семејните спорови со медијација е многу посоодветно и многу повеќе одговара на сите членови на семејството, особено на децата, отколку решавањето на споровите со судска одлука. Основниот проблем е како да се надмине сегашната неповолна положба во сферата на медијацијата, и да се поттикне решавањето на семејните спорови по пат на медијација.

Измените на Законот за вонпарнична постапка од септември 2010 година, со кои се предвиде обврска на судиите да ги информираат странките за можноста спорот да се реши по пат на медијација во писмена форма, заедно со поканата за присуство на подготвителното рочиште е еден чекор напред во промоцијата на медијацијата, но се чини дека не ги дава очекуваните резултати. Поттикнувањето на медијацијата од страна на Владата, со предвидување дека првите четири часа се бесплатни доколку странките се согласат спорот да го решат преку медијација, е, исто така, добра иницијатива којашто се очекува да даде позитивни резултати.

Покрај овие мерки, за поголема примена на медијацијата ќе придонесе и континуирана кампања за подигнување на јавната свест за користа од решавањето на споровите за медијација, подобра обука и поефикасна контрола на медијаторите, мотивирање и поттикнување на судиите да се обидат странките да ги насочат кон медијација. Сепак, треба да се има предвид дека основна цел на медијацијата мора да биде задоволување на потребите на граѓаните за побрз, поевтин и поефикасен пристап до правдата, а не растоварување на судовите или „наоѓање“ работа за медијаторите. Да се предвиди дека медијацијата мора да биде задолжителна во сите случаи на семејни спорови, пред да се оди на суд, е во спротивност со сите релевантни меѓународни документи, за кои погоре стана збор, како и со решенијата предвидени во најголемиот број европски земји. Освен тоа, задолжителноста на медијацијата е спротивна на самата нејзина суштина, поради тоа што таа може да биде успешна само со согласност на волјата и на двете страни.

Во насока на поголема примена на медијацијата во Македонија, сметаме дека одредени законски измени, особено во Законот за семејството, можат да бидат корисни. Во таа насока, доколку бракот се разведува со заемна согласност на брачните другари, а тие немаат малолетни деца (чл. 39, ст. од Законот за семејството), би можело да се предвиди задолжителен обид за медијација, кој би го вршел посебно квалификуван и едуциран медијатор. Доколку медијацијата не доведе до помирување на брачните партнери, бракот ќе се разведе со потпишување на заедничка изјава заверена од страна на нотар, во која партнерите ќе имаат обврска да ги решат сите имотни прашања, како што е поделбата на заедничкиот имот и евентуалното право на издршка на едниот

⁸⁷ Види во истражувањето: „Перцепцијата и ставовите на медијаторите за медијацијата во Република Македонија“, спроведено од Институтот 4P – Скопје од 1.4 до 15.4.2011 година, стр. 44.

брачен партнер. Сметаме дека кај овој вид развод не е потребно учество на судот, поради тоа што судот ниту го склучува брак, ниту пак има спор којшто судот би требало да го решава. Воведување развод на брак, со заедничка согласност на брачните партнери, преку медијација и со нотарски заверена изјава е во согласност и со генералната тенденција за либерализација на разводот на брак, која е присутна во сите европски земји во последните неколку децении. Ова ќе придонесе за побрзо и поефикасно остварување на правата и интересите на брачните партнери, намалување на трошоците и растоварување на судовите.

Во случај на спогодбен предлог-развод на брак, кога има малолетни деца или деца над кои е продолжено вршењето на родителското право, треба да се предвиди решение според кое судијата по свое наоѓање ќе ја довери постапката за миреење на медијатор, или на Центарот за социјална работа. Доколку постапката за миреење не успее кај медијаторот или кај Центарот за социјална работа, бракот го разведува судијата, и тој е должен да побара мислење од Центарот за социјална работа дали спогодбата што ја постигнале брачните партнери одговара на интересите на децата.

Ако бракот се разведува со тужба поднесена од страна на едниот брачен другар, а немаат заеднички деца или деца над кои е продолжено вршењето на родителското право, тогаш судијата по свое наоѓање ќе ја довери постапката за миреење на медијатор или на Центарот за социјална работа. Доколку постапката за миреење не успее кај медијаторот или Центарот за социјална работа, бракот го разведува судот.

Доколку е поднесена тужба за развод на брак, а брачните партнери имаат малолетни деца или деца над кои е продолжено вршењето на родителското право, тогаш судијата по свое наоѓање ќе ја довери постапката за миреење на медијатор или на Центарот за социјална работа. Доколку постапката за миреење не успее кај медијаторот или Центарот за социјална работа, судот го разведува бракот. Во пресудата определува каде ќе останат децата на чување и воспитување, по претходно доставено мислење од страна на Центарот за социјална работа. Сметаме дека овие промени се соодветни, поради тоа што медијаторот, а не судијата, би ја презел обврската за постигнување помирување на брачните другари. Со ова би се растовариле судовите, и што е уште позначајно, партнерите би имале можност да ги надминат своите проблеми и недоразбирања со учество на трета, непристрасна страна и тоа надвор од судот. Искуството покажува дека се ретки случаите кога судијата успева да ги помири брачните другари. Причина за ова е несоодветноста на судот како институција каде се водат спорови, да се јави како помирител на странките. Судиите се преоптоварени со работа, а добро обучен медијатор, со соодветно образование би имал поголеми изгледи да постигне помирување на брачните другари.

Освен во случаите на развод на брак, улогата на медијацијата треба особено да дојде до израз во случаи на конфликти помеѓу родителите во однос на вршењето на родителското право, определувањето кај кој родител детето ќе живее, доколку тие не живеат заедно, како и одржувањето на личните односи помеѓу детето и родителот со кој тоа не живее. За сите овие случаи постигнувањето спогодба помеѓу родителите по пат на медијација е далеку поповолно решение, отколку одлуката да ја носи надлежен државен орган. Спогодбата која доброволно ја прифаќаат и двајцата родители долгорочно обезбедува нивен конструктивен пристап кон вршењето на родителските права и обврски, и одржувањето лични контакти со детето, што во основа е во најдобар интерес на детето. Во спротивно, кога одлуката ја носи државниот орган, едниот родител ќе се чувствува „поразен“ или обесправен, што негативно ќе влијае на неговиот однос со другиот родител, а особено со детето.

Во овој контекст, во член 76 од Законот за семејството (ЗС) треба да се предвиди дека, во случај на несогласување на родителите во вршењето на родителското право,

---

Центарот за социјална работа треба да ги упати родителите на медијација заради постигнување спогодба за вршење на родителското право. Доколку медијацијата не успее во рок од 15 дена, одлука носи Центарот за социјална работа. Во член 77 од ЗС треба да се предвиди дека Центарот за социјална работа (ЦСР) ќе ги упати на медијација родителите кои живеат одвоено, а не можат да се договорат кај кого од нив ќе остане да живее детето. Доколку медијацијата не успее во рок од 15 дена, одлука носи Центарот за социјална работа. Во членот 79 од ЗС се предвидува дека кога родителите на детето не живеат заедно, тие се спогодуваат за начинот на одржување лични односи и непосредни контакти со детето. Во овој член треба да се предвиди дека доколку родителите на детето не постигнат спогодба за тоа, ЦСР ќе ги упати на медијација и доколку таа не е успешна во рок од 15 дена, тој ќе донесе одлука.

Медијацијата може да биде корисна и во случаите на спор околу управување или делба на заеднички имот на брачните партнери. Во таа смисла, во сите спорови за управување или поделба на имотот, независно дали се во текот или по разводот на бракот, треба да се предвиди одредба дека судијата може да ја запре постапката и да ги упати страните на медијација. Доколку медијацијата не е успешна во законски предвидениот рок, одлука донесува судот.

Имајќи ја предвид специфичноста на брачните и семејните спорови, и услов да се биде медијатор за нив, треба да се предвиди посебен вид образование (психолог, педагог, социјален работник, правник), како и определен минимум часови за едукација за медијатор во семејни спорови. Исто така, треба да се обезбеди и соодветен надзор или контрола над овие медијатори и материјално-технички, просторни и други услови за семејните медијатори да можат успешно да ја остваруваат својата задача.

проф. д-р Гордана Лажетик - Бужаровска

Медијацијата во малолетничката правда

Вовед

Свеста за значењето на медијацијата се создаде и се негува со особен придонес на Советот на Европа и Препораката за медијацијата во казнената материја од 1999 година. Медијацијата во Република Македонија стана легислативна реалност со донесување на Законот за медијацијата, чија првична цел беше развивање на медијацијата во граѓанската и во трговската област. Медијацијата во казнената област, која се регулираше со измените на Законот за малолетничката правда од 2009 година, ги прошири областите во кои медијацијата може да најде своја примена, а притоа се очекуваше казнената медијација да претставува своевиден „follow up“ на практиката што ќе биде изградена во граѓанската и во трговската област.

Казнената медијација, како и во практиката на повеќе европски држави, за првпат се предвиде на полето на малолетничката правда како резултат од изразениот ресторативен карактер на Законот за малолетничката правда.

1. Мировните совети како предвесници на медијацијата

Сведоци сме на ретка примена на медијацијата што се должи на повеќе фактори, но најчесто истакнувана е околноста што оваа постапка е непозната за нашите простори, и што станува збор за мерка, односно постапка која е „увезена“, без да се води сметка за конкретните услови кои постојат во нашата држава, отсуството на традиција и култура на договор, односно казнувањето традиционално се сфаќа како задача и функција на државата.

Ваквите тврдења треба да се сфатат само како алиби да се одбегне каква било промена во начинот на размислување и работење. Дијалогот во заедницата, одлучувањето на локалната заедница и за кривични дела, како практика постоела во Република Македонија од крајот на 60-тите години од минатиот век, преку т.н. мировни совети. Тие треба да се сфатат како корени на ресторативната правда, а заживувањето на медијацијата во казнената материја да се сфати како возобновување на практиката и традицијата која сме ја имале, која функционираше на нашите простори и не е вештачка творба која треба да се смета за мртвороденче. Ова е од причини што мировните совети биле дефинирани како органи на кои граѓаните, заради развивање добри односи помеѓу нив, може да им доверат посредување заради помирување и спогодбено решавање на споровите за правата со кои граѓаните слободно располагаат. Мировните совети за првпат се востановиле во Македонија со одредбите од Законот за мировните совети од 1968 година⁸⁸, а биле надоградени со Законот за мировните совети од 1977 година.⁸⁹ Главна цел за постоење на мировните совети била тенденцијата за пренесување определени државни функции врз тела од непосредната локална заедница. Мировните совети овозможувале поопштествување на споровите и правдата, токму онака како што за тоа уште одамна се залага Nils Christie.⁹⁰ Мировните совети биле надлежни за решавање спорови во случаи на загрозување на личната сигурност, имотните спорови, јавниот ред и мир, и други спорови со кои се прекршувале општествените вредности. Во врска со кривичните дела, мировните совети биле надлежни за телесни повреди и злосторства против честа и угледот.

Од граѓаните, кои биле засегнати во спорот, се барало согласност случајот да се проследи до мировниот совет, како тело од локалната општина. И судијата-поединец, исто така,

⁸⁸ „Службен весник на СРМ“, бр. 21/68 година.

⁸⁹ „Службен весник на СРМ“, бр. 39/77 година.

⁹⁰ Nils Christie, "Conflicts As Property", The British Journal of Criminology, Vol. 17, 1/1977, стр. 1-15.

бил должен да го упати случајот на мировен совет за кривичните дела од своја надлежност (дела за кои се водела скратена постапка) и тоа секогаш кога тој ќе оцени дека нема основа за одбивање на случајот. Постапката, преземена од страна на мировниот совет, била ослободена од какви било трошоци или обврска за плаќање такса во однос на странките. Постапката пред мировните совети била спроведувана во согласност со начелата на непосредност, неформалноста и доброволно учество на страните. Доколку страните успеале да постигнат заемно прифатливо решение, за тоа потпишувале писмен договор и имале обврска да го исполнат предметот на договорот, а доколку тоа не го сторела некоја од страните, судот имал овластување да преземе неопходни мерки за присилно извршување на обврската.

Членовите на мировните совети биле лаици во правото, а предуслов бил тие да уживаат општествен углед во средината во која живеат и работат, да уживаат почит од страна на другите граѓани и да бидат пример за младите генерации.

Особено е важно да се нагласи дека основањето на мировните совети било прифатено во голем број месни заедници, како единици на тогаш постоечкиот начин на организирање на локалната самоуправа, и во 50% од случаите што им биле доверени, успеале да постигнат спогодба помеѓу страните, односно нивно помирување. Се среќаваат оцени дека тие постапувале со голема сериозност во работењето, биле целосно свесни за задачата што им е доверена и нивните резултати се сметале за повеќе од задоволителни.⁹¹

2. Ресторативни карактеристики на медијацијата

Медијацијата има ресторативни карактеристики, бидејќи овозможува непосреден контакт помеѓу засегнатите страни, а во случај кога сторител или оштетен е малолетно лице, во постапката за медијација се вклучуваат и неговите родители со што се овозможува полесно утврдување на причините што довеле до инкриминирачко однесување, постапување во средина која е блиска до секојдневието на детето, односно на малолетникот⁹² и овозможување рано психосоцијално дејствување, со што се одбегнува ескалирање на однесување кое е на прагот да добие кривично-правни обележја.⁹³

Идејата за прифаќање поинаков начин на постапување со малолетниците, земајќи ги предвид средината во која малолетникот живее и се развива, пресудното значење на моделот на однесување што го гледа во домот и средината во која живее, возраста, зрелоста и причините што довеле до однесување кое заслужува определена кривично-правна реакција, македонската академска заедница ја развива во последните 15-20 години. Притоа, предмет на анализа не е само медијацијата⁹⁴, туку и карактеристиките на алтернативните санкции и мерки⁹⁵, како и постапувања што значат одбегнување на класичната судска постапка кон малолетниците.⁹⁶

⁹¹ Прирачник за работа на мировните совети, Републички секретаријат за правосудство на СРМ, Скопје, 1979 година.

⁹² Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.9.1987.

⁹³ Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 6.10.2000.

⁹⁴ проф. д-р Гордана Бужаровска – Лажетиќ, Медијацијата и обесштетувањето во законодавствата на европските држави. Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, во чест на проф. д-р Тодорка Оровчанец, том 42, Скопје, 2006 година, стр. 540-565; Г. Бужаровска – Лажетиќ, Б. Мисоски, Спогудување и медијација. МРКК, бр. 2, 2009 година, стр. 215-260.

⁹⁵ проф. д-р Љупчо Арнаудовски, Криминолошките и пенолошките аспекти на примената на заштитниот надзор кај условната осуда. Правна мисла, 4, 1983 година, стр. 336-349; проф д-р Владо Камбовски, Алтернативи за казната затвор. Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, бр. 1, 1984 година, стр. 291-309; проф д-р Ѓорѓи Марјановиќ, Во потрага по алтернативи за затворот. Зборник во чест на проф. д-р Љупчо Арнаудовски, Правен факултет, Скопје, 1995 година, стр. 187-201 и Алтернативи за затворот и затворањето. Годишник на Правниот факултет во Скопје, 37, 1996 година, стр.

Ресторативна правда⁹⁷ претставува нов начин на справување со последиците предизвикани од сторено кривично дело, односно концепт кој опфаќа три засегнати субјекти: сторителот, жртвата и општеството. Медијацијата овозможува подобрување на улогата на оштетениот во сферата на малолетничката правда. Во ресторативна смисла, криминалитетот не претставува прекршување на правните норми, туку настан кој ги нарушил меѓучовечките односи и предизвикал штета. За разлика од класичниот приод во постапување со сторителите на кривични дела, за ресторативната правда од особено значење се решавање на нарушените односи, елиминирање на последиците предизвикани од кривичното дело, ориентација кон иднината и нагласена специјална превенција.⁹⁸

3. Медијацијата во малолетничката правда во Република Македонија

3.1. Карактеристики на малолетничката деликвенција

Законот за малолетничка правда овозможува спроведување на постапката за медијација во случај кога малолетник ќе се јави во улога на сторител на кривично дело. Медијацијата се спроведува во согласност со постапката утврдена во Законот за медијацијата, но со оглед на специфичноста што казнената област ја има, определени аспекти посебно се регулирани со Законот за малолетничката правда. Една од основните предности на медијацијата кај малолетничката правда е што таа е насочена кон причината, а не кон санкцијата, кон иднината, а не кон минатото, дава втора шанса, а не води кон изолација. Медијацијата кај малолетниците, во која учество земаат и родителите, треба да се сфати како облик на семејна конференција, надминување на недоразбирањата помеѓу родителите и децата, надминување на генерациониот јаз, утврдување на фрустрациите, надминување на расчекорот помеѓу желбите, потребите и можностите.

Доколку се направи анализа на статистичките податоци поврзани со малолетничката деликвенција, може да се констатира следново:

- Во период од 2000 до 2010 година, од вкупно 8587 малолетници на кои им е изречена мерка, 80% или 6807 кривични дела отпаѓаат на делата од областа на имотот, 6,5% или

249-263; проф. д-р Љупчо Арнаудовски, доц. д-р Гордана Лажетик – Бужаровска, Драги Целевски, д-р Лазар Нанев, Стратегија за имплементација на алтернативните мерки, 2004 година, Скопје.

⁹⁶ проф. д-р Гордана Бужаровска – Лажетик, Ресторативната правда од аспект на меѓународните документи. Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, во чест на проф. д-р Димитар Поп-Георгиев, том 40, Скопје, стр. 630-645 и Г. Бужаровска – Лажетик, С. Пајовиќ – Мишевска, Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда. Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност, Скопје, 2010 година, стр. 132-163.

⁹⁷ Josine Junger - Tas, Improving Juvenile Justice - Working towards a more effective and more humane system, www.esc-eurocrim.org; www.vorp.com; www.restorativejustice.org; www.voma.org; www.victimology.org.nl; A Charter for Practitioners of Restorative Justice, www.sfu.ca/cfrj/fulltext/charter.pdf; Daniel W. Van Ness, Restorative justice: International Trends, October, 1998, www.restorativejustice.org; Kathleen Daly, Restorative Justice - The Real Story, Punishment & Society, www.restorativejustice.org.

⁹⁸ Gerd Delattre, Dialog with the public - a neglected element of restorative justice, Paper presented at the Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Budapest, Hungary, October 2004; Dietrich Oberwittler, Social Exclusion and Youth Crime in Europe - The Spatial Dimension, Do disadvantaged neighbourhoods cause adolescents to become more delinquent?, Project: Social Problems and Juvenile delinquency in Ecological Perspective, working paper no. 11, Max-Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg,, October 2005; Tomas Naplava & Dietrich Oberwittler, Family factors and adolescents' delinquency - findings from sociological research in Germany, Project: Social Problems and Juvenile delinquency in Ecological Perspective, working paper no. 4, Max-Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg, December 2001; Daniel W. Van Ness, An Overview of restorative justice around the world, Enhancing criminal justice reform including restorative justice, Synergies and Responses: Strategic Alliances in Crime Prevention and Criminal Justice, Workshop no. 2, Bangkok, Thailand, April 18-25, 2005.

- 554 дела се дела против животот и телото, 5% или 414 спаѓаат во кривични дела против безбедноста на јавниот сообраќај, и 3% или 262 кривични дела се дела кои го нарушиле јавниот ред;
- Во периодот од 2000 до 2010 година, од вкупно 8587 малолетници на кои им е изречена мерка и спаѓаат во групата на осудени, високи 91% или 8181 малолетник живеат со родителите што покажува дека семејството во Република Македонија не успева да ја оствари функцијата на микросоцијална средина во која детето се изградува и воспитува да биде здрава и чесна личност;
  - Во периодот од 2000 до 2008 година, 64% од сите малолетници на кои им е изречена мерка спаѓале во т.н. постари малолетници, односно лица на возраст од 16 до 18 години што покажува дека најголем проблем претставува адолесцентната доба проследена со психофизички, емоционални и социјални промени, фрустрации и тешкотии низ кои минува младата личност;
- И покрај фактот што најголем број од малолетници на кои им е изречена мерка живеат со обата родитела, практиката на судовите во однос на избор на воспитна мерка ја фаворизира воспитната мерка „засилен надзор од родителите“, кои, иако очигледно неспособни да ги остварат родителските грижи и должности, во 56% од судските случаи или во вкупно 436 случаи биле задолжени да обезбедат засилен надзор врз сопствените деца.

3.2. Медијацијата според Законот за малолетничката правда

Упатување на медијација. Јавниот обвинител и судијата за малолетници, се субјектите кои треба да оценат дали во конкретниот случај постојат услови страните да бидат упатени на постапката за медијација. Поаѓајќи од природата на медијацијата, дека таа е наменета за полесни кривични дела, страните можат да се упатат на медијација по пријава за дејство што со закон е предвидено како кривично дело и за кое е предвидена казна затвор до пет години, односно кога за ваков вид кривично дело се води судска постапка кон малолетник.

Критериуми за медијатор. Со оглед на фактот што медијацијата кај малолетниците бара посебни вештини, искуство и умешност што медијаторот треба да ги поседува, Законот за малолетничката правда, со дополнување на условите определени во Законот за медијација, предвидува дека лицето по дипломирањето е потребно да има најмалку пет години работно искуство со работење со малолетници, што се докажува со потврда издадена од невладина организација за учество во проекти поврзани со деца и малолетници, потврда за успешно завршена обука за малолетничка правда, потврда за работно искуство во установи и организации за згрижување и воспитување деца и малолетници.

Доброволност. Страните доброволно одлучуваат дали ќе ја искористат можноста што им е понудена од надлежниот јавен обвинител, односно судијата за малолетници. Во оваа смисла, доколку јавниот обвинител ги упатил страните, неопходно е малолетникот и неговиот законски застапник во рок од три дена од денот кога им е предложена постапката за медијација да достават писмена согласност за учество во неа. Доколку страните на медијација ги упатил судија за малолетници, писмената согласност од малолетникот, неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот треба да ја достават во ист рок до судијата за малолетници. Откако постапката кон малолетникот е започната, упатувањето може да се преземе сè до завршување на главниот претрес, при што постапката се прекинува со решение.

Избор на медијатор. Страните се слободни самите да изберат медијатор од Именикот на медијаторите во рок од три дена, сметајќи од денот кога ја доставиле писмената согласност до субјектот што ги упатил на медијација. Во случај кога страните сакаат да учествуваат во постапката за медијација, но не може да се договорат кое лице да биде медијатор, тоа за нив ќе го стори јавниот обвинител, односно судијата, за што најдоцна во рок од три дена ги известува страните за идентитетот на медијаторот.

Неутралност и непристрасност. Спаѓаат во основните начела поврзани со начинот на однесување на медијаторот во текот на целата постапка за медијација. Тој е должен да им помогне на страните да постигнат спогодба, но притоа не смее да наметнува решение, да дава совети, да го изнесува своето мислење, да изведува заклучоци, и да фаворизира некоја од страните.

Тајност и доверливост. Постапката за медијација е тајна и на неа присуствуваат само лицата кои се повикани. Информациите што медијаторот ги прима од едната страна во постапката за медијација може да ѝ ги открие на другата страна, освен ако страната што му ги поверила информациите не укаже дека тие се доверливи и спротивната страна не треба да знае за нив.

Информирање за правата. Медијаторот е должен да ги информира страните за можностите што ги нуди медијацијата, за нивните права во текот на постапката, како и за тоа дека се слободни во секој момент да се откажат од натамошно учество во постапката за медијација. Медијаторот, исто така е должен да ги запознае страните со начелата, правилата и трошоците на постапката за медијација.

Флексибилност. Медијаторот во договор со страните ги определува термините за водење на медијацијата и во зависност од природата на спорот може да одлучи првин да одржи поединечни средби со секоја од страните, а потоа да се одлучи за заедничка средба (една или повеќе). Во спроведувањето на постапката за медијација, медијаторот треба да ги почитува начелата на медијацијата земајќи ги предвид околностите на случајот, интересите на страните и потребата за брзо и трајно решавање на спорот.

Успешна медијација. Постапката за медијација се оценува како успешна само во случај кога таа завршува со склучување писмена спогодба која ја потпишуваат медијаторот и страните, и во неа се наведува предметот на спогодбата (извинување, враќање одземени предмети, надомест на материјална штета и сл.). Потпишаната писмена спогодба јавниот обвинител, односно судот ја потврдува со решение со кое истовремено констатира дека постапката е запрена. Ако јавниот обвинител, односно судот оцени дека не се исполнети законските услови за медијацијата или нејзините цели, не ја прифаќа потпишаната спогодба и постапката продолжува онаму каде што била прекината.

Неуспешна медијација. Постапката за медијација се смета за неуспешна во следниве случаи:

- Со изјава потпишана од медијаторот кога тој ќе оцени дека спорот помеѓу страните се продлабочува, не се надзира заедничко решение и не може да се очекува дека натамошните обиди за посредување и помирување можат да бидат успешни;
- Со истек на рокот од 45 дена, откако е започната постапката за медијација, нема напредок во пронаоѓањето заедничко решение. Овој рок е утврден со Законот за медијацијата и е преземен во Законот за малолетничката правда;
- Со изјава на која било од страните дека се откажуваат од натамошно учество во постапката за медијација. Притоа, страната не е должна да ги наведува причините поради кои ја донела ваквата одлука. Изјавата е основа за прекинување на постапката за медијација, во согласност со начелото на доброволно учество;
- со изјава на медијаторот постапката за медијација ќе биде запрена доколку тој смета дека постигнатата спогодба помеѓу страните е незаконска, односно неподобна за извршување.

4. Предности од медијацијата за малолетникот

Може да се идентификуваат повеќе предности што од медијацијата може да произлезат за малолетникот. Тие, генерално, би можеле да се поделат во две групи:

- Формални – успешната медијација води кон запирање на постапувањето и отсуство на регистрирање на кривично-правниот настан во криминалистичката евиденција, со што на малолетникот не му се отвора криминално досие и останува со статус неосудуван, односно лице против кое не се водела кривична постапка;
- Материјални – кои може да бидат повеќедимензионални:
  - однос со родители - медијацијата поттикнува дијалог помеѓу малолетникот и членовите на неговото семејство што е особено важно за одбегнување негово идно криминално однесување поради недоволна заинтересираност на родителите или нивен преголем ангажман со работни обврски, при што остануваат несвесни за потребите, проблемите и состојбата во која се наоѓа нивното дете;
  - однос со оштетен – дијалогот со оштетениот во средина која поттикнува дискусија и нема за цел осуда и стигматизација, му овозможува на малолетникот да ги образложи причините за дејството што го презел, причините што довеле до тоа, неговите чувства пред, во текот и по стореното кривично дело;
  - интеракција со оштетениот – особено е важен непосредниот контакт на малолетникот со оштетениот, при што малолетникот ќе има можност да го слушне и оштетениот во смисла на чувствата, стравот, несигурноста, повредите, навредите и сл. што кај него ги предизвикал настанот што го сторил малолетникот, кои во голем број случаи кај малолетникот создаваат чувство на каење, сочувство, сфаќање на вистинските димензии на дејството што го презел;
  - лични особини на малолетникот – преку постапката за медијација треба да се овозможи оформување свест кај малолетникот за стореното, кај него да се развие, односно зајакне чувството на самоодговорност. Особено е важно во текот на постапката за медијација, малолетникот да почувствува дека сите инволвирани изразуваат грижа за него, настојуваат да му помогнат, му даваат можност да помине без кривична осуда и покрај стореното кривично дело. Ова е важно за тој да не ја загуби самопочитта, и да смета дека е безвреден;
  - однесување на другите учесници во медијацијата – медијацијата треба да се сфати како средба (една или повеќе) на која треба да дојде до израз партиципативноста на малолетникот во процесот на сопственото поправање и воочување на сторените грешки, при што инволвираниите треба да бидат добри слушатели, флексибилни и трпеливи, а не да настапуваат со осуда, желба за одмазда или реторика со која нема да се постигне целта на медијацијата.

5. Предлози за измена на легислативната рамка

Имајќи ја предвид официјалната статистика за видот на кривичните дела што ги вршат малолетниците, нивната семејна состојба и мерките што им се изрекуваат, може да се дадат неколку предлози кои би ја поттикнале медијацијата кај малолетниците:

- Законот за малолетничка правда да предвидува задолжителен обид за упатување на страните на медијација кога тежината на кривичното дело го дозволува тоа;
- Подигање на јавната свест за смислата, значењето и предностите од медијацијата преку кампањи, телевизиски емисии, проекти на невладини организации, но и на Министерствата за правда и труд и социјална политика;

- Успешните медијации да бидат претставени пред јавноста како „добра практика“ што треба да ја следат и другите засегнати страни охрабрани од позитивните искуства што ги доживеале учесниците во успешните медијациски постапки;
- Да постојат отворени денови во судовите кога граѓаните ќе можат да се запознаат со медијацијата;
- Институционална, организациска и материјална поддршка на Комората на медијаторите од страна на Министерството за правда;
- Соработка на Комората на медијаторите со единиците на локалната самоуправа, каде што преку непосреден контакт со граѓаните ќе може да се објаснат предностите на медијацијата кај малолетниците.

Резиме

Трудот има скромна цел да го сврти вниманието кон постоењето на медијацијата кај малолетниците во Република Македонија и да укаже на природата и карактеристиките што ги има медијацијата. Прифаќајќи ја медијацијата, нашата држава имплементира повеќе меѓународни документи и препораки кои бараат постоење различни облици на постапување со малолетниците како сторители на кривични дела, кои ќе се одвиваат во неформални услови, со лица познати за малолетникот, со одбегнување на класичната судска постапка и кривични санкции кои ќе значат регистрирање на малолетникот како сторител на кривично дело.

Особено е важно да се укаже на причините на малолетничката деликвенција кои во најголем број случаи може да се таргетираат и надминат низ постапка на дијалог, разбирање, помош и поддршка.

Легислативните решенија може да најдат поголема примена во практиката доколку се востанови можноста за задолжителен обид за медијација во секој случај кога јавниот обвинител, односно судијата ќе оцени дека природата на кривичното дело, семејната состојба на малолетникот, околностите на настанот и однесувањето на малолетникот, по сторувањето на кривичното дело, даваат надеж тој настан да се разреши преку медијациска постапка.

Користена литература (според редоследот на цитирање)

Nils Christie, "Conflicts As Property", The British Journal of Criminology, Vol. 17, 1/1977, стр. 1-15;

Прирачник за работа на мировните совети, Републички секретаријат за правосудство на СРМ, Скопје, 1979 година;

Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.9.1987;

Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 6.10.2000;

Проф. д-р Гордана Бужаровска – Лажетик, Медијацијата и обесштетувањето во законодавствата на европските држави. Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, во чест на проф. д-р Тодорка Оровчанец, том 42, Скопје, 2006 година, стр. 540-565;

Г. Бужаровска – Лажетик, Б. Мисоски, Спогудување и медијација. МРКК, бр. 2, 2009 година, стр. 215-260;

Проф. д-р Љупчо Арнаудовски, Криминолошките и педолошките аспекти на примената на заштитниот надзор кај условната осуда. Правна мисла, 4, 1983 година, стр. 336-349;

Проф. д-р Владо Камбовски, Алтернативи за казната затвор. Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, бр. 1, 1984 година, стр. 291-309;

-
- Проф. д-р Ѓорѓи Марјановиќ, Во потрага по алтернативи за затворот. Зборник во чест на проф. д-р Љупчо Арнаудовски, Правен факултет, Скопје, 1995 година, стр. 187-201;
- Проф. д-р Ѓорѓи Марјановиќ, Алтернативи за затворот и затворањето. Годишник на Правниот факултет во Скопје, бр. 37, 1996 година, стр. 249-263;
- Проф. д-р Љупчо Арнаудовски, доц. д-р Гордана Лажетиќ – Бужаровска, Драги Целевски, д-р Лазар Нанев, Стратегија за имплементација на алтернативните мерки, 2004 година, Скопје;
- Проф. д-р Гордана Бужаровска – Лажетиќ, Ресторативната правда од аспект на меѓународните документи. Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, во чест на проф. д-р Димитар Поп-Георгиев, том 40, Скопје, стр. 630-645;
- Г. Бужаровска – Лажетиќ, С. Пајовиќ – Мишевска, Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничка правда. Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност, Скопје, 2010 година, стр. 132-163;
- Josine Junger - Tas, Improving Juvenile Justice - Working towards a more effective and more humane system;
- A Charter for Practitioners of Restorative Justice;
- Daniel W. Van Ness, Restorative justice: International Trends, October, 1998;
- Kathleen Daly, Restorative Justice - The Real Story, Punishment & Society;
- Gerd Delattre, Dialog with the public - a neglected element of restorative justice, Paper presented at the Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Budapest, Hungary, October 2004;
- Dietrich Oberwittler, Social Exclusion and Youth Crime in Europe - The Spatial Dimension, Do disadvantaged neighbourhoods cause adolescents to become more delinquent?, Project: Social Problems and Juvenile delinquency in Ecological Perspective, working paper no. 11, Max-Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg, October 2005;
- Tomas Naplava & Dietrich Oberwittler, Family factors and adolescents' delinquency - findings from sociological research in Germany, Project: Social Problems and Juvenile delinquency in Ecological Perspective, working paper no. 4, Max-Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg, December 2001;
- Daniel W. Van Ness, An Overview of restorative justice around the world, Enhancing criminal justice reform including restorative justice, Synergies and Responses: Strategic Alliances in Crime Prevention and Criminal Justice, Workshop no. 2, Bangkok, Thailand, April 18-25, 2005.

д-р Малинка Ристевска Јорданова

Усогласеност на македонското законодавство со европското законодавство во областа на медијацијата

Нормативна рамка на ЕУ

Во времето на донесување на Законот за медијација во Република Македонија во 2006 година, во Европската Унија во тек беше создавањето заедничка нормативна рамка за решавање на граѓанските спорови преку медијација.⁹⁹ Со Зелената книга за алтернативно решавање на спорите во граѓанската и во трговската област од 2002 година, се отвори поширока расправа во Европската Унија за регулирањето на ова подрачје на ниво на Унијата.¹⁰⁰ Веќе во 2004 година беше објавен првиот нацрт на Директивата за одредени аспекти на медијацијата во граѓанската и во стопанската материја.¹⁰¹ Истовремено, беше утврден Европскиот кодекс за однесување за медијаторите во Европската Унија, кој на доброволна основа го прифатија голем број организации вклучени во медијацијата.¹⁰² Така, донесувањето на Директивата 2008/52/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 21 мај, 2008 година, за одредени аспекти на медијацијата во граѓанската и стопанската материја¹⁰³, беше резултат на подолг процес на дискусија, во рамките на Европската Унија за поттикнување на алтернативното решавање на спорите.

И самото прашање дали треба да се „комунотаризира“ оваа материја беше предмет на дискусија. Парадоксално, но државите во кои медијацијата беше најмногу развиена, како Холандија, не беа приврзаници на институционализацијата на медијацијата на европско ниво.¹⁰⁴ Сепак, државите-членки постигнаа согласност, така што Директивата е донесена во 2008 година (со рок за имплементација до мај 2011 година). И покрај тоа што Директивата, во согласност со одредбите на Лисабонскиот договор, се однесува на прекуграничните спорови, самата потреба од воспоставување принципи за нив доведува до одредено (сепак ограничено) ниво на хармонизација во рамките на ЕУ. Основни мотиви на Директивата се обезбедувањето подобар пристап до правдата, како и соодветното функционирање на внатрешниот пазар.¹⁰⁵ Како една од целите, Директивата се повикува на „урамнотезен однос меѓу медијацијата и судските постапки“.¹⁰⁶ Таа ја поставува дефиницијата за медијацијата и медијаторите, упатувањето на медијација од страна на судот, извршноста на спогодбите кои произлегуваат од медијацијата, доверливоста на постапката, влијанието врз застареноста, како и информирањето на пошироката јавност.

Парадоксално, но државите кои имаат најразвиена медијација во практиката не беа толку успешни во нејзиното транспонирање (како на пример, Холандија).¹⁰⁷ Данска, пак се определи да не ја имплементира, користејќи „opt-out“. Повеќето од државите, пак, кои имаат

⁹⁹ Комплементарни се активностите на Советот на Европа, кој во 2002 година донесе Препорака (2002)10 на Комитетот на министри до државите-членки за медијацијата во граѓанската материја.

¹⁰⁰ European Commission, Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, Brussels, 19.4.2002, COM(2002) 196 final.

¹⁰¹ European Commission, Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, {SEC(2004) 1314}, Brussels, 22.10.2004, COM(2004) 718 final 2004/0251 (COD).

¹⁰² European Code of Conduct for Mediators, 2004, http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf

¹⁰³ DIRECTIVE 2008/52/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, Official Journal of the European Union L 136/3.

¹⁰⁴ Bosnak, M. John The European Mediation Directive: More Questions Than Answers, in ADR in Business : Practice and Issues across Countries and Cultures, Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2011.

¹⁰⁵ Целите се декларирани во самата Директива и широко објаснети во образложението кон предлогот на Директивата.

¹⁰⁶ Член 1 од Директивата.

¹⁰⁷ Ова делумно се објаснува и со фактот што овие држави имаа веќе воспоставен систем и разграната инфраструктура, како и многу заинтересирани засегнати субјекти вклучени во дискусијата за имплементацијата.

легалистички пристап (на пр. Франција, Германија, Италија, Шпанија, Грција) го немаат истиот успех на медијацијата на терен. Иако не можат да се извлекуваат генерални заклучоци, затоа што имплементацијата на Директивата е на самиот почеток, факт е дека таа даде силен поттик на алтернативното решавање на спорите во Европа и дека се отвори широка дискусија за медијацијата во ЕУ. Покрај тоа, буквално „процветаа“ разните иницијативи за соработка и вмрежување.

Според првичните анализи за имплементацијата, деловниот сектор во Европа сè уште ја открива медијацијата. Позитивен е фактот што таа регулира прашања што се клучни за „подигнување на довербата и сигурноста на корисниците на медијацијата“.¹⁰⁸ Меѓутоа, се оценува дека ќе бидат потребни многу напори за нејзина промоција, како и поддршка од јавните средства за да се поттикне пазарот на медијаторски услуги.¹⁰⁹

Развивањето на нормативната и на институционалната рамка за медијација во регионот на Западниот Балкан, па и во Македонија, се одвиваше во рамките на регионалниот проект кој го спроведе Меѓународната финансиска корпорација во периодот 2003-2010 година. Истовремено, во рамките на процесот на интеграција во ЕУ, медијацијата континуирано се следи и се поттикнува како во областа на правдата, слободата и безбедноста така и во рамките на создавањето поволна деловна средина.

Моделот врз кој се градеше нормативната рамка во регионот, во голема мера се засноваше на модел-законот за помирување во меѓународните трговски предмети (2002) на УНЦИТРАЛ, како поширока меѓународна нормативна рамка.

Клучни прашања на усогласеноста на Законот за медијација со Директивата на 2008/52/ЕЗ

Дефиниција и принципи

Опфатот и основните дефиниции и принципи на постојниот Закон за медијација во Република Македонија („Службен весник на РМ“, бр. 60/07, 22/07, 114/09) се, генерално, усогласени со одредбите на Директивата 2008/52/ЕЗ. Националниот закон ги прокламира начелата на доброволност, неутралност и непристрасност, еднаквост на страните, правичност, и ефикасност. Законот пропушта изречно да го спомене принципот на компетентност во вршењето на медијацијата, што е клучна одредница на дефиницијата на медијатор во Директивата.¹¹⁰ Уште помалку, овој принцип е суштествено вграден во законот и подзаконските акти. Оттаму, неопходно е идните законски измени задолжително да го инкорпорираат овој елемент на дефиницијата на медијаторските услуги, односно на медијаторот. Нема да биде доволно самото вклучување на овој атрибут во дефиницијата, туку е неопходен нов пристап во изборот и во следењето на работата на медијаторите, кој ќе гарантира нивна компетентност во вршењето на медијаторските услуги.

Обезбедување квалитет на медијацијата

Во согласност со Директивата, државите-членки имаат обврска „да поттикнуваат развој на доброволни кодекси на однесување од страна на медијаторите и организациите кои обезбедуваат услуги на медијација, како и други ефективни механизми на контрола на

¹⁰⁸ European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department Citizens' rights and constitutional affairs, Lessons Learnt from the implementation of the EU mediation Directive: the business perspective, Note, 2011, <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201105/20110518ATT19584/20110518ATT19584EN.pdf>

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Член 3 од Директивата.

квалитетот во поглед на обезбедувањето услуги на медијација¹¹¹. Пропишана е и обврската државите да поттикнуваат иницијална и натамошна обука на медијаторите. Националниот закон предвидува донесување Кодекс на медијаторите од страна на Комората на медијатори (тој е и донесен), со што формално се задоволува ова барање на Директивата. Со закон и со правилници се пропишани иницијална обука и обука за освежување на знаењата, па би можело да се констатира дека и во овој поглед домашното право е усогласено со европското законодавство. Законот за медијација, исто така, предвидува надзор од страна на Министерството, но овој надзор е административен и не го опфаќа аспектот на обезбедување квалитет.

Она што суштествено недостасува е изграден конзистентен систем на квалитет на медијацијата. Потребата од изградба на ваков систем го наложуваат и барањата од корисниците на услугите за да се стекне доверба во овој нов институт во македонското право. Оттаму, по наша оценка обезбедувањето квалитет, нормативно и практично, ќе биде клучниот непосреден предизвик за медијацијата во Република Македонија.

Застареност и преклузија

Законот за медијација од 2006 година беше усогласен со барањата од Директивата, во текот на медијацијата, да не течат роковите за застареност и преклузија.¹¹² Веројатно мотивирани од потребата за ефикасност на судските постапки, измените на Законот од 2009 година го напуштаат овој принцип. Ќе биде неопходно принципот повторно да се воведо во Законот, особено што цениме дека медијацијата нема практично да придонесе за одолговлекување на судските постапки.

Пристап до информации за медијацијата

Националниот закон прокламира достапност на информации за медијација, но суштествено тоа не е обезбедено на легислативно ниво, а во ограничена мера е обезбедено во практиката (на пр. веб-страницата на Министерството за правда, веб-страницата на Комората на медијатори на Република Македонија, огласни табли на судовите). Се препорачува идните измени на нормативната рамка да содржат и одредби кои ќе определат минимум обврски на одговорните субјекти (надлежните министерства, комората, судовите итн.) за задолжително обезбедување пристап на информации за медијацијата за граѓаните.

Извршност

Законот за медијација е усогласен со Директивата во однос на извршноста. Директивата (член 6) определува дека државите-членки треба да обезбедат можност спогодбата да биде извршна, што националниот закон го обезбедува преку дадената можност за солемнизација.

Судот и медијацијата - опции

Во македонското законодавство не се избрани опциите од директивата:

- Покана од судот за присуство на информативен состанок;

---

¹¹¹ Член 4 од Директивата.

¹¹² Член 8 од Директивата.

- Задолжителна медијација под одредени услови; ¹¹³
- Можност судија да биде медијатор.¹¹⁴

При идните измени на законската рамка треба да се земат предвид и овие опции.

Особена внимателност се препорачува при воведувањето задолжителна медијација, но во оваа статија не се задржуваме на ова прашање кое заслужува посебна разработка.

Регулирање на споровите со меѓународен елемент

Постојниот Закон за медијација не е прецизен во поглед на споровите со меѓународен елемент. Тие ќе треба да се регулираат во согласност со принципите на УНЦИТРАЛ. Принципите за прекуграничните спорови се регулирани во Директивата.¹¹⁵ Во моментот не постои итно од нивно вградување во правото на Република Македонија, но тие ќе треба да се имаат предвид во иднина.

Заклучок

Националната легислатива за медијација е делумно усогласена со правото на ЕУ. Сепак, степенот на усогласеност со правото на ЕУ не е пречка за имплементацијата, така што е обезбедена задоволителна рамка за развој на медијацијата во оваа фаза на развојот на медијацијата во Република Македонија.

Секоја натамошна измена на нормативната рамка треба да се одвива внимателно, со широка расправа на вклучените субјекти и сеопфатна анализа на последиците. Измените на законските прописи треба да бидат дел од подолгорочна стратешка рамка на политиката за поттикнување на медијацијата во Република Македонија, а не изолирани легислативни интервенции.

Неопходни се усогласувања во поглед на гарантирање на принципот на компетентност на медијаторите, обезбедување квалитет на медијацијата, роковите за застареност и преклузија, како и обезбедувањето пристап до информации за медијацијата за граѓаните. Овие усогласувања произлегуваат не само од потребата за усогласување со правото на ЕУ туку произлегуваат и од согледувањата за досегашната имплементација на медијацијата во Република Македонија, и потребите изразени од потенцијалните клиенти.

Препорачливо е да се разгледа примената на опциите од Директивата за упатување на медијација од страна на судот.

Клучно и најитно прашање е да се обезбеди принципот на компетентност на медијаторите, како и систем на квалитет на медијацијата, на нормативно ниво и во практиката.

---

¹¹³ Член 5 од Директивата: „Оваа Директива не е во спротивност со националното законодавство според кое медијацијата е задолжителна или подлежи на поттик или санкции, пред или по почетокот на судската постапка, доколку таквото законодавство не ги спречува страните да го остварат правото на пристап до судскиот систем“.

¹¹⁴ Според Директивата, медијација може да врши судија кој не е одговорен за судски постапки во врска со дадениот спор.

¹¹⁵ Член 2 од Директивата.

ЛИТЕРАТУРА:

Bosnak, M. John The European Mediation Directive: More Questions Than Answers, in ADR in Business: Practice and Issues across Countries and Cultures, Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011;

Directive 2008/52/EC OF THE European Parliament and of the Council of 21 May, 2008, on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, Official Journal of the European Union L 136/3;

European Commission, Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, Brussels, 19.4.2002, COM(2002) 196 final;

European Commission, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, {SEC(2004) 1314}, Brussels, 22.10.2004, COM(2004) 718 final 2004/0251 (COD);

European Code of Conduct for Mediators, 2004,

http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf

European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department Citizens' rights and constitutional affairs, Lessons Learnt from the implementation of the EU mediation Directive: the business perspective, Note, 2011,

<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201105/20110518ATT19584/20110518ATT19584EN.pdf>

АЛТЕРНАТИВИ НА СУДОТ И СУДЕЊЕТО

Задолжителна медијација - за или против

*Јакнењето на позицијата на судот како централна институција на демократската правна држава и неговата трансформација од орган на државна власт во јавна служба на правдата, чијашто основна функција е покрај примената на правото и заштитата на човековите слободи и права, имаат за негативна консеквенција *енормно зголемување на бројот на судските предмети*. Врз порастот на споровите кои добиваат судска разрешница, влијаат мноштво фактори од кои најзначајни се: порастот на конфликтноста во општеството, кој оди заедно со јакнењето на свеста за субјективните права и интереси, хипертрофијата на правните норми и слабеењето на нивната претпоставена нормативна моќ, ерозијата на другите државни механизми за примена на правото (посебно администрацијата) и, заедно со сето тоа, подигањето на значењето на *правото на судска заштита* на граѓаните и на нивната *доверба во судот*¹¹⁶.*

Основните начела на судска самостојност, независност и непристрасност, како и на ефикасност, ефективност и брзина на судското решавање на споровите (се вели: „задоцнета правда е исто што и неправда“), се конфронтираат со *бројни практични проблеми* што ги создава пренатрупаноста на судовите со предмети различни по вид и тежина (пред македонските судови во постапка на решавање секоја година има над милион и сто до милион и триста илјади предмети, од кои речиси половината остануваат нерешени на крајот од годината!). Јавноста е во најголемиот дел незадоволна од ефикасноста на судскиот систем, кој не овозможува разумно брза и евтина заштита на правата во предвидливо време и исклучување странични, политички и слични влијанија врз постапувањето на судот. Тоа ја налага потребата за наоѓање на решенија за подигање на *ефикасноста на судскиот систем*, без да се напуштат основните начела и постулатите врз кои е втемелен.

Во опфатот на судските реформи, кои денес, во глобални размери, се главно подрачје на општествените реформи, реформите на државата и на правниот систем, содржани се и следниве основни цели:

- 1) забрзување на правдата со забрзување и поедноставување на судската постапка;
- 2) растоварување на судовите од решавањето предмети, кои би можеле да се решаваат во друга, вонсудска постапка.

Новиот правец на „дејудизијализација“ се појавува како плодно *иновативно подрачје*, кое во различните судски системи исфрли повеќе рационални методи и средства за остварување на таквите цели. Дел од нив се кренати на рамништето на општоприфатени решенија и препорачливи стандарди во документите на ООН, СЕ и ЕУ, кои кореспондираат со декларираниите основни слободи и права во нив, посебно правото на судење во разумен рок.

Од правото на судење „во разумен рок“ изведени се и стандардите за *брзината и поедноставувањето на граѓанската постапка*. Можноста за остварување на таквата цел се поврзуваат обично со правните системи и традиции на државите, и се изразуваат низ различни решенија: донесување одлука во итна постапка, кога тужениот се откажал од заштита и правни лекови („налог за плаќање“, а ако се противи започнува парнична постапка, но товарот на

¹¹⁶ В. Камбовски, 2 август, Штип, 2010 година, стр. 269.

доказување се префрла врз тој што иницирал таква постапка); прифаќање итна постапка кога вредноста на спорот е под определена вредност (судење во „спорови од мала вредност“), поставување кратки рокови за изнесување на доказите, исклучување адвокат, откажување од право на жалба итн. (<http://europa.eu.int/comm/justice>).

Повеќето препораки на СЕ, во делот на граѓанската постапка, се однесуваат на подигање на ефикасноста, поедноставување и забрзување на постапките. Во оваа смисла, *Препораката Р(84)5 за правилата на граѓанската постапка за подобрување на функционирање на правдата* на Комитетот на министрите од 1984 година, утврдува девет мошне прецизно дефинирани правила. Исто така, и *Препораката бр. Р(95)5 на Комитетот на министри од 1995 година за воведување системи на апелациски постапки во граѓанската и во стопанската област* и за подобрување на нивното функционирање, содржи стандарди за забрзување на *второстепената жалбена постапка*, што се однесуваат на ограничувања на судската контрола и други мерки за подобрување на ефикасноста на апелациските постапки. Во овој контекст, *Законот за судови содржи само општи начела* кои претставуваат основа за примена на ваквите иновации, како што е начелото на судење во разумен рок, начелото на економичност итн. (чл. 10). Конкретните мерки за поедноставување и забрзување на постапката се содржани во процесните закони (така ЗКП: примена на начелото на опортунитет на гонењето, скратена постапка, судски налог итн.; или ЗПП: издавање платен налог, постапка во спорови од мала вредност итн.).

Алтернативи на судот и на судската постапка

Алтернативното решавање спорови (АРС) е општ назив за методот на решавање кој подразбира:

- 1) избегнување на судот и судската постапка;
- 2) алтернатива на редовната судска постапка, со можност судот да решава во неформална постапка на медијација.

Овој назив (АРС) ни оддалеку не го исцрпува поимот на начините со кои правните спорови може да се решаваат *без суд и судење*. Поточно, и не постои една општоприфатена дефиниција на поимот „алтернативно решавање спорови“. Поимот на АРС се однесува на која било постапка која значи алтернатива, односно замена за судската постапка, вонсудски (неадјукативен) метод на решавање на споровите. Можноста за алтернативни постапки однапред *не е ограничена*, така што не би можела да исклучи појава на постојано нови методи на АРС.

Тоа што поимот на АРС не може да се дефинира како затворен, конзистентен поим, не значи дека не може да се одреди *сместата, идејата на овие методи*, и од нивното онтолошко разликување од судската постапка да се опфатат во тој поим нови и поинакви методи. *Основната разлика* меѓу алтернативите постапки и судската постапка е што спорот за чиешто решавање судот е надлежен, се решава без формалностите на судската постапка, односно не го решава судот. Во споредба со судската постапка, алтернативната постапка е многу пофлексибилна и поприспособлива на природата на спорот. Исто така, алтернативата значи растоварување на судот и заштеда на време и пари за странките, како и побрзо доаѓање до правдата, односно до решение на спорот.

Во онтолошка смисла, постојат неколку битни разлики меѓу АРС и судската постапка, кои се однесуваат на: *субјектите, предметот, текот и резултатите* на решавањето на спорот.

Судската постапка ја води судот и во неа странките имаат статус на учесници кои влијаат врз одлучувањето само посредно, изнесувајќи свои предлози, тврдења и аргументи во прилог на одлуката, која ја донесува судот. Во АРС одлучуваат странките, со евентуално учество на трето лице, посредник, медијатор, кој има улога да помага во изнаоѓањето решение прифатливо за двете странки.

Предмет на судската постапка е утврдувањето на фактите и примената на правото од страна на судот, и таа се одвива низ законски пропишани форми на дејствата на сите учесници, кои се стремат кон конечниот резултат - донесување одлука која претставува правна разрешница на спорот. АРС нема предмет за утврдување факти кое е ограничено со тужбеното барање, ниту давање на тие факти определена правна форма, на крајот обликувана во одлука, туку решавање на конфликтот меѓу странките. Конфликтот (спорот) меѓу нив не е никогаш ограничен само на определени факти, туку се изразува секогаш како *интерперсонален однос* кој инволвира и други рационални и емотивни елементи (некоја посредна цел која сака да ја оствари странката, нетрпеливост меѓу нив итн.). Без надминување на основниот конфликт, донесувањето која и да е одлука во судската постапка не го решава конечно спорот меѓу странките и не ги нормализира меѓучовечките односи меѓу нив, туку може уште повеќе да ги наруши (по една пресуда да следува тужба на странката која го изгубила спорот, осудениот за навреда да возврати, исто така со тужба за навреда итн.). Наспроти сето тоа, АРС овозможува склучување *спогодба* меѓу нив, која има подолготрајно и посеопфатно дејство и ги решава не само конкретниот повод за спор туку и неговата подлабока причина.

Процесните дејства на судот и странките во постапката имаат строго определена форма и содржина, а целиот тек на постапката е формализиран со процесните норми кои предвидуваат постапност во нејзиното одвивање (поднесување тужба, одговор на тужениот, главна расправа која се одвива по определен ред, доказна постапка, завршни зборови итн.). Постојењето рокови за преземање определени дејствија, нужни за обезбедување процесна дисциплина, и брзина и економичност на постапка, можат да ги доведат странките во ситуација да го изгубат спорот само од *формална причина* на пропуштање на рокот (за поднесување докази, жалба итн.). Сето тоа, подразбира потребно време за решавање на спорот, што ја отежнува положбата на двете странки: и на странката, чишто права се реално загрозени или повредени, и на странката која е евентуално неосновано инволвирана во спорот во својство на тужен, односно обвинет. АРС не е подредено на такви строги формалности и се одвива според правила кои се флексибилни и подредени на главната цел: помирување и постигнување спогодба меѓу странките. Основно начело во алтернативната постапка е одлучување од самите странки, што претставува широка рамка за модификација на правилата на постапување според нивната волја и природата на спорот. Динамиката на неговото решавање не зависи од почитувањето на некои формални процесни правила, туку од напредокот и приближувањето на волјата на двете странки за постигнување согласност.

Резултат на судската постапка е одлуката што ја донесува судот врз основа на утврдената фактичка состојба. Таа е нужно ограничена, најпрвин, со барањето за постоење *објективен и субјективен идентитет* со тужбеното барање и личноста на тужениот, а патем и со фактичката постапка, која е утврдена со помош на докази и се појавува секогаш во форма на „процесна (доказана) вистина“. АРС не е стриктно ограничено на однапред определениот предмет на спорот, туку може да го прошири и врз други елементи, кои ги тангираат односите меѓу двете странки (значи не постои објективен идентитет). Исто така, алтернативната постапка може во постигнувањето согласност да инволвира и други лица кои стануваат дел од конечната спогодба (на пример странките во граѓански спор да се договорат за некое трето лице, кое доброволно се инволвира во спогодувањето, да го преземе долгот на тужениот). Со тоа, за разлика од судската постапка чишто резултат е одлука која јасно ги диференцира победничката и победената странка, АРС има цел *победа на двете странки*, затоа што секоја добива сатисфакција на своите барања со постигнатата спогодба.

АРС не се појавуваат, според тоа, како алтернатива на судската постапка која стои во резерва и има второстепена улога во решавањето на споровите, какво што толкување имплицира самиот назив (алтернатива на нешто што се претпоставува како редовно и нормално). Напротив, таквиот метод по природата на нештата *претходи, односно е комплементарен и компатибилен со судската постапка*, освен кога се работи за постапки што имаат *спорови од јавен интерес за свои предмети*, затоа што е поблизок до природата на правото и неговата автоматска примена. Исто онака како што правото не би можело да функционира без претежно автоматска примена од страна на адресатите на правните норми, нормално е и можните конфликти меѓу нив да се решаваат по пат на непосредно спогодување, без подигање тужбени барања пред судот.

Поради сите овие посебности, АРС има низа *предности во однос на формалната судска постапка* во сите спорови, кои се појавуваат како симптом на влошени интерперсонални односи меѓу странките и не задираат во правата и интересите на трети лица. Такви се случаите на спорови во семејните односи, полесните дела на навреда, клевета, телесна повреда, ситна кражба итн., повреди на правата на потрошувачите, трговски спорови, работни спорови, спорови настанати кај купопродажните договори итн.

Основна претпоставка за АРС е *согласност на страните* во спорот да влезат во постапка за изнаоѓање „пријателско решение“, односно заеднички прифатлива спогодба. Тоа е битно ограничување на дострелот на овој метод, врз кое може да се влијае ако во судскиот систем се инсталирани механизми кои ги поттикнуваат спротивставените страни на алтернативна постапка, истакнувајќи ги нејзините предности во однос на формалната судска постапка.

Во *македонскиот правен систем*, АРС се појавуваат релативно доцна, поточно во последнава декада, по еден релативно подолг временски дисконтинуитет со поранешниот судски систем (мировни совети, судови на здружен труд итн.). Нивниот сегашен статус е на скромно почетно рамниште на воведување одделни АРС во казнената (помирување, судски налог, запирање на постапката кај полесните дела ако обвинетиот ја поправи штетата на делото), прекршочната (посредување, спогодување), граѓанската (порамнување, спогодување) и постапката кон малолетници (медијација според Законот за малолетничка правда).

Од законски аспект, во македонскиот судски систем се најконзистентно уредени двете главни алтернативи на судската постапка: медијација и арбитража, односно арбитражното решавање на споровите. Треба да се истакне дека практиката сè уште слабо реагира на овие иновации, што се должи и на недоволната информираност и ангажираност на релевантните субјекти (министерствата, коморите, различните здруженија итн.) за афирмирање на АРС.

Медијацијата (посредувањето) е начин на решавање спорови *со посредство на трето неутрално лице*, кое со своето дејствување им помага на спротивставените страни да се спогодат¹¹⁷. Се работи за постапка, во која учествуваат двете страни во спорот и *медијаторот* (посредникот), и која има спогодбена, неакузаторна и неадјукативна (несудска) природа.

Оваа широка дефиниција на поимот медијација допушта под него да се подведат различни облици активности на посредникот во решавањето на спорот: од негово пасивно присуство до активно учество, со влијание врз двете страни да прифатат преговори, предлагање решенија и одвоена расправа со двете страни за дадените предлози, заеднички расправи и предлагање конечна спогодба. Натаму, медијацијата може да е ограничена само на конкретниот спор, а може да се прошири и на други околности во односите меѓу двете страни, кои имаат влијание врз конкретниот спор. Конечно, таа не мора да биде ограничена на фактичката и правната страна на спорот, туку да опфати пошироки сегменти од заемните односи меѓу двете

¹¹⁷ Т. Зороска Камилоска, Медијацијата како алтернатива на судењето – нека спорот стане договор, Зборник – Актуелните прашања за државата и правото на Република Македонија и Руската Федерација, том 2, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2007 година, стр. 596.

страни, вклучувајќи ги емоционалните и сличните проблеми во нивната комуникација, кои се појавуваат како пречка за мирно решавање на спорот и воспоставување меѓу нив нормални односи. Се разликува и: *советодавна* (фацитативна) медијација, која е ограничена на давање најдобри совети на двете страни како да преговараат, и *оценувачка* (евалувативна) медијација, која завлегува во суштината на спорот и предлагање решение.

Поаѓајќи од дефиницијата на *спорот како конфликт*, несогласување на две страни за определени слободи и права, и правни интереси, медијацијата воопшто не мора да биде ограничена на неговите формално-правни аспекти, така што како медијатор може да се појави кое било лице, кое не мора да има никакви правни познавања (адвокат, правник итн.). Во зависност од природата на спорот, потребата од посебни познавања на медијаторот може да ја задоволи и: психолог, социјален работник, економист, земјоделец итн.

На природата на спорот е приспособена и техниката, односно *методот на медијација*. Така, на пример, ако меѓу страните во спорот постои висок степен на непријателство или нетрпеливост, медијаторот треба да преземе дејства со кои ќе влијае врз емоционалната подготвеност на страните да прифатат посредување; ако страните се подготвени да преговараат, но не знаат како, да понуди можни начини на поединечна и заедничка комуникација околу спорните прашања итн.

Битни елементи на медијацијата како облик на APC се:

- 1) слободна диспозиција и спогодување на страните со цел склучување заемно прифатлива спогодба;
- 2) неформалност на процесот на преговарање;
- 3) учество и соработка на трето неутрално лице (медијатор) кое го поттикнува и помага преговарањето и може да предложи конечна спогодба;
- 4) доверлива природа на процесот на преговарање;
- 5) можност за поведување или продолжување на судската постапка, во случај на неуспех на медијацијата.

Медијацијата завршува со: *спогодба на страните* во спорот; *одлука на медијаторот* дека преговарањето е неуспешно и дека поради тоа постапката се запира; и со *изјава на некоја од страните* дека се повлекува од преговарањето. Посебна улога во преговарањето има медијаторот, кој мора да биде *независен и непристрасен*, но последниот збор го имаат секогаш страните во спорот: тие го имаат правото на одлучување и остануваат „господари“ на заемниот спор.

Иако по својата генеза, постапката на медијација е приватна работа на страните во спорот, во современите судски системи таа постапно се трансформира во „квази-јавна“ постапка, односно званичен метод на регулирање на споровите, *уреден со закон* (споредбени показатели за примената на медијацијата во европските судски системи, в. во *European judicial systems*, (2008): најголем број медијатори на 100.000 граѓани се акредитирани во: Австрија, Холандија, Белгија, Хрватска и Унгарија). Покрај доброволната медијација, во законите се појавуваат различни решенија на иницирање на медијацијата од страна на судијата или други органи (јавното обвинителство), или пак на *мандаторна, задолжителна медијација*. *Квази-државната медијација*, која станува предмет на законско уредување, и со тоа ограничување на флексибилноста на нејзините форми и резултати, може да се појави во различни облици:

- 1) медијација од страна на судијата или од медијатор кој се наоѓа на листата на судот, или на друга официјална листа, составена во согласност со закон;
- 2) надзор и авторизација, потврда на резултатот на спогодувањето од страна на судот, или нејзино поврзување со судската постапка (медијација како облик на „скршнување“ на судската постапка);
- 3) законско уредување на задолжителна медијација пред судијата (*судска медијација*), која се спроведува според одредбите на процесниот закон (така во парничната постапка) и начелото на јавност.

Претераниот интервенционизам на државата во подрачјето на медијацијата, од една страна, го поттикнува APC во облик на „судски алтернативи“ на формалната судска постапка, но, од друга страна, не придонесува за развивање такви методи како начин за избегнување на судот и судската постапка воопшто. Поради тоа, во теоријата е едногласно застапено тврдењето дека законското уредување на медијацијата треба да појде од *екстензивен пристап кон приватната медијација* во однос на судската постапка, и исто така, од *екстензивен пристап на судската и на другите облици на квази-јавна медијација* во однос на формалната судска постапка.

Иако постапката на медијација според својата природа нема определена форма, туку е токму алтернатива на формалната постапка, редовни и логички фази низ кои поминува се¹¹⁸:

- 1) иницирање на спогодување од една од страните или од медијаторот;
- 2) почеток на преговорите;
- 3) фаза на прибирање и презентирање факти, докази и информации;
- 4) фаза на утврдување на интересите на страните;
- 5) фаза на развој, оценување на мислењата и предлагање решенија;
- 6) постигнување спогодба.

Задолжителна медијација - за или против

Во прилог на поширокото прифаќање на различните APC, во современите судски системи се истакнуваат неколку битни аргументи. Особено значење има потврдено сознание дека таквиот начин е особено погоден за спорови во кои не се вклучени само две, туку *повеќе страни*, така што APC се појавуваат како погодни форми низ кои се разрешуваат заплеткани спорови, кои разложени на повеќе двострани судски постапки, би создале нови спорови или би резултирале со парцијална разрешница.

Не помалку важен е аргументот дека предност на медијацијата е определувањето и контролирањето на постапката *од самите странки* во спорот. Ослободени од некои процесни формалности во вид процесни пресумпции, правила на докажување итн., странките се во многу *порамноправна положба* во споредба со судската постапка. Така, тужителот ја губи доминантната процесна позиција на *доминус литис*, но истовремено е ослободен од престрогите формални барања да го докажува своето тврдење за фактите. Тужениот влегува во спогодување, што претставува подготвеност да се прифати целосно или делумно тужбеното барање, но истовремено може да бара за себе определено олеснување (да признае само еден

¹¹⁸ Г. Кнежевиќ, В. Павиќ, Arbitraža i ADR, Белград, 2009 година, стр. 232.

дел од барањето итн.). Оттука, медијациите се особено погодни за спорите во кои двете страни влегуваат *без цврста увереност* во заснованоста и доказите за тужбеното барање, но и за одбраната од него. Во граѓанските случаи, тужителот побрзо ќе влезе во постапка на спогодување кога нема сосема сигурни докази да ја докаже противправноста и вината на тужениот, а тужениот ќе ја прифати ако е виновен, но смета на некое олеснување или не знае со какви докази располага овластениот тужител.

Флексибилноста на правилата на медијацијата, кои ги одредуваат самите странки, повлекува огромна *заштеда во време и во пари*, со избегнување судски трошоци, плаќање адвокати, вештаци, лични трошоци на странките итн. Наспроти скапата судска постапка, медијацијата може да биде практично *бесплатна* или завршена со минимални трошоци. Користа од таквото избегнување на трошоците не ја извлекуваат само странките, туку и државата: судовите се растоваруваат од таквите случаи, со што се намалува притисокот врз пренапрегнатиот судски буџет, судиите можат да посветат повеќе време на потешките и на посложените судски случаи, се намалуваат трошоците на јавното обвинителство итн.

Најсуштествениот аргумент е изведен од *идејата за правда и правичност*. Го има формулирано уште *Аристотел*, определувајќи како *расудува праведниот човек*, тој „повеќе сака спорот да го реши пред избран судија, отколку да води судски спор, бидејќи тој гледа што е праведно, а судијата го гледа исклучиво законот. Токму поради тоа е воведен избран судија, за да може правичноста да надвлее“. Медијацијата е на линијата на *ресторативната правда*, наспроти формалната судска постапка, која правдата и правичноста ја ограничува нужно во рамката на тужбеното барање, утврдените факти во текот на постапката и правната норма која треба да се примени во случајот. *Правдата*, до која се доаѓа во таквата постапка е двострана: правда за тужителот или општеството во целина (кога се работи за казнени дела), и казна за тужениот, односно обвинетиот. Правдата во таквите спорови се задоволува така што она што го добива едната страна (тужителот) се мери, односно порамнува, со она што го губи спротивната страна (тужениот). *Ресторативната правда*, кон која се стреми медијацијата, подразбира *правда за сите* субјекти кои се инволвирани во спорот. Истовремено, секој по нешто добива и по нешто губи, во сразмерност не само со она што се губи на спротивната страна туку и со она што го губи страната што нешто добива. Во тоа е суштината на праведната спогодба до која странките доаѓаат со заемно попуштање, наспроти примената во судската постапка на апстрактната правна норма, која и не мора да резултира со праведна пресуда.

Гаранција дека може да се дојде до праведлива спогодба е изборот од странките во спорот на трет, *неутрален и независен посредник* кој ќе го поттикнува и води процесот на медијација. Со тоа што странките сами го избираат посредникот, однапред се отстранети сите можни резерви во однос на независноста и непристрасноста на судот како државен орган, особено во спорите со државата или други спорови кои имаат јавно-правен карактер. Исто така, алтернативната постапка не само што започнува туку цело време трае, благодареејќи на волјата на двете странки, односно во моментот кога едната од нив ја губи довербата во посредникот, или воопшто во таквиот начин на решавање на спорот, алтернативната постапка ја губи својата смисла и се запира, а спорот продолжува да се решава во судска постапка.

Посебна предност на медијацијата е *трајноста на решението*, за кое е постигната согласност. Спогодбата станува правосилна и извршна во моментот кога е постигната, или, во случаите определени со закон, кога е верифицирана од страна на судот. Нема потреба од жалби или други правни лекови, но уште поважно е дека со праведната спогодба се воспоставува (релативно) трајна доверба и мир меѓу странките, и се превенираат идни судски спорови.

Наспроти позитивните страни, медијацијата има и *определени слабости*, за кои посебно треба да се води сметка при законското регулирање на можните алтернативи. Во литературата со право се укажува на основната негативна страна, која се состои во можноста за *изигрување на послабата страна во спорот*. Со изнудена согласност за медијација, таа може да се доведе во позиција да ги изгуби основните процесни гаранции што ги обезбедува судската постапка и

конечно да подлегне на условите што ги диктира посилната страна. Во тој случај, изгубена е смислата на алтернативната постапка, која се состои во еднаквост на волјите за нејзино започнување, но и доброволност во постигнувањето спогодба како нејзин резултат. Поради тоа, во уредувањето на законските услови за алтернативна постапка, посебно внимание заслужуваат токму елементите на фактичка нееднаквост, која е спротивна на смислата на медијацијата.

Реална е и опасноста од злоупотреба од страна на *медијаторите и другите учесници* во спогодувањето. Злоупотребите може да бидат мотивирани со профитабилни цели, што, во наши услови, значи создавање добри шанси за корупција (посредникот да понуди „посебни услуги“ на едната страна во преговарањето, спротивно од начелата на медијацијата и спротивно на кодексот на однесување на медијаторите). Проблематична е и судската потврда и истовремено контрола над постигнатата спогодба, особено кога преговарањето треба да добие судска верификација, односно кога постапката на медијација се влева во судската постапка.

Наместо заклучок - задолжителна медијација, односно задолжителен обид за медијација, треба да се воспостави во определени видови спорови, т.н. „медијабилни спорови“, во кои спаѓаат стопанските спорови, работните спорови, семејните спорови, потрошувачките спорови и др. Потребни се измени и дополнувања на определени законски решенија (Законот за семејството, Законот за задолжително осигурување во сообраќајот), но најпрвин мора да се обезбеди силна логистика од страна на сите заинтересирани и засегнати субјекти и институции, едукација и подигање на нивото на свест во јавноста, како и да се изгради позитивна слика за медијацијата и особено за медијаторите.

Резиме: новиот правец на „дејудисијализација“ се појавува како плодно иновативно подрачје, кое во различните судски системи исфрли повеќе рационални методи и средства за остварување на таквите цели. Дел од нив се кренати на рамништето на општоприфатени решенија и препорачливи стандарди во документите на ООН, СЕ и ЕУ, кои кореспондираат со декларираниите основни слободи и права во нив, посебно правото на судење во разумен рок. Од тие причини, се инсистира користење на алтернативните форми на решавање спорови, односно на арбитражата и на медијацијата. Сама по себе, медијацијата е поблиска до граѓаните, до потенцијалните странки во судската постапка, под услов тие да се едуцирани и свесни за можностите и предностите на оваа неформална постапка. Медијаторот со својот авторитет има задача да ги намали тензиите меѓу страните и да им помогне да ја разберат суштината на проблемот заради негово надминување. Медијаторот не нуди решение, тој ги води страните и ги поттикнува сами да го донесат решението. Од овие причини, посебно кај определени спорови кои се подобни за медијација, нужно е изменување на определени законски решенија и воведување задолжителен обид за медијација.

Библиографија:

1. Татјана Зороска Камиловска, Медијацијата како алтернатива на судењето – нека спорот стане договор, Зборник – Актуелните прашања за државата и правото на Република Македонија и Руската Федерација, том 2, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2007 година;
2. Владо Камбовски, *Судско право*, 2 август, Штип, 2010 година;
3. Г. Кнежевиќ, В. Павиќ, *Arbitraža i ADR*, Белград, 2009 година.

проф. д-р Осман Кадриу

ИЗВРШНОСТ НА СПОГОДБАТА ПОСТИГНАТА ПРЕД МЕДИЈАТОРИТЕ

СО ПРЕДЛОГ-РЕШЕНИЕ - *De lege ferenda*

Краток вовед

Современите процесно-правни теории, посебно теориите од граѓанско-правната наука, преокупирани се со новите предизвици за сè поефикасно и побрзо решавање и разрешување на сите можни спорови и конфликти кои се, во согласност со националното право на секоја држава, во надлежност на судовите и на судската власт. Со други зборови, една таква тенденција се забележува и се однесува на решавањето на предметите од надлежноста на судската власт, како една од трите власти и со нив рамноправна, а станува збор за законодавната и завршната власт.

Во гореизложената смисла, во правото се забележува тенденција за изнаоѓање и правно уредување на **алтернативните начини** на решавањето на конфликтите и споровите кои настануваат помеѓу субјектите во правото, и настануваат во нивните односи и во секојдневниот живот. И како што е познато, науката има посебен осврт за тоа и посебно се занимава со изучувањето на појавата на разните спорови, конфликти и разни недоразбирања, и тие, во целина земено, настануваат: прво, помеѓу физичките лица со други физички лица; второ, помеѓу физичките и правните лица и; трето, помеѓу самите правни лица. Сите овие се субјекти во правото. Имаат правен субјективитет. Во конкретните односи тие се страни во нив. Не е битно колку ги има како субјекти на едната или на другата страна. Важно е дека тие ги сочинуваат двете страни на односот со конкретни права и конкретни обврски. Исто така, во смислата на темата која овде се елаборира и посебно се потенцира и изучува, со конкретни предлози и конкретни решенија, разни се изворите врз основа на кои настануваат конкретни спорови и конфликти. Граѓанско-правната наука, и другите правни дисциплини, таквите извори посебно ги изучуваат. Кога станува збор за изворите врз основа на кои настануваат и конкретните односи, само патем ги набројуваме најважните. Тие се: договорните односи; причинувањето штета; стекнувањето без основа; деловодство без овластување. Има и други извори, а овие кои се нагласени заземаат посебно и важно место во теориите на граѓанско-правната наука. Нив посебно ги уредува и правната регулатива како на ниво на национална држава, а одделни решенија ги наоѓаме и во меѓународното право.

Важен сегмент кој треба да се потенцира е и судската практика. Имено, во судската практика, од подвлечените извори, во граѓанско-правните односи имаме најголем број спорови, конфликти и конфликтни состојби. Бројот на ваквите спорови и во конкретни временски периоди е енормно висок. Таквата бројка се забележува и во сегашното време. Тоа е општопознат факт. Една ваква појава доведува, честопати, и до пренатрупаноста на судовите со предмети кои се оформуваат врз конкретно настанати спорови. Од другата страна, таквата пренатрупаност се одразува и на самата ефикасност. Без сомневање се одразува и на квалитетот на судските одлуки.

Една од причините за алтернативно решавање на споровите е и ефикасноста која се постигнува во нивното разрешување. Ефикасноста во решавањето е значајна правно релевантна околност. Покрај ефикасноста, алтернативните начини на решавање на споровите, односите, конфликтите и другите недоразбирања имаат и други важни предности, за кои, во натамошното излагање, посебно ќе стане збор.

1. Уставот, важен извор за алтернативното решавање на спорите

Уставот на Република Македонија,¹¹⁹ како и во секоја земја која има устав, без сомневање претставува важен извор кој ја гарантира правната заштита на граѓаните во решавањето на сите спорови, конфликти и други нарушени односи, кои настануваат во врска со остварувањето на основните човекови права и слободи на луѓето во нашата земја.

Уставот на Република Македонија посебно место им посветува на основните човекови права и слободи. Бројот на уставните одредби, со чии решенија се гарантираат основните човекови права и слободи, тоа најдобро го потврдува. Имено, со одредбите од членот 9, па сè до членот 60 од нормативниот дел на Уставот, уставотворецот ги утврдува и ги гарантира човековите права и слободи.

Во остварувањето на човековите права и нивните слободи, алтернативните начини на решавањето на конфликтите и другите спорови, претставуваат значајни начини и форми кои придонесуваат во нивното остварување. Ова, дотолку повеќе што за човековите права и нивните слободи е важна нивната заштита. Под заштитата, во смислата на клучните зборови и клучните институции подвлечени во овој труд, се мисли на правната заштита. За да се обезбеди правна заштита, секоја држава, посебно онаа држава која важи и претендира да биде правна држава, треба да ја утврди и правно да ја уреди правната заштита. Тоа, *mutatis mutandis*, важи и за Република Македонија. Под поимот на правна заштита, во согласност со определбите на Уставот, се мисли на правните средства и правните механизми кои се употребуваат во постапката за остварување на човековите права и слободи. Под поимот правни средства, во оваа смисла, се мисли на разните правни средства и правни лекови кои се употребуваат во конкретни случаи и конкретни ситуации. А тоа ќе зависи од конкретното право и конкретната слобода чија заштита се бара.

По однос на правните механизми, нив ги утврдува и воведува секоја конкретна земја. Станува збор за механизми кои ќе бидат компетентни за правната заштита на човековите права и слободи. И кога станува збор за правните механизми, на прво место се мисли на државните органи и институции кои, заштитата на човековите права и слободи и нивното остварување, ги имаат во своја надлежност.

Во Република Македонија, а кога станува збор за правните механизми, во согласност со определбите на Уставот, со уставните одредби тие се уредуваат и поименично се определуваат. Станува збор за судовите, Уставниот суд на Република Македонија, Народниот правобранител и надлежните комисии на Собранието на РМ. Има и други институции, но подвлечените механизми претставуваат и влегуваат во групата на важни државни органи и институции. Во една вака изложена смисла, се подвлекува надлежноста и нивната одговорност тие, постапувајќи по конкретни правни средства, секогаш да им обезбедат и соодветна правна заштита на граѓаните.

Значењето на правните средства и правните механизми е важно. Нивната улога е правно релевантна. Ова, дотолку повеќе, и на прво место, што без нив и не може да се замисли правната заштита на човековите слободи и права.¹²⁰

¹¹⁹ Уставот на република Македонија е прв устав на нашата земја, донесен по осамостојувањето на нашата земја како суверена, самостојна, демократска и социјална држава. Тој е донесен од првиот состав на повеќепартиското Собрание, на 17.11.1991 година, и е објавен, заедно со Уставниот закон за спроведување на Уставот на РМ, во „Службен весник на РМ“, бр. 52/91.

¹²⁰ Поопширно и поконкретно за правните механизми, од аспект на уставно-правното уредување, во одредбите од член 50 – 54, од Уставот на Република Македонија.

2. Законска регулатива за алтернативното решавање на споровите

Покрај Уставот, прашањето на алтернативното решавање на споровите се уредува и со закон. Така се постапува и во другите земји. При една ваква состојба, сметаме дека е потребно посебно да се нагласи состојбата во законодавството на Република Македонија, од една страна, и одделни решенија во споредбеното право, од друга страна.

2.1. Законска регулатива на Република Македонија

Алтернативното решавање на споровите и во нашата Република се уредува со закон. Алтернативното решавање на споровите и постапките кои се поведуваат за таа цел, суштествено се разликуваат од судските постапки и одлуките на судовите кои се донесуваат по прашањата, односите и споровите од нивната надлежност. Овој комплекс на прашања, кој се однесува на судските постапки и одлуки, се уредува со процесно-правните прописи на нашата Република. Впрочем, и во другите земји се донесуваат процесно-правни прописи со кои се уредуваат постапките пред националните судови.

Покрај судските органи, позитивното право на Република Македонија предвидува и алтернативни начини за решавање на споровите, на конфликтите и другите конфликтни ситуации кои се во надлежност на судската власт.

За алтернативното решавање на споровите, кои настануваат помеѓу субјектите во правото, во процесно-правната наука неретко и скоро како правило се употребуваат и изразите, „вонсудско решавање“ и „недржавно решавање“. Ваквиот термилошки поим упатува на заклучок дека алтернативните начини на решавање на споровите се одвива, поточно, се спроведува пред други недржавни органи. При фактот дека судовите се државен орган, во изложената конотација, алтернативното решавање не ја интересира судската власт, иако, за волја на вистината, преку алтернативното решавање се решаваат предметите од судската надлежност. Во согласност со определбите на позитивното право на Република Македонија, три форми внимание заслужуваат, како три начини на алтернативно решавање на споровите, и тоа: прво, арбитража и решавање спорови во постапка пред арбитража; второ, медијација и улогата на медијаторите како посредници во решавањето на предметите од судската надлежност и; трето, мирно решавање на споровите во работните односи, односно мирно решавање на работните спорови. За сите овие форми, во позитивното право на Република Македонија, наидуваме и на посебни закони – *lex specialis*. Во таа смисла ги потенцираме: Законот за меѓународна трговска арбитража¹²¹ во Република Македонија, од 2006 година; Законот за медијација¹²², исто од 2006 година и; Законот за мирно решавање на работните спорови.¹²³

Како што може да се забележи, прашањата кои се однесуваат на алтернативното решавање, како во нашето позитивно право така и во споредбеното право, претставуваат законска материја – *sedes materiae*.

¹²¹ Законот за меѓународна трговска арбитража на Република Македонија е донесен во 2006 година и објавен е во „Службен весник на РМ“, бр. 60/2006.

¹²² Законот за медијација претставува посебен специјален закон за вонсудско решавање на споровите со посредство на медијатори. Законот е донесен во 2006 година и објавен е во „Службен весник на РМ“, бр. 60/2006. Законот за медијација е изменет и дополнет со Законот за изменување и дополнување на Законот за медијација во 2007 и во 2009 година. Измените и дополненијата на споменатиот закон се објавени во „Службен весник на РМ“, бр. 22/2007 и бр. 114/200.

¹²³ Законот за мирно решавање на работните спорови е објавен во „Службен весник на РМ“, бр. 11/2012 од 24.1.2012 година.

2.2. Меѓународното право и решавање спорови на алтернативен начин – медијација

Како што се нагласи, и на ниво на меѓународното право се забележува една сосема логична и очекувана тенденција. Тенденцијата се однесува на фактот со меѓународни акти да се утврди и да се регулира алтернативниот начин на решавање на конкретни спорови кои настануваат помеѓу субјектите во правото. Од нив ја издвојуваме Директивата 2008/52 ЕС од Европскиот Парламент, и на Советот од 2008 година. Со оваа Директива се уредува медијацијата во решавањето на конкретните спорови.¹²⁴ Со оваа Директива се уредуваат значајни прашања од областа на медијацијата и во таа насока содржи и значајни решенија. Од решенијата што ги содржи Директивата, сосема накратко ги издвојуваме следните: опсегот на медијацијата, дефинирањето на самиот поим за медијација, како и одредувањето на поимот медијатор. Директивата се однесува за граѓанските и трговските спорови, и можноста за нивно алтернативно решавање. Но со оваа Директива се исклучува можноста со алтернативниот начин на решавање да бидат решени прашањата од областа на приходите, царината или административните прашања, како и прашањата кои се однесуваат за одговорноста на државата за дејствата и превидите во спроведувањето на државната власт – *acta iure imperii*. По однос на поимот „медијација“, Директивата ја одредува како структуриран процес, каде две или повеќе страни во спор се обидуваат, самите на доброволна основа, да постигнат пријателска спогодба со помош на медијатор. Исто така, заслужува да биде подвлечена и определбата на Директивата за поимот „медијатор“. Според Директивата: „медијатор е секое трето лице кое е ангажирано да спроведе медијација на ефективен, непристрасен и компетентен начин...“

За да се одговори на поставената тема, а имено, за извршноста на спогодбата на странките постигната пред медијаторите, кое прашање предизвикува и доста дилеми како во теоријата така и во практиката, потребно е најпрвин да се подвлечат на соодветен начин општите, но и најважните карактеристики на постапките и одлуките со кои на алтернативен начин се решаваат спорите. Втората околност е, исто така, важна. Правиме обид врз основа на подвлечените предности на алтернативните начини за решавање на спорите, да доаѓаме до соодветно решение, а имено, решение *de lege ferenda*, постигнатата спогодба пред медијаторите да претставува извршна исправа, да претставува извршен наслов.

3. Некои од поважните карактеристики на постапките и одлуките кај алтернативниот начин на решавање на спорите – медијација и потребата на извршност на постигнатата спогодба

Бројни се карактеристиките на постапките и одлуките кои се донесуваат кај алтернативното решавање на спорите. Тие карактеристики се однесуваат како во случаите кога постапката се поведува пред арбитража, но се забележуваат и во постапката пред медијација, како и во постапката за мирно решавање на работните спорови. Впрочем, од погоре цитираните прописи, кои ги содржи позитивното право на Република Македонија, карактеристиките и карактерните црти кои ги подвлекуваме во овој труд, во нивните одредби се забележуваат.

За некои од поважните карактеристики, а во рамките на просторот кој е наменет за овој труд, посебно се задржуваме. Поточно, нив на соодветен начин ги потенцираме и накратко ги елаборираме, и тоа како што следува:

¹²⁴ Директивата 2008/52 ЕС се нарекува и Директива за медијација. Таа е усвоена од Европскиот Парламент и од Советот на Европа на 21.5.2008 година.

1. **Во медијацијата се решава само во прв степен.** Основна и важна карактеристика кај алтернативното решавање на спорите со медијација е и самата постапка и одлуката која се донесува. Во постапката пред медијација се одлучува и се пресудува со одлука која се донесува во оваа постапка. Независно на бројот на рочиштата, важно е дека се решава само во прв степен во постапката пред медијаторите. Може да биде еден медијатор или група медијатори. Оваа карактеристика се однесува и во случаите кога вонсудски, а во постапката пред арбитража, се решава конкретен спор. Исто така, оваа посебност се однесува и на работните спорови определени со закон, за кои се предвидува постапка, се разбира вонсудска (недржавна), и се донесува конкретна одлука од подмирувачот, односно надлежното тело.
2. **Правото на жалба се исклучува.** При фактот дека се работи за вонсудско решавање спорови, некои правила кои се важни и основни во судската постапка, кај алтернативниот начин на решавање не се применуваат. Таков е случајот и со употребата на правниот лек – жалба. Во постапката пред медијацијата, жалбата се исклучува. Инаку, како што е познато, во судската постапка жалбата е редовен правен лек. Како редовен правен лек, се воведува и правно се уредува со решенијата на Уставот на Република Македонија. Уставот предвидува двостепеност во постапките. Целта е јасна и овде нема потреба да се елаборира значењето на двостепеност во судската постапка, по повод одлуките кои судовите ги донесуваат во решавањето на конкретните спорови, поточно предмети.¹²⁵ Според тоа, а врз основа на изложеното уставно решение, во постапките за алтернативно решавање на спорите постои значаен исклучок. Исклучокот се однесува на правото на жалба. Жалбата се исклучува како правен лек, а тоа значи дека против првостепената одлука не се предвидува можноста да се употреби правниот лек – жалба.
3. **Одлуката во постапката за медијација е правосилна.** Како резултат на претходно наведените карактеристики, а посебноста дека жалбата се исклучува, наредната карактеристика е сосема логична и очекувана. Имено, одлуките во постапката пред медијаторите се правосилни од моментот на нивното донесување. Одлуките произведуваат правно дејство од моментот на донесувањето. Правните ефекти на донесените одлуки настапуваат од приемот на одлуките (спогодбите) за секоја странка. Ваквото правило важи во сите оние постапки кога странките се определуваат одлуката, односно спогодбата што се донесува, да се изготвува во пропишана форма, а тоа е пишана форма. Тоа произлегува или од волјата на самите странки или може да биде предвидено со закон, или со друг акт.
4. **Постапката кај алтернативното решавање е значајно пократка.** Една од важните карактеристики на алтернативниот начин на решавање на спорите, а во контекст на претходно изложените карактеристики, е времетраењето на постапката. Постапката кај алтернативниот начин на решавање на спорите е значајно пократка од времетраењето на постапката пред надлежните судови, како државни органи. Во оваа постапка се постигнува да се примени и да се почитува едно важно начело, кое важи за сите постапки, а тоа е начелото на ефикасност. Начелото на ефикасност го содржи во себе атрибутот на решавањето на конкретниот спор во разумен рок. Во судските постапки, поради пренатрупаност на судовите со предмети од нивната надлежност, не се ретки случаите за конкретни спорови, конкретни предмети и конкретни постапки, за нив да имаме и неефикасност и непочитување на начелото судење во разумен рок. Во врска со изложеното начело, не е случајно што и во Конвенцијата за човековите права и слободи наидуваме на конкретни одредби и решенија со кои потенцираното начело

¹²⁵ За правото на жалбата како правен лек и во одредбите на член 15 од Уставот на Република Македонија („Службен весник на РМ“, бр. 52/1991), како и во одредбите на амандманот XXI, донесен заедно со уставните амандмани XX – XXX, објавен во „Службен весник на РМ“, бр. 105/2005. Со цитираните уставни одредби се предвидува употребата на жалбата против одлуките на судовите од прв степен, како и жалба против поединечните правни акти, донесени во постапката пред органите на државната управа или организации, или други органи кои вршат јавни овластувања утврдени со закон.

посебно се уредува и се санкционира.¹²⁶ И поконкретно, со одредбите од член 6, од Конвенцијата, покрај другото, се уредува дека „секој, при определување на неговите граѓански права и обврски или кога е кривично гонет, има право на правично и јавно судење во разумен рок, пред независен и непристрасен трибунал основан со закон...“ При една ваква регулатива, Европскиот суд за човековите права, при анализата на сите поднесени апликации од апликантите, а против одлуките на националните судови, посебно се задржува и гради свој став во врска со почитувањето на наведеното начело – судење во разумен рок, во постапките пред националните судови на конкретната земја, на секоја земја. За почитувањето на начелото за судење во разумен рок, и во Република Македонија извршена е соодветна интервенција во позитивната регулатива, поточно во Законот за судовите од 2006 година.¹²⁷ Во оваа смисла, од регулативата која произлегува од Законот за судовите, покрај другото, се предвидува надлежност, а со тоа и обврска на Врховниот суд на Република Македонија да досуди правичен надомест за странките во конкретни постапки, поради повреда на начелото – судење во разумен рок. Во таа конотација, Законот предвидува можност, во случаите кога Врховниот суд на Република Македонија ќе утврди повреда на правото на судење во разумен рок, со решение да определи рок во којшто судот, пред кого постапката е во тек, мора да одлучи за правото, обврската или кривичната одговорност на подносителот на барањето и ќе досуди правичен надомест на подносителот на барањето заради повреда на правото за судење во разумен рок.¹²⁸ При една ваква работа кај судските постапки и примената на начелото – судење во разумен рок, времетраењето на постапките пред вонсудските, вондржавните органи и кај алтернативниот начин на решавање на спорите е знатно пократко. Тоа овозможува на мошне поефикасен начин да се оконча спорот. Постапката кај алтернативните начини е неформална. Трошоците се, исто така, значајно пониски и за странките се секогаш подносливи, за разлика од трошоците во постапката пред судовите.

- 5. Заштита на личноста на странката во постапките пред вонсудските органи.** Како што е познато, во судските постапки судењето е јавно. Случаите кога јавноста се исклучува, се предвидува со закон. За разлика од ваквиот принцип во судењата пред надлежните судови, во постапките кај алтернативното решавање на спорот, состојбата е поинаква. Во овие неформални постапки, посебно се води сметка за заштита на личноста на странката во постапката, како и за другите учесници во постапката. Рочиштата се затворени за јавноста. И кога станува збор за заштита на личноста на странките и другите учесници во постапката, во постапките кај алтернативното решавање медијаторот, односно групата медијатори, посебно води сметка за заштита на личните податоци, за личните својства и другите околности на личноста. Со други зборови, се штити дискретната сфера на странките, за интимната сфера и да не зборуваме. Таа се штити (треба да се штити и почитува) и во секоја друга постапка, не само во постапката пред недржавните органи. Напротив, се штити и пред судовите, пред органите на државната управа, другите организации и органи кои вршат јавни овластувања утврдени со закон. Врз основа на изложеното за карактеристиките на овие постапки, постапките пред вонсудските органи, тајноста во овие постапки, претставуваат значајно начело, а со тоа и важна предност на овие процедури. Имаме, со други зборови, целосна и квалитетна заштита на странките и другите учесници во постапката која се одржува, спроведува и окончава пред недржавните органи, а при алтернативното решавање на спорите.

¹²⁶ Европската Конвенција за човековите права и слободи, усвоена е во далечната 1950 година во Рим. Усвоена е на 4.11.1950 година, а стапува во сила на 3.9.1953 година.

¹²⁷ Законот за судовите е донесен во 2006 година и тој е објавен во „Службен весник на РМ“, бр. 58/2006. Значајни се неговите измени и дополненија, извршени во 2008 година, и тие се објавени во „Службен весник на РМ“, бр. 35/2008.

¹²⁸ За изложеното поконкретно во одредбите од член 35 и 36, од Законот за судовите („Службен весник на РМ“, бр. 58/2006 и бр. 35/2008.

6. **Можноста да се примени начелото – *ex aequo et bono*.** Странките во постапката пред медијаторите имаат право, а со тоа и можност да се договорот да се примени и познатиот принцип - *ex aequo et bono*, што значи како што е најдобро за странките, а тоа со други зборови значи принципот на правда и правичност да се примени на соодветен начин. Овој принцип има врска, поточно е резултат на школото на природното право и познатите теории кои ги бранат и елаборираат, со факти и акти, теоретичарите – **јус натуралисти**. Следствено на тоа се забележува и тенденцијата во одделни правни системи да се стеснува подрачјето во кое се применува пишаното право во буквална смисла на зборот. Стеснувањето се врши во полза на примената на теоријата на јус натуралистите. Тоа значи дека се забележува тенденција во современото право во правните односи и нивното уредување, а посебно и во споровите кои настануваат во конкретните односи, да бидат уредени според принципите на природното право како наднационално право. Правејќи споредба помеѓу природното право, од една страна, и позитивното право, од друга страна, со сегашната процесно-правна регулатива во Република Македонија, како и во другите земји, се забележува тенденција и интенција принципот на правдата и правичноста да доаѓа до полн израз и во подрачјето на вонсудското, недржавното решавање и разрешување на настанатите спорови и односи помеѓу странките како конкретни субјекти во правото.
7. **Афирмација и подобрување на односите помеѓу странките, гаранција кај алтернативниот начин на решавање на споровите.** Процесно-правната наука, а со тоа и позитивно-правната регулатива на повеќе земји, вклучувајќи ја и позитивната регулатива на Република Македонија, посебно го промовира принципот на вонсудско решавање спорови, од една страна, како и судското порамнување (судска спогодба) помеѓу странките, од друга страна. Двата овие начини се афирмираат, покрај другото, претставуваат и значаен фактор за афирмација, промовирање и подобрување на односите помеѓу странките кои се во еден конкретен спор, конкретен конфликт, односно кога помеѓу нив има конкретно недоразбирање. При ваквите определби, застапниците на ваквите стојалишта ги изнесуваат предностите на судското, односно вонсудското спогодување, од една страна, за разлика од посебностите кои ги имаат судските одлуки (пресуда, решение) со кои се решаваат споровите пред националните судови, од друга страна. Се задржуваме, сосема накратко, на разликите и сличностите помеѓу судските и вонсудските одлуки, посебно ценети од аспект и критериум на односите помеѓу странките и евентуално на другите учесници во постапката. Прво за судските одлуки. Со судската одлука во одделни постапки се решава предметот на спорот. Ништо повеќе од тоа. Какви ќе бидат односите помеѓу странките, посебно по окончувањето на спорот, тоа нешто судот не го тангира. Тој нема надлежност нивните односи да ги следи. Судот, по решавањето на спорот, се понаша според принципот *res inter alias acta*. А, како што е познато, често пати и после објавата на одлуката, помеѓу странките односите се нарушуваат до степен на несакани последици.¹²⁹ Состојбата е сосема поинаква кога настанатиот спор се решава со судско порамнување или вонсудско – алтернативно решавање, како што е медијацијата. Да повториме дека медијацијата претставува еден од алтернативните начини на вонсудско решавање на спорови. И поконкретно. Предностите кај алтернативниот начин на решавање како и со судските спогодби (судското порамнување) се забележуваат во целите кои се постигнуваат. Две цели заслужуваат посебно внимание, а тие се: прво, со судското порамнување, односно со одлуката донесена во вонсудска постапка како алтернативен начин, се решава конкретниот спор, и се решава конкретниот предмет. Другата цел е уште позначајна. Имено, со алтернативниот начин на решавање на споровите, а тоа е случај и со судското

¹²⁹ Примерите од судската практика упатуваат на заклучок на сериозно нарушување на односите на странките во конкретни постапки, посебно по окончување на спорот со судска одлука. Се забележуваат појави во конкретни односи и спорови помеѓу странките да настанат караници, турканици уште неизлезени од судската зграда. Честопати тие караници завршуваат со тепачки и други несакани последици.

спогодување, односите помеѓу странките се афирмираат, се промовираат и, со други зборови, се подобруваат. Од тие причини во граѓанско-процесната наука наидуваме на размислување за целосно, објективно и за логично афирмирање на системот на судско порамнување (судска спогодба), како и на вонсудското решавање на споровите. За едно вакво стојалиште посебно се забележуваат ставовите на познатиот процесуалист од просторите на поранешна СФРЈ, проф. д-р Боривоје Позник.¹³⁰ Како заклучок од изложеното, јасно се забележуваат предностите и поважните карактеристики и карактерни црти на вонсудското решавање на споровите, со посебен акцент на медијацијата. Овие предности ја импонираат и потребата да одлуката, поточно постигнатата спогодба пред медијаторите го има својството на **извршна исправа**. Како аргументи за едно вакво решение посебно ги издвојуваме и подолу наведените факти и околности.

4. Постигнатата спогодба пред медијаторите да претставува извршен наслов – *titulus executionis*

Покрај наведените предности кај алтернативниот начин на решавање на споровите, вклучувајќи ја и самата медијација и улогата на медијаторите, останува да се задржиме и на извршноста на постигнатата спогодба. Извршноста на секоја одлука на суд, како и извршноста на поединечен правен акт донесен од орган на државната управа или на организација, односно друг орган кој врши јавни овластувања предвидени со закон, претставува значајна институција. Без да се обезбеди конкретниот акт, односно одлука со една ваква клаузула (потврда на извршност), одлуката, односно актот не може присилно да се изврши. Само со клаузулата на извршност одлуката станува и го добива својството на извршен наслов, извршна исправа - *titulus executionis*. Изложената определба, *mutatis mutandis*, важи и за спогодбата која се постигнува во постапката за медијација и нејзината снабденост со потврдата за извршување.

Како се решава прашањето на извршноста на спогодбата која се постигнува кај алтернативниот начин на решавање на споровите, е прашање кое се изучува и во процесно-правната теорија, во позитивната регулатива во конкретни земји, а свое стојалиште има и во судската практика. За да се одговори на ова прашање, во овој труд правиме краток осврт на приодот кој го има позитивната регулатива на Република Македонија, од една страна, и одделни решенија кои ги наоѓаме во споредбеното право, од друга страна.

4.1. Извршноста на спогодбата пред медијаторите во позитивното право на Република Македонија

Важни се правните извори во Република Македонија со чии одредби и решенија се уредува прашањето на извршноста, односно потврдата за извршување на спогодбата која се постигнува помеѓу странките, а пред медијаторите и во постапката за медијација. Од правните извори ги издвојуваме, прво - решенијата на Законот за извршување од 2005 година и второ - решенијата на Законот за медијација од 2006 година, со посебен осврт на решенијата кои ги содржи Законот за изменување и дополнување на Законот за медијација од 2009 година.

---

¹³⁰ Сè уште ни се во добро сеќавање предавањата на проф. д-р Боривоје Позник, професор на Правниот факултет во Белград. За сите теми и дилеми од граѓанско-процесно правната теорија, како и за темата на судското порамнување и предностите на овој систем, професорот Позник имаше убедливи аргументи. За изложеното во делото на професорот Позник: Граѓанско-процесно право, Треќе допуњено и прераѓено издание, Белград, 1970 година, стр. 322 – 325.

Законот за извршување оваа клаузула ја нарекува потврда за извршување. Потврда за извршност дава судот, односно органот кој одлучува во прв степен.¹³¹ Во согласност со одредбите на Законот за извршување, посебно се утврдува и се уредува прашањето на извршната исправа. Како извршни исправи се сметаат: извршната судска одлука и судското порамнување; извршната одлука и порамнување во управна постапка, ако гласат на исполнување на парична обврска; извршната нотарска исправа, како и друга исправа која како извршна исправа е предвидена со закон.¹³²

Според Законот за медијација од 2006 година и неговите решенија, прашањето на извршноста на спогодбата која се постигнува помеѓу странките, а во постапката за медијација, се решава како што следува: законодавецот предвидува дека во постапката пред медијација, пред да се потпише спогодбата од страна на странките во постапката, ним им се остава разумен рок за прифаќање на спогодбата. Потпишаната спогодба од странките, во постапката за медијација, ја заверува со свој потпис медијаторот. И она што е важно, а кога станува збор за една ваква постигната спогодба, со конкретно законско решение се предвидува дека спогодбата склучена во постапката за медијација има сила на извршна исправа доколку биде заверена на нотар.¹³³ Според тоа, врз основа на изложената регулатива јасно произлегува дека постигнатата спогодба ќе претставува извршна исправа доколку таа се солемнизира со нотарски акт од страна на нотар. За тоа одлучуваат самите странки во постапката.¹³⁴

Со измените на Законот за медијација, извршени во 2009 година, во постапката за медијација и за извршноста на спогодбата која се постигнува помеѓу странките, решенијата се поинакви во споредба со решенијата на Законот за медијација од 2006 година. Имено, се прави разлика дали странките претходно завеле спор пред надлежниот суд, па судот ги упатува на медијација и постапката пред судот ја прекинува, од една страна, или постапката за медијација е поведена пред поведување на судската постапка, од друга страна.

Во првиот случај, кога странките се упатуваат, од страна на судот, на обид за мирно решавање на спорот преку медијација и судската постапка се прекинува, во сите случаи кога странките постигнуваат спогодба пред медијаторот, медијаторот е должен да ја достави спогодбата на суд и таа претставува основа за судско порамнување. Ваквата обврска медијаторот е должен да ја исполни во рок од 3 дена, сметано од денот на потпишувањето на спогодбата.¹³⁵

Во случаите кога странките постигнуваат спогодба, а постапката била покрената пред медијаторите, ако странките сакаат постигнатата спогодба да има својство на извршна исправа, поточно да и дадат сила на извршна исправа, постигнатата спогодба треба да се завери од страна на нотар со посебен нотарски акт – акт за солемнизација. Во овој случај, впрочем, содржината на спогодбата се солемнизира од страна на нотарот. Како што може да се забележи во овој случај, законското решение е исто со законското решение содржано во Законот за медијација од 2006 година.¹³⁶

---

¹³¹ Законот за извршување е донесен во 2005 година. Објавен е во „Службен весник на РМ“, бр. 35/2005. Законот за извршување, сметано од неговото донесување во 2005 година е изменет и дополнет во повеќе наврати, и неговите измени и дополненија се објавени во „Службен весник на РМ“, бр. 50/2006; 129/2006; 8/2008; 83/2009; 50/2010; 83/2010; 88/2010 и 171/2010.

¹³² За една ваква определба јасни се решенијата кои произлегуваат од член 12 од горечитираниот Закон за извршување.

¹³³ За една ваква регулатива поконкретно во одредбите од член 22 од Законот за медијација, објавен во „Службен весник на РМ“, бр. 60/2006.

¹³⁴ Авторот на овој труд е меѓу првите предавачи за новините на Законот за медијација од 2006 година, на одржаниот семинар во Охрид на 26 и 27 јануари 2007 година. Семинарот беше организиран од Адвокатската комора на Македонија пред адвокатите и идните медијатори.

¹³⁵ За изложеното, поконкретно во решенијата содржани во одредбите од член 15, став 2, точка 4 и 5 од Законот за медијација, односно неговите измени и дополненија извршени во 2009 година („Службен весник на РМ“, бр. 114/2009).

¹³⁶ За изложените законски решенија, а во случаите кога постапката е покрената пред медијацијата и пред неа се постигнува спогодба и треба да добие својство на извршна исправа, јасни се решенијата содржани

Според изложеното, да потенцираме дека законските решенија во двете ситуации се јасни, и тоа: во првиот случај имаме прекин на судска постапка и во случај да се постигне спогодба пред медијаторот, медијаторот постигнатата спогодба ја доставува до судот и таа спогодба претставува основа за судско порамнување. На ваков начин, судското порамнување претставува извршна исправа и судот му дава потврда на извршување. Вториот случај беше, исто така јасен. Станува збор кога постапката за медијација е поведена непосредно од страна на странките пред медијаторот, односно пред група медијатори. Ако странките сакаат на постигнатата спогодба да ѝ дадат сила на извршна исправа, се разбира кога таа се постигнува помеѓу нив, содржината на спогодбата треба да се солемнизира од страна на нотарот.

Законските решенија упатуваат на следниот заклучок. Во сите случаи кога се постигнува спогодба помеѓу странките, за да се даде потврда на извршност треба да се поведат нови постапки, и тоа: постапка пред надлежниот суд за склучување судско порамнување, односно постапка пред нотар за солемнизација на содржината на постигнатата спогодба. При една ваква состојба на работите сме на мислење дека со решенијата на Законот за медијација, *de lege ferenda*, треба да се предвиди и уреди прашањето на извршноста на постигнатата спогодба помеѓу странките. Со други зборови, со законското решение да се нагласи (предвиди и уреди) дека постигнатата спогодба пред медијацијата претставува извршна исправа и за странките е задолжителна. Едно вакво решение ќе биде во духот на предностите кои ги имаат алтернативните начини на решавање на споровите, конфликтите и другите недоразбирања за кои инволвираните страни се определуваат да ги решат на мирен начин, на алтернативен начин и тоа вонсудски, вклучувајќи ја и самата медијација и улогата на медијаторите. Со ваквото решение фактички се комплетира и се заокружува листата на позитивните страни, и на предностите кои ги имаат алтернативните начини на решавањето и разрешувањето на споровите во надлежност на судската власт.

Втората околност која оди во полза на предложеното решение е, исто така, важно. Имено, и самиот Закон за извршување, во делот со чии одредби ја утврдува и законски уредува извршната исправа, предвидува дека како извршна исправа може да биде и „друга исправа која како извршна исправа е предвидена со закон“.¹³⁷

Како важна околност треба да се има предвид и приодот кој го има споредбеното право по прашањето на извршноста на спогодбата постигната пред медијаторите. Имено, во одделни земји и нивните правни системи, со законска норма и на категоричен начин се предвидува вакво решение, за чие решение се залагаме, *de lege ferenda*. Значи, се утврдува со закон дека постигнатата спогодба има својство на извршна исправа.

4.2. Краток преглед во споредбената позитивна регулатива

Во прилог на тезата дека и во позитивното право на Република Македонија треба да се предвиди спогодбата пред медијаторите, и да претставува извршна исправа, сосема накратко се задржуваме и се осврнуваме на решенијата на две регулативи од споредбеното право.

Република Албанија го донесе Законот за посредување за решавање на споровите. Законот за посредување е донесен во 2003 година.¹³⁸ Кога се анализираат одредбите на овој Закон, секој поединечно и сите во целина, јасно се забележува дека станува збор за еден

во одредбите на член 15, став 2, точка 3 од Законот за изменување и дополнување на Законот за медијација од 2009 година („Службен весник на РМ“, бр. 114/2009).

¹³⁷ За изложеното, член 12, став 1, точка 4 од Законот за извршување („Службен весник на РМ“, бр. 35/2005).

¹³⁸ Законот за посредување во решавање спорови на Република Албанија, носи ознака бр. 9090 и донесен е од Собранието на Република Албанија и објавен е во службеното гласило на оваа држава, на 26.6.2003 година, а указот бр. 3896, за прогласување на цитираниот Закон, потпишан е од Претседателот на државата, на 17.7.2003 година.

совршен закон, кој начелно е хармонизиран со Европското право. Содржи вкупно 21 член, со мошне јасни решенија и прецизна правна терминологија.

Од аспект на темата, која овде се елаборира, а станува збор за извршноста на постигнатата спогодба пред медијаторите, Законот има јасни одредби и конкретни решенија за извршноста на спогодбата која се постигнува помеѓу странките, а со посредство на посредникот или групата посредници. Имено, се предвидува дека постигнатата спогодба е **задолжителна и извршна** во истиот степен со одлуките на арбитражата.¹³⁹

Босна и Херцеговина се придружува на земјите кои со единствен закон ја уредуваат материјата за медијација. Во 2004 година е донесен Законот за постапката за медијација.¹⁴⁰ Со споменатиот закон постапката за медијација се уредува територијално, што значи дека се однесува на целата територија на Босна и Херцеговина. Споровите за медијација не се одредени на фиксен начин, ниту пак се одредени видовите на медијациските постапки.¹⁴¹ Од одредбите на споменатиот Закон, важни се решенијата кои се содржани во членовите 24 и 25. Се подвлекува дека постигнатата спогодба има сила, и потполно е иста како и правосилната судска одлука. Тоа со други зборови, значи дека постигнатата спогодба има сила на извршна исправа, врз основа на која, во случај на потреба, непосредно може да се побара присилно извршување според правилата на извршната постапка.¹⁴²

---

¹³⁹ За една ваква определба, поконкретно во одредбите на член 14 од Законот за посредување во решавањето на споровите, бр. 9090 од 26.6.2003 година.

¹⁴⁰ Законот за постапката за медијација е објавен во „Службени гласник на БиХ“, бр. 37/2004 од 12.8.2004 година. Тој стапува во сила на 20.8.2004 година.

¹⁴¹ Поопширно за опсегот на Законот за постапката за медијација, во делото на проф. д-р Алан Узелац, Коментар Закона о поступку медијације Босне и Херцеговине.

¹⁴² За изложеното решение, поконкретно во одредбите на член 24 и 25 од Законот за постапката на медијација. За нивното значење, поопширно и во коментарот на членовите (член 24 и 25), изложени во Коментарот на овој Закон од проф. Узелац.

Издавач:

Институт за европска политика - Скопје
Дебарца 6, 1000 Скопје, Република Македонија

Тел: +389 (2) 6145 130

Факс: +389 (2) 6145 120

www.epi.org.mk

За издавачот:

д-р Малинка Ристевска Јорданова, директор на Институт за европска политика

Превод на текстот „Обезбедување квалитет на медијацијата во Македонија“ од англиски
јазик : м-р Јулијана Караи

Лектура и коректура: Елена Цуцулоска

Дизајн и печат: Графосет - Скопје

Тираж: 200 примероци